

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาบทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์ของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี จากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยแบ่งการนำเสนอ เป็น ๖ ส่วนคือ ส่วนที่ ๑ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท ส่วนที่ ๒ แนวคิดเกี่ยวกับการสาธารณสงเคราะห์ ส่วนที่ ๓ บทบาทของวัดในงานการสาธารณสงเคราะห์ ส่วนที่ ๔ งานสาธารณสงเคราะห์ของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ส่วนที่ ๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนที่ ๖ กรอบแนวคิดการวิจัย โดยมีเนื้อหาครอบคลุมอยู่ในขอบข่าย ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท

๒.๑.๒ ประเภทของบทบาท

๒.๑.๓ ความสำคัญของบทบาท

๒.๑.๔ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของวัดและพระสงฆ์

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสาธารณสงเคราะห์

๒.๒.๑ ความหมายเกี่ยวกับสาธารณสงเคราะห์

๒.๒.๒ ความสำคัญของงานสาธารณสงเคราะห์

๒.๒.๓ หลักธรรมที่สนับสนุนงานสาธารณสงเคราะห์

๒.๓ บทบาทของวัดในงานการสาธารณสงเคราะห์

๒.๓.๑ การสาธารณสงเคราะห์ด้านการดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล

๒.๓.๒ การสาธารณสงเคราะห์ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์

๒.๓.๓ การสาธารณสงเคราะห์ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ

๒.๓.๔ การสาธารณสงเคราะห์ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป

๒.๔ งานสาธารณสงเคราะห์ของวัดชลประทานรังสฤษฎ์

๒.๔.๑ ประวัติวัดชลประทานรังสฤษฎ์

๒.๔.๒ การสาธารณสงเคราะห์ด้านการดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล

๒.๔.๓ การสาธารณสงเคราะห์ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์

๒.๔.๔ การสาธารณสงเคราะห์ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ

๒.๔.๕ การสาธารณสงเคราะห์ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์

๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์กับงานสาธารณสงเคราะห์

๒.๕.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดชลประทานรังสฤษฎ์

๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

บทบาทเป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย หรือตามภาระหน้าที่สำคัญกำหนดขึ้น ทั้งนี้บุคคลแต่ละคนอาจจะมีบทบาทได้หลายอย่างตามสถานะของตน เช่น เมื่ออยู่ในสถานที่ทำงานก็มีบทบาทไปตามหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา เป็นต้น ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าคนๆ หนึ่งจะมีหลายบทบาท ซึ่งจะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้องสอดคล้องกับบทบาทนั้นๆ ด้วย

๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท

จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จากเอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยพบว่ามีความหมายคำว่า บทบาท ไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า บทบาท ว่าเป็นการกระทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู หรือหน้าที่ซึ่งหมายถึง การปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย เป็นต้น^๑

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท หมายถึง หน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ^๒

พจนานุกรมคอลลิנס ให้คำจำกัดความหมายของบทบาทไว้ ๓ ลักษณะ คือ

๑. บทบาทการแสดงที่แสดงโดยผู้แสดงหญิงหรือชาย

๒. บทบาททางจิตวิทยาที่บุคคลแสดงตามกฎเกณฑ์ของสังคม ด้วยอิทธิพลของความคาดหวังของบุคคลที่คิดว่าเหมาะสม

๓. บทบาทที่เป็นหน้าที่ปกติ ซึ่งองค์กรเป็นผู้กำหนดให้^๓

งามพิศ สัตย์สวณ ได้ให้ความหมายของบทบาท (Role) ว่า “เป็นการกระทำ ตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ สถานภาพและบทบาท มักเป็นของคู่กัน คือ เมื่อมีสถานภาพจะต้องมีบทบาทด้วย แต่ไม่เสมอไป ดังนั้น บทบาท คือ พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพ ต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร (Role) เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคมทำให้คู่สัมพันธ์ มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถพยากรณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้ เช่น ผู้มีตำแหน่ง

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๒.

^๒ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒), หน้า ๓๑๕

^๓Pass, Lowes & Davies., Collins Dictionary of Economics, (Glasgow : Harper Collins, 1993), p. 1008.

เป็นพ่อ จะได้รับการคาดหวังจากสังคม ให้แสดงบทบาทหรือหน้าที่ต่างๆ ของพ่อซึ่งจะต้องเลี้ยงดูลูก ส่งเสียให้ศึกษาเล่าเรียน อบรมสั่งสอน ให้ความรักความเอ็นดูและอื่นๆ เป็นต้น ตำแหน่งอื่นๆ ก็เช่นกัน เช่น ครู อาจารย์ เสมียน ภารโรง ต่างก็มีบทบาทที่คาดหวังจะต้องทำในฐานะที่ครองตำแหน่งต่างๆ เหล่านี้นั่นอยู่”^๔

ณรงค์ เส็งประชา กล่าวว่า “บทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ เป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำตามหน้าที่ เช่น เป็นครูต้องสอนนักเรียน ตำรวจต้องพิทักษ์สันติราษฎร์ ทหารต้องเป็นรั้วของชาติ ลูกต้องเชื่อฟัง พ่อแม่ เป็นต้น”^๕

ปราชนา กล้าผจญ ได้ให้ความหมายบทบาทไว้ว่า หมายถึง สิ่งที่คุณจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น^๖

ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง พิจารณาทบทวนนั้นมี ๒ นัย คือ ทางด้านโครงสร้างบทบาทเป็นตำแหน่งทางสังคม ที่มีชื่อเรียกต่างๆ กันแสดงบทบาทโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นๆ ส่วนทางด้านการแสดงบทบาท หรือการมีปฏิสัมพันธ์ (Social Structure) บทบาทเป็นผลต่อเนื่องที่เกิดจากแบบแผนการกระทำของบุคคลที่ได้เรียนรู้จากสถานการณ์ในสังคม^๗

พัชนี วรกวิน ได้กล่าวว่า บทบาท ก็คือ แบบแผนของพฤติกรรมซึ่งเป็นไปตามตำแหน่งหรือสถานภาพของบุคคล อันเกิดจากความคาดหวังของบุคคลในสังคมนั้นๆ และบทบาทอาจเปลี่ยนไปได้ตามตำแหน่งที่เปลี่ยนไป^๘

พทยา สายหู ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า “บทบาท คือ การกระทำต่างๆ ตาม “บท” ที่กำหนดไว้ให้ผู้แสดงต้องทำตราบใดที่ยังอยู่ใน “บท” นั้น เปรียบได้เหมือน “บท” ของตัวละครที่กำหนดให้ผู้แสดงในละครเรื่องนั้นๆ เป็นตัวอะไร มีบทบาทที่จะต้องแสดงอย่างไร”^๙

ภิญโญ สาร ได้ให้ความหมายว่า “บทบาท หมายถึง ความมุ่งหวังที่บุคคลอื่นคาดว่าบุคคลในตำแหน่งหนึ่งควรจะกระทำหรือแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาในสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง บทบาทนี้จะควบคู่กับตำแหน่งที่บุคคลนั้นดำรงอยู่”^{๑๐}

^๔ งามพิศ สัตย์สงวน, **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร:แพรวพทยา, ๒๕๓๘), หน้า ๙๖-๙๗.

^๕ ณรงค์ เส็งประชา, **มนุษย์กับสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร:โอเอสพริ้งติ้ง เฮ้า, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓๙.

^๖ ปราชนา กล้าผจญ, **พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๓๔.

^๗ ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง, **สถานภาพและบทบาท**, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๑๘.

^๘ พัทธี วรกวิน, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิชย์, ๒๕๒๖), หน้า ๕๒.

^๙ พทยา สายหู, **กลไกของสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๔๗.

^{๑๐} ภิญโญ สาร, **การบริหารงานบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖), หน้า ๓๐๔.

วราคม ทีสุกะ ได้ให้ความหมายของคำว่า บทบาท (Role) หมายถึง การหน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำบทบาท คือ สิ่งที่เราทำ หรือ หน้าที่ที่เราต้องทำ เมื่อเราเป็นอะไรสักอย่างหนึ่ง สิ่งที่เราทำต้องมาคู่กับสิ่งที่เราเป็นสถานภาพเกี่ยวกับบทบาทที่สังคมกำหนด หรือบทบาทในสังคม (Social Role)^{๑๑}

สงวน สุทธิเลิศอรุณ กล่าวว่า บทบาท คือ การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่งหน้าที่ ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคม ตามลักษณะการรับรู้และตามที่แสดงจริง บทบาทเป็นผลรวมของสิทธิและหน้าที่ เช่น บุคคลที่เป็นครู ก็ต้องประกอบพฤติกรรมในการสอนและอบรม เมื่อแสดงพฤติกรรมดังกล่าวแล้วจะเป็นไปตามที่สังคมคาดหวังหรือไม่ก็ตาม^{๑๒}

สงวนศรี วิรัชชัย ได้ให้ความหมายบทบาทว่า หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่ง ซึ่งประกอบด้วยสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่ง เมื่อบุคคลดำรงตำแหน่งใดก็ต้องแสดงพฤติกรรมตามระบุเป็นบทบาทของตำแหน่งนั้น^{๑๓}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้กล่าวถึงว่า ทฤษฎีบทบาทเป็นทฤษฎีย่อยในทฤษฎีการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Theory) โดยกล่าวถึงลักษณะของสังคมมนุษย์และลักษณะของปัจเจกบุคคลแล้วชี้ให้เห็นว่าตัวเชื่อมระหว่างมนุษย์กับสังคมนั้นก็คือบทบาท สังคมมนุษย์คือโรงละคร มนุษย์แต่ละคนคือตัวแสดงที่มีบทบาทชัดเจนสำหรับแสดง มีบทละครในตัวกำกับ มนุษย์แต่ละคนมีตำแหน่งต่างๆ ชัดเจนที่จะต้องดำรง มีบรรทัดฐานสังคมควบคุมพฤติกรรม ตัวละครต้องเชื่อฟังผู้กำกับมนุษย์ทุกคนก็เชื่อฟังผู้มีอำนาจในสังคม ตัวละครแสดงเรื่องราวกับเพื่อนนักแสดง มนุษย์ทุกคนก็ปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น ต้องสวมบทบาทผู้ชมประเภทต่างๆ (Generalized Others) และประการสุดท้ายต้องอาศัยความรู้ความชำนาญของตนช่วยในการแสดงอาศัยศักยภาพของตน และทักษะในการแสดงบทบาทเข้าช่วยเป็นสไตล์ของตนในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น^{๑๔}

สุชา จันทรเอน ได้อธิบายว่า หน้าที่ที่สังคมได้กำหนดไว้ ให้บุคคลในสถานะภาพต่างๆ ยึดเป็นแนวทางปฏิบัติบทบาทในสังคมจึงแตกต่างกันไปตามสถานภาพของเขา เช่น บทบาทของครู อาจารย์ สังคมกำหนดไว้ว่า ครู อาจารย์จะต้องสั่งสอนศิษย์ อบรมให้มีความรู้ เป็นพลเมืองที่ดีของชาติได้^{๑๕}

สุพัตรา สุภาพ ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า บทบาทคือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่า จะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อ

^{๑๑} วราคม ทีสุกะ, สังคมวิทยาสำหรับผู้เริ่มเรียน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสยาม, ๒๕๒๗), หน้า ๑๗๔.

^{๑๒} สงวน สุทธิเลิศอรุณ, ทฤษฎีและปฏิบัติการทางจิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรพัฒนาพานิชย์, ๒๕๔๗), หน้า ๖๘.

^{๑๓} สงวนศรี วิรัชชัย, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : ศิษษาพรการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐.

^{๑๔} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีสังคมวิทยา: เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๓-๑๓๔.

^{๑๕} สุชา จันทรเอน, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔), หน้า ๒๙.

ทำให้ผู้สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกับทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้^{๑๖}

อนงค์ ชุ่มจิต ได้ให้ความเห็นว่า บทบาทหมายถึง ภาวะที่ต้องรับผิดชอบตามสถานภาพของแต่ละบุคคล เช่น เป็นพ่อแม่ นอกจากนั้นจะเลี้ยงดูให้ลูกเติบโตแล้ว จะต้องมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนให้ความรู้ ป้องกันมิให้ลูกทำความชั่วหรือดูแลทุกข์สุขอื่นๆ ส่วนครูจะต้องมีบทบาทอื่นๆ นอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนวิชาความรู้ เช่น ช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลนเสื้อผ้าอาหาร ส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนและดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของเด็ก^{๑๗}

กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์ ได้กล่าวถึงความหมายของบทบาทสรุปได้ว่า “บทบาทหมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานภาพในสังคมนั้นๆ ถ้าตำแหน่งหรือสถานภาพเปลี่ยนไปบทบาทก็เปลี่ยนตามไปด้วย และถ้าบุคคลใดในสังคมมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมมากขึ้นเท่าใด บทบาทก็จะเพิ่มขึ้นมากเท่านั้น”^{๑๘}

พูนทรัพย์ สิทธิพรหม ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า เป็นความคาดหวังของการกระทำว่า ในสถานภาพหนึ่งๆ บุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไร โดยจะมีการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญเพื่อให้ทราบว่าแต่ละบุคคลจะต้องแสดงบทบาท (Role Playing) และสวมบทบาท (Role Taking) อย่างไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดเลียนแบบและการสังเกต (Role Model) จากบุคคลที่เรายึดถือ (Significant Others) เพื่อจะนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทแห่งตนที่จะแสดงต่อผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ ในสังคมต่างๆ ที่ตนต้องการ^{๑๙}

ยนต์ ชุ่มจิต ได้ให้ความเห็นว่า บทบาท หมายถึง ภาวะที่ต้องรับผิดชอบตามสถานภาพของแต่ละบุคคล เช่น เป็นพ่อแม่ นอกจากจะเลี้ยงดูให้ลูกเติบโตแล้ว จะต้องมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนให้ความรู้ ป้องกันมิให้ลูกทำความชั่วหรือดูแลทุกข์สุขอื่นๆ ส่วนครูจะต้องมีบทบาทอื่นๆ นอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนวิชาความรู้ เช่น ช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลนเสื้อผ้า อาหาร ส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนและดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของเด็กๆ^{๒๐}

โสภา ชูพิกุลชัย ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า หมายถึง การแสดงออกหรือการทำหน้าที่ของบุคคลซึ่งสมาชิกคนอื่นของสังคมมุ่งหวังให้เขาทำ ภายใต้สถานการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง โดยถือเอาฐานะและหน้าที่ทางสังคมของบุคคลนั้นเป็นมูลฐาน บทบาทที่ทำให้คนในสังคมสามารถ

^{๑๖} สุพัตรา สุภาพ, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๓.

^{๑๗} อนงค์ ชุ่มจิต, **ความเป็นครู**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๓๓.

^{๑๘} กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๗), หน้า ๕๐.

^{๑๙} พูนทรัพย์ สิทธิพรหม, “**บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนากับการเข้าร่วมโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองของชาวบ้านห้วยยาง**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖) หน้า ๖๐.

^{๒๐} ยนต์ ชุ่มจิต, **ความเป็นครู**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๓.

คาดคะเนพฤติกรรมของบุคคลอื่น รู้ว่าบุคคลอื่นต้องการอะไรจากตน ทำให้เกิดประโยชน์ในการทำงานร่วมกันเป็นทีม^{๒๑}

สตาร์ค (Starkr) ได้ให้นิยามว่า บทบาท คือ องค์กรของบรรทัดฐานที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งหนึ่งๆ ในสังคมนั้นๆ คือ เป็นบรรทัดฐานที่แสดงให้เห็นว่าสังคมคาดหวังให้บุคคลในตำแหน่งนั้นๆ กระทำอะไรบ้าง โดยที่บรรทัดฐาน คือ กฎของพฤติกรรม (Rules Governing Behavior) เป็นสิ่งที่กำหนดว่าพฤติกรรมอะไรที่สังคมต้องการยอมรับ หรือห้ามปรามมิให้ปฏิบัติเมื่ออยู่ในตำแหน่งหนึ่ง อาทิ ครู อาจารย์ ก็ต้องสอนและประเมินผลการเรียนรู้ด้วยความยุติธรรมและตรวจสอบได้ ไม่ใช่ความรู้สึกส่วนตัวในการประเมินผู้เรียน เป็นต้น^{๒๒}

โคเฮนและออร์บุช (Cohen & Orbuch) ที่กล่าวว่า บทบาทหมายถึงพฤติกรรมที่บุคคลหนึ่งคาดหวังว่าบุคคลอื่นจะปฏิบัติตามตำแหน่งหรือสถานภาพและบทบาทที่เหมาะสมเรียนรู้ได้จากกระบวนการต่างๆ ในสังคมที่ผ่านมาแล้วซึมซับเข้าไปในตัวบุคคล^{๒๓}

บรูม (Broom) และเซลซ์นิก (Selznick) ได้อธิบายความหมายของบทบาทไว้อีกดังนี้

๑. บทบาทที่กำหนดไว้หรือบทบาทตามอุดมคติ (The Socially Prescribed or Ideal Role) เป็นบทบาทที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งทางสังคมไว้

๒. บทบาทที่ควรกระทำ (The Perceived Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำในหน้าที่ตำแหน่งนั้นๆ ซึ่งอาจไม่ตรงตามบทบาทที่กำหนดไว้ ไม่ตรงตามอุดมคติทุกประการ และอาจแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลก็ได้

๓. บทบาทที่กระทำจริง (The Performed Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้กระทำไปจริงตามความเชื่อ ความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่จะกระทำในแต่ละสังคม ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง^{๒๔}

จากคำจำกัดความข้างต้น

ลีวินสัน (Levinson) ได้สรุปความหมายของบทบาทไว้ ๓ ประการ คือ

๑. บทบาท หมายถึง บรรทัดฐาน (Norm) ความคาดหวังข้อห้ามความรับผิดชอบซึ่งผูกพันอยู่กับตำแหน่งทางสังคมที่กำหนดไว้ บทบาทตามความหมายนี้ คำนึงถึงตัวบุคคลน้อยที่สุดแต่มุ่งไปที่การชี้หน้าที่อันควรกระทำ

๒. บทบาท หมายถึง ความคิดเห็นของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งที่จะคิด และทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้นๆ^{๒๕}

^{๒๑}โสภา ชูพิกุลชัย, จิตวิทยาสังคมประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๔๕

^{๒๒}Starkr, Sociology, (California : Wadsworth, 1992), p. 58.

^{๒๓}โคเฮนและออร์บุช (Cohen & Orbuch), Introduction to Sociology, (Singapore : Mc Graw-Hill, 1990), p.43.

^{๒๔}Broom, L., & Selznick, P, Sociology, (New York : Harper & Row, 1976), p.36.

^{๒๕}Levinson, D. J. Role, Personality and Social Structure in The Organizational Setting : Selected Reading and Projects in Social Psychology. New York Random House. 1971, p.11

๓. บทบาท หมายถึง การกระทำของบุคคลแต่ละคนที่มีจะกระทำโดยให้สัมพันธ์กับโครงสร้างของสังคมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ แนวทางอันบุคคลที่พึงกระทำเมื่อตนดำรงตำแหน่งนั้นๆ นั้นเอง

ลินตัน (Linton) ให้ความหมายว่า “บทบาทเป็นจุดของความคาดหวังตามกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพสังคมดังนั้น บุคคลต่างๆ ในสังคมจะมีบทบาทเป็นกรอบและถูกคาดหวังว่าควรมีพฤติกรรมอย่างไร”^{๒๖}

อัลพอร์ท (Allport) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการแสดง บทบาทของบุคคลว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้^{๒๗}

๑. บทบาทที่สังคมคาดหวัง (Role Expectation) คือ บทบาทที่สังคมคาดหวังให้บุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังที่กำหนดโดยกลุ่มสังคมและโดยสถานภาพที่บุคคลนั้นๆ ครองอยู่

๒. การรับรู้บทบาท (Role Conception) คือ การที่บุคคลรับรู้ในบทบาทของตนเอง ว่าควรมีบทบาทอย่างไร และสามารถจะมองเห็นบทบาทของตนเองได้ ตามการรับรู้ นั้น ซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความต้องการของบุคคลนั้นเอง โดยการรับรู้ในบทบาทและ ความต้องการของบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล ตลอดจนเป้าหมายใน ชีวิตและค่านิยมของบุคคลที่สวมบทบาทนั้น

๓. การยอมรับบทบาทของบุคคล (Role Acceptation) จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีความสอดคล้องของบทบาทตามความคาดหวังของสังคม และบทบาทที่ตนรับอยู่ การยอมรับ บทบาทเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจในบทบาท และการสื่อสารระหว่าง สังคมและบุคคลนั้น ทั้งนี้ก็เพราะว่าบุคคลอาจไม่ได้ยินดียอมรับบทบาทเสมอไป แม้ว่าจะได้รับ การคัดเลือกจากสังคมให้รับตำแหน่ง และมีบทบาทหน้าที่ปฏิบัติตาม เพราะถ้าหาก บทบาทที่ได้รับนั้นทำให้ได้รับผลเสียหายหรือเสียประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าขัดแย้ง กับความต้องการ (Role conflict) หรือค่านิยมของบุคคลนั้น ผู้ครองตำแหน่งอยู่ก็พยายาม หลีกเลียงบทบาทนั้นไม่ยอมรับบทบาทนั้น

๔. การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของบุคคล (Role Performance) เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง (Actual Role) ซึ่งอาจจะเป็นการแสดงบทบาทตามที่ตั้งใจ คาดหวัง หรือเป็นการแสดงบทบาทตามการรับรู้ และตามความคาดหวังของตนเอง การที่บุคคลใดจะปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ได้ดีเพียงใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับระดับการยอมรับ บทบาทนั้นๆ ของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นอยู่ เนื่องจากความสอดคล้องกับบทบาท ตามความคาดหวังของสังคม และการรับรู้ บทบาทของตนเอง

สรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติงานตามตำแหน่งหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย บทบาทให้รับผิดชอบ โดยปฏิบัติงานให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความคาดหวังของกลุ่มคนหรือสังคมบทบาทเป็นแนวความคิดในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ที่ควบคู่กับฐานะตำแหน่งฐานะ

^{๒๖} ลินตัน (Linton) อ้างใน จิตยา สุวรรณะชญ, พัฒนาการ : ความคาดหวังบทบาทของพัฒนาร คณะกรรมการหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ระดับตำบล : ส่วนท้องถิ่น สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๔๓.

^{๒๗} Allport, Gordon, **Personality: A Psychological Interpretation**, (New York : Holt, 1973), pp. 181-184.

ตำแหน่งเป็นหน้าที่ของตำแหน่ง ผู้ใดสวมตำแหน่งนั้นก็จะมีหน้าที่ตามตำแหน่งนั้นด้วย ส่วนบทบาทเป็นการประพฤติปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ตามตำแหน่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติตามตำแหน่งนั้นๆ เช่น บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในการให้การอนุเคราะห์สงเคราะห์ด้านต่างๆ แก่ประชาชนที่เหมาะสม เป็นต้น

๒.๑.๒ ประเภทของบทบาท

บุคคลในสังคมจะแสดงต่างๆ แตกต่างกันไป โดยที่การแสดงบทบาทของบุคคลจะเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงลักษณะของบุคคลนั้นได้ ดังนั้นจึงมีนักวิชาการและนักคิดแบ่งลักษณะและประเภทของบทบาท ไว้ต่างๆ กัน สรุปได้ดังนี้

กรรณิการ์ ขวัญอารีย์ ได้แบ่งประเภทของบทบาทของคนในสังคมไว้ดังนี้ คือ

๑. บทบาทที่กำหนดไว้หรือ บทบาทตามอุดมคติ (The Socially Prescribed or Ideal Role) เป็นบทบาทตามอุดมคติที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งไว้

๒. บทบาทที่ควรกระทำ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่าควรจะทำในหน้าที่ของตำแหน่งนั้นๆ ซึ่งอาจไม่ตรง ตามบทบาทตามอุดมคติทุกประการ และอาจแตกต่างกันไปแต่ละบุคคลก็ได้

๓. บทบาทที่กระทำจริง (The Performed Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงตามความเชื่อ ความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่จะกระทำในแต่ละสังคมในช่วงเวลาหนึ่งๆ ^{๒๘}

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ ได้แยกประเภทบทบาทไว้เป็น ๓ ประการ ดังนี้คือ

๑. บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) เป็นบทบาทที่กำหนดไว้เป็นกฎหมายหรือตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคมเป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้มีสถานภาพหนึ่งๆ ควรกระทำตามหรืออาจไม่มีใครทำตามนั้นก็ได้

๒. บทบาทที่บุคคลรับรู้ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ ที่คาดหวังด้วยตนเองว่า ควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้เกี่ยวข้องกับค่านิยม ทัศนคติ บุคลิกภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

๓. บทบาทที่แสดงออกเป็นจริง (Actual or Enacted Role) เป็นการกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริง ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ดังกล่าวอาจเป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม เช่น การกดดันของกลุ่มต่างๆ และบทบาทที่ได้กระทำจริงอาจสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับบทบาทในอุดมคติที่บุคคลรับรู้ก็ได้ ^{๒๙}

เดโช สนวนนท์ ได้กล่าวว่า บทบาทอาจแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้คือ

๑. บทบาทที่รัดกุม คือ บทบาทที่มีข้อกำหนดที่จะต้องปฏิบัติตาม ที่แน่นอนตายตัวยืดหยุ่นไม่ได้ เช่น บทบาทของเจ้าบ่าวเจ้าสาวในพิธีแต่งงาน บทบาทของนายกรัฐมนตรี เป็นต้น

^{๒๘} กรรณิการ์ ขวัญอารีย์, “บทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาต่างกัน : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕),

^{๒๙} จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, (ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๘๙.

พฤติกรรมที่จะต้องแสดงออกตามบทบาทนั้นๆ อำนาจหน้าที่รับผิดชอบอาจจะมีระบุไว้ชัดเจนในรูปของกฎหมาย ระเบียบแบบแผน

๒. บทบาทที่ยืดหยุ่นได้ คือ บทบาทที่ยอมให้พฤติกรรมอันสัมพันธ์กับบทบาทนั้นเปลี่ยนแปลงได้ตามสมควร ไม่มีข้อกำหนดตายตัว เช่น บทบาทของบิดาแสดงได้ดีถึงฐานะของบิดาเป็นต้น แต่พฤติกรรมของบิดาต่อบุตร อาจแปรผันได้มากพอสมควรระหว่างบิดาของแต่ละคน^{๓๐}

สงวนศรี วิรัชชัย ได้สรุปลักษณะของบทบาทไว้ ๕ ประการ คือ

๑. บทบาทตามที่กำหนด (Prescribed Roles) หมายถึง บทบาทที่สังคม กลุ่มหรือองค์กรกำหนดไว้ว่าเป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลุ่มหรือองค์กรนั้นๆ

๒. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง (Expected Roles) หมายถึง บทบาทหรือรูปแบบของพฤติกรรมที่คนอื่น ๆ คาดหวังว่าผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ

๓. บทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง (Subjective Roles) หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่บุคคลผู้อยู่ในตำแหน่งคิด เชื่อว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่

๔. บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Enacted Roles) หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติหน้าที่แสดงออกมาให้เห็น ซึ่งมักจะเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง แต่อาจมีกรณีที่บุคคลแสดงพฤติกรรมคาดหวังผู้อื่นทั้งๆ ที่บทบาทนั้นไม่ตรงกับบทบาทตามความคิดของตน

๕. บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ (Perceived Roles) หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้รับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติบทบาทของผู้อยู่ในตำแหน่ง ซึ่งโดยธรรมชาติการรับรู้ของคนเราจะมีการเลือกรับรู้ และมีการรับรู้ที่ผิดพลาดไปจากความเป็นจริงได้ด้วยอิทธิพลจากประสบการณ์หลายอย่าง ดังนั้น เมื่อผู้อยู่ในตำแหน่งปฏิบัติบทบาทโดยแสดงพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ผู้ที่ได้พบเห็นอาจรับรู้พฤติกรรมหรือบทบาทนั้น ในทางที่แตกต่างกันและอาจแตกต่างไปจากบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่งด้วย^{๓๑}

อรุณ รักธรรม ได้แบ่งประเภทของบทบาทออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. บทบาทจริง (Actual Role) เป็นพฤติกรรมที่แท้จริงของผู้ที่ถูกควบคุมโดยอารมณ์ เจตคติ พฤติกรรมส่วนตัว และปัญหาในการปฏิบัติงาน

๒. บทบาทที่ถูกกำหนด (Prescription Role) เป็นขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบ ซึ่งหน่วยงานหรือองค์กรเป็นผู้กำหนด

๓. บทบาทที่คาดหวัง (Expectation Role) เป็นความคาดหวังของบุคคลหรือสังคมที่มีต่อบุคคลผู้ครองตำแหน่ง และเป็นความคาดหวังของตนเองต่อบทบาทนั้นๆ^{๓๒}

^{๓๐} เดโช สวานานนท์, การยึดหลักทางศาสนาในการดำเนินชีวิตของชาวไทย และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๐๒-๑๐๓.

^{๓๑} สงวนศรี วิรัชชัย อ้างใน จำนง อติวัฒนสิทธิ์, สังคมวิทยา, หน้า ๒๓-๒๔.

^{๓๒} อรุณ รักธรรม, พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบทไทย, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๒๖), หน้า ๕๖.

ไวรัช เจียมบรรจง ได้จำแนกบทบาทในสังคมต่างๆ ไปจากการศึกษาทฤษฎี บทบาทของ Linton เป็น ๕ บทบาท ซึ่งแตกต่างออกไปคือ

๑. บทบาทตามเพศและบทบาทตามวัย เช่น บทบาทของผู้ชาย ผู้หญิง เด็กและผู้ใหญ่ เป็นต้น

๒. บทบาททางอาชีพ เช่นบทบาทของคนขายของ อาจารย์ ตำรวจ ทนายความ เป็นต้น

๓. บทบาทเกียรติยศ เช่น บทบาทของหัวหน้า ลูกน้อง คนรับใช้ เป็นต้น

๔. บทบาททางครอบครัว เช่น บทบาทแม่บ้าน ลูก พ่อ เป็นต้น

๕. บทบาทในกลุ่มเพื่อน หรือกลุ่มที่มีความสนใจคล้ายๆ กัน เช่น บทบาทของสมาชิกในกลุ่มชมรมต่างๆ^{๓๓}

ปราชญา กล้าผจญ ได้กล่าวถึงประเภทของบทบาทไว้ เป็น ๒ ประเภท คือ

๑. บทบาทที่เป็นทางการ (Formal Role) เป็นบทบาทที่ได้มีการมอบหมายให้อย่างเป็นทางการ กำหนดไว้แน่นอน มีระเบียบตายตัว เช่น เมื่อปฏิบัติราชการ มีตำแหน่งหน้าที่การงานประจำ ได้แก่ เสมียนประจำแผนก หัวหน้าแผนก ผู้อำนวยการกอง เป็นต้น หรือเมื่อทำงานธุรกิจมีตำแหน่งงานเป็นหัวหน้างาน ผู้จัดการแผนก ผู้จัดการส่วน ผู้จัดการฝ่าย เป็นต้น ซึ่งแต่ละองค์กรจะต้องมีการกำหนดบทบาทของแต่ละตำแหน่งเอาไว้อย่างชัดเจนที่สุด เพื่อให้แต่ละคนสามารถปฏิบัติหน้าที่การทำงานตามบทบาทต่างๆ ที่ตนได้รับอยู่นั้น อย่างถูกต้องเหมาะสม

๒. บทบาทที่ไม่เป็นทางการ (Informal Role) ได้แก่ บทบาทที่ไม่ได้รับการแต่งตั้ง มอบหมายให้แก่บุคคลอย่างเป็นทางการ แต่เป็นบทบาทที่ผู้มีบทบาทอย่างเป็นทางการจะต้องปฏิบัติ เพื่อจะรักษาความศักดิ์สิทธิ์แห่งบทบาทที่ตนครองอยู่นั้นเอาไว้ให้ได้ บทบาทที่ไม่เป็นทางการนี้ แบ่งได้เป็น ๓ ลักษณะ คือ

๒.๑ บทบาทในภารกิจ (Task Role) ซึ่งมุ่งไปที่การดูแลให้กลุ่มปฏิบัติงานได้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

๒.๒ บทบาทในการสร้างกลุ่ม และธำรงรักษา (Group Building and Maintenance Roles) หมายถึง บทบาทในการอำนวยความสะดวก และสร้างปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างกันและกัน ในบรรดากลุ่มบุคคลที่ปฏิบัติงานร่วมกัน และสร้างสายใยแห่งสัมพันธ์ไมตรีต่อกันไว้ให้ผูกพันต่อกันไว้อย่างเหนียวแน่น มีความห่วงใยเอื้ออาทรแก่กันและกัน

๒.๓ บทบาทของเอกัตบุคคล (Individual Role) เป็นบทบาทส่วนตัวของแต่ละบุคคลที่เติมเต็มความเป็นตัวของตัวเอง ทำให้ตัวเองมีความสุข มีความพึงพอใจกับชีวิต เป็นเรื่องส่วนตัวไม่ใช่เรื่องของกลุ่ม บทบาทส่วนตัวนี้ บางทีจะเป็นเครื่องช่วยสนับสนุนสัมพันธภาพอันดี ระหว่างบุคคลในกลุ่ม ก็อาจจะกลับกลายเป็นสิ่งที่อุปสรรคขัดขวางความผูกพันระหว่างกันและกันไปเสียก็ได้ หากบุคคลนั้นมีลักษณะอุปนิสัยใจคอเป็นไปในทางที่เป็นลบ เห็นแก่ตัว อิจฉาริษยา เป็นต้น^{๓๔}

^{๓๓}ไวรัช เจียมบรรจง, จิตวิทยาสังคม เล่ม ๒, (นนทบุรี : โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์หญิงปากเกร็ด, ๒๕๒๙), หน้า ๑๐๙.

^{๓๔}ปราชญา กล้าผจญ, พฤติกรรมผู้นำ ทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐,) หน้า ๑๒๕-๑๒๖.

สรุปได้ว่า ประเภทย่อยของบทบาท เห็นได้ว่า บทบาทนั้น เป็นการแสดงหรือการกระทำให้เกิดผลขึ้นจะโดยสถานภาพของบุคคล หรือความคาดหวังของบุคคลอื่นที่มีต่อบุคคลที่ดำรงสถานภาพนั้น อันจะมีอิทธิพลต่อผู้อื่น เพราะจะนำพฤติกรรมและบุคลิกภาพของบุคคลไปพิจารณาตัวเองจะมีพฤติกรรมเหมือนกันและยังสามารถแบ่งออกได้หลายประเภทด้วยกันเช่น บทบาทที่เป็นทางการ คือ บทบาทที่ได้มาจากการรับตำแหน่งหน้าที่ย่อมมีบทบาทต่างกัน เช่นบทบาทเจ้านาย บทบาทผู้บริหาร บทบาทหัวหน้าแผนก เป็นต้น และอีกประเภทหนึ่งคือบทบาทที่ไม่เป็นทางการ คือบทบาทได้แก่ บทบาทที่ไม่ได้รับมอบหมายอย่างเป็นทางการจากหน่วยงานหรือกลุ่มบุคคลใดแต่เป็นบทบาทที่ผู้มีบทบาทอย่างเป็นทางการจะต้องปฏิบัติ เช่น บทบาทในภารกิจ บทบาทในการสร้างกลุ่มและบทบาทส่วนตัว

๒.๑.๓ ความสำคัญของบทบาท

บทบาทถือว่ามีความสำคัญต่อสังคมเป็นอย่างมากเพราะการอยู่ร่วมกันในสังคมทุกคนล้วนจะต้องมีบทบาทหน้าที่ในการรับผิดชอบตามแต่จะได้รับบทบาทประเภทใดตั้งแต่บทบาทที่ได้รับการแต่งตั้งรวมไปถึงบทบาทที่เป็นโดยหน้าที่ล้วนมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมอย่างยิ่งดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของบทบาทนั้น ได้มีนักวิชาการได้ให้บทสรุป ไว้ดังนี้

พระมหาไพสิทธ์ สัตยาวัธ กล่าวว่า บทบาท มีความสำคัญเพราะว่ามนุษย์ทุกคนมีสถานภาพติดตัวที่แตกต่างกันมาตั้งแต่เกิด ไม่ทางตรงก็ทางอ้อมตามความแตกต่างของครอบครัวที่ให้อำนาจ จากนั้นบุคคลก็อาศัยสถานภาพที่ตนได้รับ ติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น รวมทั้งแสวงหาสถานภาพใหม่ให้กับตนเองไปตามบรรทัดฐานที่สังคมได้กำหนด สังคมจึงเป็นเสมือนที่รวมของสถานภาพเสียส่วนใหญ่ ตัวอย่าง เช่น พระภิกษุสงฆ์ ออกไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน แม้ท่านจะไม่รู้จักใครสักคน แต่ก็สามารถรับอาหารบิณฑบาตได้ ทั้งนี้ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปตามสถานภาพและบรรทัดฐานที่มีอยู่ในสังคมนั้นๆ สถานภาพจึงเป็นตัวกำหนดบทบาท (หน้าที่) ของบุคคลว่า จะต้องปฏิบัติต่อบุคคลอื่นในสังคมอย่างไรเป็นเสมือนกฎเกณฑ์ที่จะไขเราให้เข้าใจถึงพฤติกรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม ส่วนบทบาทของบุคคลนั้นจะเป็นตัวสะท้อนให้เราเข้าใจถึงวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ทั้งสถานภาพและบทบาทจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถเข้าใจพฤติกรรมของบุคคล และสามารถจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันในการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าได้^{๓๕}

ภิญโญ สาร กล่าวว่า ความสำคัญของบทบาท คือเป็นสิ่งที่ผู้ดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งได้รับการคาดหวังให้เขาทำหน้าที่กำหนดไว้ควบคู่กับตำแหน่งที่บุคคลนั้นครองอยู่ และหมายความรวมถึงหน้าที่ หรือเงื่อนไขที่บุคคลนั้นครองอยู่^{๓๖}

สมพงษ์ เกษมสิน กล่าวว่า บทบาทมีความสำคัญในการใช้เป็นแนวในการให้สมาชิกของกลุ่มคาดหวังท่าทีจากบทบาทของสมาชิกแต่ละคนได้สามารถแยกสมาชิกกลุ่มออกจากผู้ที่มีได้เป็น

^{๓๕} พระมหาไพสิทธ์ สัตยาวัธ, “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท : ศึกษากรณีพระเทพสิมามารณ์กับการพัฒนาชนบทจังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย, (มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

^{๓๖} ภิญโญ สาร, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๒๕๙.

สมาชิกกลุ่มได้ อีกทั้งอาจทำให้เกิดมีการบังคับให้สมาชิกแต่ละคนยอมรับและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ของตนเองอีกด้วย^{๓๗}

ภัทรพร สิริกาญจน ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ว่ามีความสำคัญในการพัฒนาสังคมในด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทที่ชัดเจน คือ

(๑) ด้านสังคมสงเคราะห์ อันได้แก่การสงเคราะห์ในด้านจิตใจ เช่น การแสดงพระธรรมเทศนาให้แก่ประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้และเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ ของชีวิต และไม่เดือดร้อนมากนักเมื่อเผชิญกับอุปสรรคของชีวิต นอกจากนี้ พระสงฆ์อาจให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตโดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นแนวทาง ในบางกรณี บทบาทการสงเคราะห์ประชาชนทางด้านวัตถุด้วย ได้แก่ การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียนต่างถิ่น และผู้มาปฏิบัติธรรมรักษาศีลในวัด และการให้ประชาชนที่ยากจนได้เช่าที่ดินของวัดในราคาถูก เพื่อปลูกบ้านพักอาศัย เป็นต้น

(๒) ด้านการพัฒนาชุมชน พระสงฆ์มีฐานะเป็นผู้นำชุมชนได้ให้วัดเป็นศูนย์กลางบริการสังคมด้วย เช่น เป็นโรงเรียนสำหรับเด็กวัด เป็นบ้านพักฉุกเฉินสำหรับผู้ขัดสนไร้ที่พึ่ง เป็นหออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น^{๓๘}

สรุปความสำคัญของบทบาทได้ว่าบทบาท เป็นสิ่งสำคัญที่กำหนดแนวทางให้บุคคลแสดงความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และการแสดงพฤติกรรมในสังคม ในแต่ละสถานการณ์การแสดงออกของบุคคลมักต้องเป็นไปตามบทบาท ไม่ว่าเขาจะพึงพอใจที่จะแสดงหรือไม่ก็ตาม เช่น บทบาทของหัวหน้าที่ต้องมีการทักทาย ให้กำลังใจลูกน้อง บทบาทของผู้ปกครองที่ต้องการว่ากล่าวสั่งสอนลูกเมื่อเขาทำผิด บทบาทของพนักงานขายในร้านค้าที่ต้องทักทายลูกค้าด้วยอัธยาศัยที่ดี และพร้อมที่จะให้บริการ ฯลฯ และโดยอันที่จริงแล้ว ในสังคมที่เป็นอยู่เรามักตัดสินบุคคลตามบทบาทของเขา คือตัดสินว่าเขาทำหน้าที่ตามบทบาทนั้นๆ ได้ดีเพียงพอมหรือไม่ หรือการแสดงบทบาทของเขาเป็นที่พึงพอใจแก่สังคมหรือไม่

๒.๑.๔. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของวัดและพระสงฆ์

บทบาทหลักของพระสงฆ์ คือ การให้การศึกษาแก่ประชาชน โดยเฉพาะในด้านการดำรงชีวิตที่ดีงาม ชีวิตที่ประเสริฐ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า บทบาทของครู แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้รับยกย่องจากบุคคลทั่วไปว่าเป็นพระบรมครู ทำหน้าที่ฝึกเทศาและมนุษย์ได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เพราะพระองค์มีคุณธรรมดลให้กลายเป็นคนดี (กัลยาณชน) และกลายเป็นคนประเสริฐในระดับสูงสุด ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะครู เป็นบทบาทถาวรตลอดมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลถึงปัจจุบัน อีกบทบาทหนึ่งคือ บทบาทในการให้คำปรึกษาเป็นเรื่องสำคัญของคนในสังคมโดยทั่วไป มักจะตัดสินใจทำการสิ่งใดได้ยาก ไม่กล้า เกิดความกลัว ฉะนั้น พระสงฆ์จึงต้องทำหน้าที่ช่วยในการตัดสินใจแก่ประชาชน อันแสดงถึง บทบาทความเป็นผู้นำด้านภูมิปัญญาในเรื่องเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวคิดเอาไว้ ดังนี้

^{๓๗} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๕๔.

^{๓๘} ภัทรพร สิริกาญจน, “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณโณ ในการพัฒนาชุมชน”, รายงานงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๒๑-๒๙.

เมื่อกล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ ในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันกระทั่งเป็นไปในอนาคต จะเห็นว่าเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของพุทธบริษัทเป็นอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นศูนย์รวมศรัทธาของประชาชนผู้นับถือ และเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ และอีกประการหนึ่ง พระพุทธศาสนาเป็นเหมือนรากเหง้าแห่งความเป็นชาติ และเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของประเทศไทยทั้งด้านสังคม และวัฒนธรรม^{๓๙}

กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวถึง บทบาทหน้าที่การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งและการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ถือเป็นตัวแทนหรือเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระบรมศาสดาของพุทธศาสนิกชน ซึ่งทำหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจเผยแผ่สืบสานและถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถือเป็นการกิจสำคัญ ที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติ นอกจากนั้นแล้วการปฏิบัติและการดำรงชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ตามพระธรรมวินัยจะเป็นการสร้างศรัทธาความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชนและเป็นแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข^{๔๐}

กฎหมายมหาชน ฉบับที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่อง บทบาทหน้าที่การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องถือเป็นภาระหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่าย คือ^{๔๑}

๑) การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม

๒) การศาสนศึกษา

๓) การศึกษาสงเคราะห์

๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๕) การสาธารณูปการ

๖) การสาธารณสงเคราะห์

วิธีดำเนินงานการทั้ง ๖ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม แต่บางการคงเป็นไปตามจารีต คือ ปฏิบัติตามจารีตที่มีอยู่

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ระบุถึงบทบาทหน้าที่และภารกิจที่สำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในแต่ละด้าน ดังนี้

๑) ด้านศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันควรแก่สมณะ ซึ่งได้แก่การศึกษาพระปริยัติธรรม หรือการศึกษาธรรมบาลี ซึ่งปัจจุบันได้จำแนกเป็นสองส่วน คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

^{๓๙} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการบริหารคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๑-๓.

^{๔๐} กองแผนงานกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎ ระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า คำนำ.

^{๔๑} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **กฎหมายมหาชน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

๒) ด้านศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป ปัจจุบันมีการดำเนินการดังนี้ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนราชภัฏสงเคราะห์ที่วัดสนับสนุน

๓) ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม เป็นการเผยแผ่ศาสนาธรรม ดำเนินการใน ๒ ลักษณะ คือ เป็นโครงการปฏิบัติสืบเนื่องและเป็นโครงการเฉพาะกิจปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล

๔) ด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคมโดยมีวัดและพระภิกษุเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระภิกษุเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชน ด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การซ่อมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาเด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ เป็นต้น

๕) ด้านสาธารณูปการ เป็นงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดในด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแลบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมา้อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกันมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและبارมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ ทั้งนี้ทางวัดจะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการศาสนาเป็นบางส่วนเรียกว่า เงินอุดหนุนบูรณะวัด

๖) ด้านการปกครอง งานปกครองของสงฆ์ อาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ ไว้ดังนี้ มาตรา ๒๐ คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ พ.ศ. ๒๕๒๓ ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๒ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและหมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^{๔๒}

และบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีดังนี้

มาตรา ๒๐ คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา ๑๕ ตรี มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยดีงาม

(๒) ปกครอง และกำหนดการบรรพชาสามเณร

(๓) ควบคุม และส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์

(๔) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา

^{๔๒} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สารสำคัญของภารกิจแต่ละด้าน, ม.ป.ท., ๒๕๔๘, หน้า ๑๖๘. (อรรถาธิบาย).

(๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้ หรือกฎหมายอื่น
เพื่อการนี้ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมาย ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออก
คำสั่ง มีมติหรือออกประกาศโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย^{๔๓}

มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

- (๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- (๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีอยู่พำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น
ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
- (๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรม และอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและ
คฤหัสถ์

(๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศลของประชาชนทั่วไป

มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

- (๑) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยภายใน
วัด
- (๒) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปจากวัด
- (๓) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่พำนักอาศัยในวัดทำงานภายในวัด หรือให้ทำ
ทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งของเจ้าอาวาสซึ่ง
ได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถร
สมาคม^{๔๔}

สำหรับพระภิกษุสงฆ์และสามเณรที่อาศัยอยู่ในวัด ก็ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของ มหาเถร
สมาคม ขณะเดียวกันก็ต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนของเจ้าอาวาส ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและปฏิบัติตาม
บทบาทหน้าที่ที่พระสงฆ์พึงกระทำให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไป

พระราชวรมนี (ประยูร ปยุตโต) ก็ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์นับแต่
อดีต พระสงฆ์ ซึ่งผูกพันกับชาวบ้าน ถือเป็นแบบอย่างของความสัมพันธ์ที่ดี ระหว่างพระพุทธศาสนา
กับสังคมมาโดยตลอด ว่าต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในเกือบทุกด้าน พอสรุปบทบาทของพระสงฆ์
และวัด ดังต่อไปนี้

- (๑) เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้านๆ ส่งบุตรหลานมาอยู่รับใช้พระสงฆ์เพื่อรับการ
ฝึกอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่างๆ ตามที่สอนในสมัยนั้น รวมทั้งยังเป็น ศูนย์รวมของ
เยาวชนด้วย
- (๒) เป็นสถานที่สงเคราะห์บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเล่าเรียน
- (๓) เป็นสถานพยาบาลผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนในสังคมในสมัยนั้น
- (๔) เป็นที่พักของคนเดินทาง
- (๕) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์

^{๔๓} สถาบันส่งเสริมและพัฒนาการพระศาสนา, **คู่มือพระสังฆาธิการ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
การศาสนาสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๗.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

- (๖) เป็นสถานบันที่จัดงานเทศกาลต่างๆ
- (๗) เป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาครอบครัว
- (๘) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ
- (๙) เป็นคลังเก็บวัสดุของใช้ต่างๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกัน
- (๑๐) เป็นศูนย์กลางบริหารหรือปกครอง
- (๑๑) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม^{๔๕}

พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต) ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ บทบาทตามหน้าที่ของพระสงฆ์ คือ ธรรมทาน แปลว่า การให้ธรรมะ การให้ธรรมะนั้นมีความหมายกว้างมาก และคำว่า ธรรมะในภาษาบาลีก็เป็นคำที่มีความหมายกว้างที่สุด แต่ถ้าแยกประเภทใหญ่ๆ มี ๒ อย่างคือ ความจริงกับความดีงาม เป็นเรื่องของปัญญาอย่างหนึ่ง คุณธรรมอย่างหนึ่ง การให้ธรรมะเป็นทาน หมายถึง การให้ความรู้ความเข้าใจ และหลักแห่งความดีหรือหลักที่จะให้เข้าถึงมนุษย์เข้าถึงสังคม และได้ประสบสิ่งที่ดีงามคือทำให้ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้อง ตั้งต้นแต่ความรู้สึกระดับสูงสุด เข้าไปในชีวิตว่า คืออะไร สภาพที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายเป็นอย่างไรลงมาถึงความเข้าใจต่างๆ ไปเกี่ยวกับจริยธรรมในการดำรงชีวิตเป็นแง่ของสังคมอย่างหนึ่ง จริยธรรมอย่างหนึ่ง รวมความคือ ช่วยเหลือประชาชนในทางปัญญา และในทางคุณธรรมอันเป็นบทบาทหลัก^{๔๖}

พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ได้กล่าวไว้ว่า บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้น พระสังฆาธิการ เป็นบุคลากรอันสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาในฐานะที่ได้รับมอบหมาย จากพุทธบริษัทให้เป็นผู้ดำเนินกิจการด้านต่างๆ ของพระพุทธศาสนา ความเจริญหรือความเสื่อมของพระพุทธศาสนาจึงสัมพันธ์อย่างยิ่งับคุณภาพของพระสังฆาธิการระดับต่างๆ ภารกิจของพระสังฆาธิการนั้น นอกจากหน้าที่ตามปกติของพระสงฆ์คือ การสอนธรรมนำปฏิบัติแก่พุทธบริษัทแล้ว ยังมีภารกิจด้านการบริหารจัดการกิจการพระพุทธศาสนาอีก ๖ ด้าน กล่าวคืองานปกครอง งานการศาสนศึกษา งานการศึกษาสงเคราะห์ งานการเผยแผ่ งานการสาธารณูปการ และงานสาธารณสงเคราะห์ เป็นการบริหารจัดการภาระงานด้านต่างๆ ดังกล่าวนั้น ล้วนต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้ในด้านนั้นๆ อย่างเพียงพอจึงจะสำเร็จลุล่วงดังหมายได้^{๔๗}

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ) ได้กล่าวถึง บทบาทหน้าที่การบริหารงานเป็นกิจการคณะสงฆ์ที่จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นภาระหน้าที่ และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติ อันเป็นภารกิจของคณะสงฆ์และการศาสนามี ๖ ประการดังนี้

๑. การควบคุมและส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงาม (การปกครองคณะสงฆ์)
๒. การศาสนศึกษา
๓. การศึกษาสงเคราะห์

^{๔๕} พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต), “การสัมมนาเรื่องพุทธศาสนากับสังคมไทยในปัจจุบัน”, (กรุงเทพมหานคร : พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๑๓), หน้า ๓๖, (อรรถาธิบาย).

^{๔๖} พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต), *สถาบันและสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๖๗.

^{๔๗} พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), *พิธีมอบประกาศนียบัตรหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ข.

๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๕. การสาธารณูปการ

๖. การสาธารณสงเคราะห์

วิธีดำเนินการทั้ง ๖ ประการดังกล่าว บางประการมีกำหนดไว้ในระเบียบกฎหมายและ
สมาคม แต่บางประการคงเป็นไปตามจารีตที่ถือปฏิบัติตามจารีต^{๔๘}

พระครูมงคลคีลวงค์ และคณะ กล่าวว่า บทบาทพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสทุกรูป
ต้องพัฒนาตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยก่อนเป็นประการแรก ประการที่สองจะต้องมีรูปแบบการ
ปกครองในวัดวาอารามให้เรียบร้อย และประการสุดท้ายจะต้องจัดรูปแบบในการศึกษาเล่าเรียน
แผนกพระปริยัติธรรมขึ้น เช่น แผนกนักธรรม แผนกบาลี ขึ้นในวัดของตน นอกจากนี้จะต้องอบรม
วิปัสสนากรรมฐานให้กับพระภิกษุสามเณร เรียกว่า จริยธรรม การให้การศึกษาด้านจริยธรรมก็คือ
การเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น การเปิดโรงเรียนเด็กเล็ก ที่เรียกว่าก่อนเข้าเกณฑ์ ซึ่งเป็น
โครงการของมหาเถรสมาคม ก็เพื่อเป็นการชักจูงเด็กเล็กให้เข้ามาฟังพระสงฆ์ พระสงฆ์มีบทบาท
ช่วยเหลือเด็กเล็กด้วยเมตตาธรรม เด็กเล็กเหล่านี้ ก็คือ ลูกหลานชาวบ้านที่ต้องออกไปประกอบอาชีพ
เมื่อวัดรับดูแลลูกหลานได้ดีความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัดต่อพระพุทธศาสนาก็บังเกิดขึ้นกับประชาชน^{๔๙}

พระพยอม กลฺยาโณ กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ที่เปลี่ยนไป เป็นการปรับไปตาม
สภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยไว้ว่าพระสงฆ์จะต้องรู้เท่าทันสังคมที่เปลี่ยนไป เพราะพระสงฆ์
ไม่ใช่มีหน้าที่เฉพาะชี้ทางให้ประชาชนสงบจิตใจเท่านั้น แต่ต้องชี้ทางโลกให้แก่ประชาชนได้อย่าง
เหมาะสมอีกด้วยนอกจากนี้วัดยังเป็นสถานที่ประกอบกิจการ รวมทั้งความเชื่อที่ยึดกับหลักธรรม
อันมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ^{๕๐}

พระมหาสมทรง สิรินโร ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อพระสงฆ์ผู้มีบทบาทต่อวัด มีความบริสุทธิ์มี
ความสันโดษ มีความเป็นผู้นำทางปัญญา มีจริยธรรมและวิถีชีวิตที่ประเสริฐกว่า ย่อมให้คำแนะนำ
ตักเตือนหรือตอรองกับทางบ้านเมืองได้ แต่ในปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ระดับบริหารหาผู้มีความกล้าหาญ
จริยธรรมได้ยาก ในเมื่อเห็นว่าบ้านเมืองกระทำการอะไรไม่ถูกต้อง เป็นการย้ายต่อ ศาสนธรรม ก็หาผู้มีผู้ใด
กล้าคัดค้านคำว่าบาตรไม่ ส่วนหนึ่งเกิดจากพระสงฆ์ระดับบริหารไม่สามารถจะเข้าใจปัญหาสังคมที่
ซับซ้อน ซึ่งรวมทั้งปัญหาศีลธรรมที่ซับซ้อนด้วย และอาจเกิดจากการตกอยู่ในอคติ เกรงจะกระทบ
ฐานะตำแหน่งของตนมากกว่าจะเห็นแก่พระธรรมวินัย บทบาทของวัดในสังคมเมือง ยังคงทำหน้าที่
ให้บริการบางอย่างเป็นตัวเคลื่อนย้ายสังคม จากคนที่มีฐานะต่ำสุดในทางเศรษฐกิจและการเมืองให้ขึ้น
ไปสู่ที่สูงได้ เพราะเหตุนี้พระสงฆ์รุ่นใหม่จะต้องมองปัญหาของวัดและพระสงฆ์ในปัจจุบันว่ามีอะไรที่
อยู่ในสภาพที่ไม่พึงปรารถนาและอะไรเป็นส่วนที่พึงปรารถนา จากนั้นก็ต้องพยายามศึกษาปัญหา

^{๔๘} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องการกคณะสงฆ์และ
การศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๘๗.

^{๔๙} พระครูมงคลคีลวงค์ (กุตล คนธโร), พระมหาธรรมาธิปไตยและพระศรีรัตนมุนี (บำรุง จานุตโร),
พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบทการแสวงหาหนทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์ การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๕๓-๖๗.

^{๕๐} พระพยอม กลฺยาโณ, “บทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคม”, ข่าวสด, (๑๙ กรกฎาคม ๒๕๕๐); ๓๒.

ต่างๆ พร้อมหาแนวทางแก้ไข โดยเริ่มจากตัวพระสงฆ์เอง เริ่มจากวัดก่อนแล้วค่อยๆ ขยายออกไปในเขตที่ตนรับผิดชอบอยู่^{๕๑}

พระไพศาล วิสาโล กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นงานที่พระสงฆ์จะต้องมีบทบาทต่อสังคมนั้น คุณภาพของพระสงฆ์ เป็นสิ่งที่สำคัญมาก ปัจจุบัน พระสงฆ์มีคุณภาพลดน้อยถอยลงในด้านข้อวัตรปฏิบัติและความสามารถในการสอน และการเผยแผ่พระธรรม จึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำในทางคุณธรรมและสติปัญญาและสูญเสียศรัทธาจากญาติโยม ดังนั้นการบริหารการปกครองและการดูแลพระสงฆ์เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพพระสงฆ์ดีขึ้น คุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีก ทั้งนี้ หากระบบการบริหารและปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม สิ่งที่จะต้องมาเสริมควบคู่กันก็คือระบบกลั่นกรอง และกล่อมเกลาระบบกลั่นกรองมีไว้สำหรับคัดเลือกผู้ที่มาบวช ส่วนระบบกล่อมเกลาสําหรับผู้ที่ผ่านการบวชมาแล้ว อันที่จริงการกล่อมเกลาสู้บวชนั้นมีอยู่แล้วตามพระธรรมวินัย โดยอุปัชฌาย์เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่นี้ และเป็นผู้รับรองต่อคณะสงฆ์ อุปัชฌาย์จะต้องมีหน้าที่กลั่นกรองและกล่อมเกล่า การกลั่นกรองเป็นขั้นแรกสำหรับผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ ขั้นตอนที่สำคัญกว่านั้นคือ การกล่อมเกล่าทั้งในด้านความประพฤติ ความรู้ ความเข้าใจในทางธรรมให้เจริญงอกงาม^{๕๒}

วัฒนา พัฒนพงศ์ จากเหตุผลที่กล่าวมาในงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ อาจกล่าวได้ว่าองค์กรสงฆ์ และตัวของพระสงฆ์เอง เป็นกลไกขับเคลื่อนวิถีชีวิตของชาวพุทธให้เคลื่อนไปอย่างมั่นคงแบบพุทธ ขณะเดียวกันกระแสทางสังคม บ้านเมือง เหตุการณ์ต่างๆ ก็มีส่วนกำหนดบทบาทให้พระสงฆ์ต้องพัฒนาและปรับกลยุทธ์ในการสั่งสอนอบรมประชาชนทุกกลุ่มอย่างฉลาด และเป็นปัจจุบัน คือ ทันต่อเหตุการณ์ที่เคลื่อนไหวในสังคม เพื่อปรับท่าทีของตนให้กระชับขึ้น และสงฆ์จะต้องอาศัยศรัทธาเป็นอยู่ ขณะเดียวกันก็จำต้องเข้ามามีบทบาทต่อชุมชน สังคมด้วยเหตุ ๓ ประการ ดังนี้

๑. การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ต้องพึงพาปัจจัย ๔ จากพุทธศาสนิกชน
๒. สภาพและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณธรรม
๓. โดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา พระสงฆ์นั้น จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจาก

ความทุกข์^{๕๓}

จุฬารัตน์ บุญยากร ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบันว่าในปัจจุบันบทบาทของพระสงฆ์ได้ลดน้อยลงไปมาก สังคมแบบเมือง วัฒนธรรมแบบคนในเมืองได้เข้ามาพร้อมกับการสลายความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมให้หมดไป วัดในเมืองกลายเป็นวัดที่มีความโดดเด่น แม้จะอยู่ท่ามกลางตึกรามบ้านช่องที่หนาแน่นไปด้วยผู้คน ส่วนชาวบ้านก็ต่างคนต่างอยู่ ในความรู้สึกของ

^{๕๑} พระมหาสมทรง สิรินธโร, *บทบาทของพระสงฆ์ไทยในอนาคต*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๓๒.

^{๕๒} พระไพศาล วิสาโล, *พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกวิกฤต*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๖-๒๗๗.

^{๕๓} วัฒนา พัฒนพงศ์, *พระสงฆ์กับบทบาททางการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๔๖.

คนทั่วไป วัดเป็นเสมือนบ้านหลังใหญ่หลังหนึ่งเท่านั้น ไม่มีความยินดี ไม่มีความรู้สึกรักผิดชอบว่าวัดเป็นของชุมชน หรือเป็นของชาวบ้านแต่อย่างใด บทบาทของวัดที่เคยเป็นศูนย์กลางชุมชนก็เปลี่ยนไปเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน บางวัดได้แปรสภาพลานวัดที่เคยโล่งสะอาดตา มาเป็นที่จอดรถสำหรับโยมผู้มาทำงานในเมือง วัดเคยเป็นสถานที่ที่คนมาพึ่งพิงเทศน์ฟังธรรมกัน ก็ลดปริมาณลง พระสงฆ์จึงต้องปรับบทบาทกันใหม่ เพื่อสนองตอบต่อคนยุคใหม่ โดยการออกเทศน์บรรยายนอกสถานที่บรรยายทางสถานีวิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ หรือการออกไปสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนก็เป็นบทบาทใหม่

สิ่งที่พระสงฆ์เคยทำในอดีต เช่น เป็นหมอยา เป็นครูเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นศาลยุติธรรม กลับไม่จำเป็นที่ต้องทำ เพราะมีโรงพยาบาล มีโรงเรียน มีจิตแพทย์ มีศาลปกครอง ของบ้านเมืองอยู่ พระสงฆ์จึงต้องปรับตัวเพื่อเข้ากับวัฒนธรรมแบบสังคมเมืองไม่ทันนัก และบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ก็เปลี่ยนไป ด้วยค่านิยมแนวคิดแบบใหม่ ที่ต้องแข่งขันต่อสู้ในสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนแล้วยิ่งเหินห่าง ด้วยไม่มีเวลาที่จะสนใจวัด อีกทั้งแนวคิดแบบทุนนิยม วัตถุนิยม มีผลทำให้มีความคิดว่า วัดเป็นสถานที่โบราณ ล้าสมัย กลับยังมีทัศนคติที่เป็นทางลบมากยิ่งขึ้น

การเข้าวัดของคนในปัจจุบันก็เปลี่ยนไป นานๆ ถึงจะไปวัดครั้งหนึ่ง เช่น ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาหรือวันเกิด หรือไปเพื่อความผูกพันทางจิตใจที่มีต่อวัด ชุมชนที่อยู่ข้างวัดมีความเหินห่างจากวัด ความรู้สึกที่วัดเป็นความรับผิดชอบของชุมชนไม่ได้เกิดขึ้นจากคนในเมืองเหมือนแต่ก่อน ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่คนในสมัยใหม่ ได้รับการศึกษาจากสถาบันการศึกษาของรัฐ ที่แยกออกจากวัดโดยสิ้นเชิง แม้บางโรงเรียนจะอาศัยตั้งอยู่ในวัดก็ตาม แต่ก็เพียงใช้สถานที่เท่านั้น เพราะการดำเนินการสอน นโยบายโรงเรียนการสอน และบุคลากรที่ให้การศึกษา ก็มาจากรัฐทั้งสิ้น เมื่อบุคคลได้รับการศึกษาแบบใหม่โดยไม่มีความผูกพันกับวัดเลย ความรู้สึกรักผิดชอบหรือความใกล้ชิดกับพระศาสนาในลักษณะดังกล่าว ก็ยากจะเกิดขึ้นได้ต่างกับชุมชนสมัยก่อนที่ผู้นำในชุมชน ล้วนเป็นปัญญาชน (จิต) ที่มาจากวัด เมื่อมีเหตุการณ์ หรืออิทธิพลเกิดขึ้นแก่พระศาสนาบุคคลเหล่านี้จะเข้ามามีบทบาทในการพิทักษ์ปกป้องรักษาพระพุทธศาสนาไว้

ความสัมพันธ์ที่ขาดหายไประหว่างวัดกับชุมชน เมื่อเรามองดูภาพสังคมไทยในอดีตที่เป็นสังคมเกษตรกรรม วิถีชีวิตผูกพันด้วยประเพณีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา มีพระสงฆ์เป็นผู้นำการศึกษาและที่พึ่งพิง รวมทั้งบทบาทในการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยความขัดแย้งระหว่างชุมชนและคนในสังคม ช่างเป็นภาพที่งดงามและสะท้อนถึงสันติสุขของสังคม แต่เมื่อเรามองย้อนมาเปรียบเทียบกับสังคมปัจจุบันที่ความสัมพันธ์ของผู้คนถูกกำกับด้วยตำแหน่งและเงินทุน โดยมีอัตราผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) เป็นตัววัดความเจริญและสันติสุขของสังคม เราก็จะเห็นภาพของความเร่งรีบ วุ่นวายที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน ซึ่งทั้งคนจนและคนด้อยโอกาสไว้ข้างหลัง โดยถือคติที่ว่าผู้แข็งแกร่งกว่าย่อมอยู่รอด สถาบันการศึกษา สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันทางการเมือง การปกครอง ได้ปรับเปลี่ยนและพัฒนาไปอย่างเต็มที่ ขณะเดียวกันปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นยาเสพติด โรคเอดส์ ความยากจน ปัญหาอาชญากรรมก็เพิ่มอย่างทวีคูณมากยิ่งขึ้น หรือเป็นเพราะสังคมหรือชุมชน แยกตัวและห่างเหินจากสถาบันศาสนา ซึ่งมีความสัมพันธ์ และมีความสำคัญต่อชุมชนในอดีตอย่างแท้จริง

ปัจจัยที่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ จากสังคมสมัยก่อนมาสู่สังคมสมัยปัจจุบัน ชุมชนเมื่อเปลี่ยนสภาพไปมาก ทั้งเปลี่ยนด้านรูปแบบทางวัตถุ และการเปลี่ยนแปลงทางด้านค่านิยม แนวคิด ปัจจัยก็มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมี ๓ ด้าน คือ

๑. ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม สังคมได้พัฒนามาสู่สังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ คือ วัฒนธรรมแห่งการแข่งขัน ทั้งแข่งขันกับคนและเวลา ความสัมพันธ์แบบแน่นแฟ้นระหว่างบุคคลต่อบุคคล และบุคคลต่อองค์กรศาสนาก็ลดลงไป วัฒนธรรมแบบไทยก็ถูกรอบงำจากวัฒนธรรมต่างแดน โดยเฉพาะวัฒนธรรมตะวันตก ได้เข้ามาครอบงำค่านิยมของคนไทยซึ่งวัฒนธรรมตะวันตกเป็นวัฒนธรรมที่ส่งเสริมความฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ส่งเสริมความมั่นคง หรหุรา เป็นวัตถุนิยม ซึ่งตรงข้ามกับวัฒนธรรมแบบพุทธที่ส่งเสริมความพอดี ไม่ลุ่มหลงมัวเมาแนวคิดแบบตะวันตกที่เข้ามามีอิทธิพลต่อคนไทย ทำให้มองวัดและพระสงฆ์ไปในทางฝ่ายลบมากขึ้น

คนไทยในปัจจุบันต้องมีชีวิตที่เร่งรีบ การงานที่รัดตัวซึ่งไม่มีโอกาสที่จะได้ไปวัด ความรู้สึกยิ่งแตกแยกออกไปมาก

๒. ปัจจัยทางค่านิยมของประชาชน ค่านิยมแบบใหม่ที่ระบอบเข้ามามีอำนาจยุคปัจจุบัน ทศนคติหรือโลกทัศน์ของคนยุคใหม่ ซึ่งได้รับมาจากตะวันตกแทบทั้งหมด ทั้งระบบการเมืองการปกครอง ระบบการศึกษา และอื่นๆ ซึ่งถือว่าเป็นวิทยาการที่ทันสมัยและเข้าใจว่าระบบความสัมพันธ์แบบเก่าเป็นสิ่งที่ล้าสมัย โดยมองข้ามมิติทางด้านจิตใจไป

เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนอย่างใหญ่หลวง การที่ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนได้เปลี่ยนไปในทางที่ไม่พึงประสงค์ ทำให้เกิดความแตกแยกระหว่างวัดกับชุมชนแต่ละฝ่ายไม่สามารถจะเกื้อกูลกันได้เหมือนครั้งในอดีต เป็นเพราะปัจจัย ๒ ประการ ได้แก่

๑. ปัจจัยภายนอก อันได้แก่ สภาพแวดล้อมทางสังคมกล่าวคือ สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนา มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น สังคมแบบใหม่จึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คน ทั้งแก่ฆราวาส และพระสงฆ์ สภาพแวดล้อมแบบสังคมเมือง ไม่เอื้อต่อการรักษาความสัมพันธ์ที่แนบแน่นได้ ภารกิจและหน้าที่ของคนในยุคอุตสาหกรรมเป็นงานหนัก และต้องทุ่มเทเวลาส่วนใหญ่ให้กับงาน จึงเป็นสาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

๒. ปัจจัยภายใน หมายถึง ทศนคติ ค่านิยม แนวคิดที่มีผลต่อความสัมพันธ์ อันได้แก่ ฆราวาสมีแนวคิดและค่านิยมแบบใหม่ ตามกระแสสังคม^{๕๔}

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวไว้ว่า เห็นว่าพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการเข้ามาช่วยพัฒนาสังคม เช่น การรักษาผู้ป่วยโรคเอดส์ การบำบัดผู้ติดยาเสพติด การพัฒนาส่งเสริมอาชีพ และการสร้างสำนึกความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน^{๕๕}

สุรภักดิ์ ศิวลักษณ์ เห็นว่าพระสงฆ์มีคุณลักษณะที่สำคัญคือ ปฏิบัติธรรมพัฒนาจิต และต้องเข้าถึงประชาชนเพื่อเป็นการถ่ายทอดคุณค่าทางจริยธรรมและจิตวิญญาณให้กับสังคม^{๕๖}

^{๕๔} จุฬารัตน์ บุญยากร, **วัดพัฒนา ๕๐**, (กรุงเทพมหานคร : กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๕-๑๔๒.

^{๕๕} นิธิ เอียวศรีวงศ์, **พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓), หน้า ๙๔.

^{๕๖} Surak Sivarakasa, **Buddhism and Society : Beyond the Present Horizon**, In B.J. Terwiel(Ed.), **Buddhism and Society in Thailand** (pp.97-119), Ranchi, (India : Center of South East Asian Studies. 1984), p 103.

สุรพล พยอมแย้ม ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ไว้ว่า บทบาทของวัด หรือบทบาทของพระสงฆ์ที่เคยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนและให้ความอนุเคราะห์แนะนำช่วยเหลือแก่ประชาชน ทั้งในด้านการสั่งสอน การฝึกอบรมทางการศึกษา การดำรงชีพในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการสาธารณสุขและสุขภาพอนามัย ล้วนแต่มีองค์การหรือสถาบันทางสังคมในรูปแบบใหม่เข้ามามีบทบาทและจัดการแทนบทบาทของพระสงฆ์แทบทั้งสิ้น นอกเหนือจากบทบาทของผู้เผยแพร่ธรรมะและอบรมจิตใจประชาชนแล้ว รูปแบบหรือบทบาทของพระสงฆ์ที่เคยอยู่ในกรอบหรือแนวปฏิบัติที่ใกล้เคียงกันได้แปรเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อม ตามความต้องการ และตามความจำเป็นของสังคมหรือชุมชนที่พระสงฆ์เกี่ยวข้อง^{๕๗}

เฉลิม จันปฐมพงศ์ มีความเห็นว่า พระสงฆ์และวัดกำลังสูญเสียบทบาทฐานะและความหมายออกไปจากสังคมมากขึ้นทุกขณะ บางอย่างก็หมดไป บางอย่างก็กำลังจะหมดไปโดยเฉพาะในสังคมเมือง วัดมิได้เป็นศูนย์กลางของชุมชนอีกต่อไป ไม่ใช่สถานศึกษาสำหรับกุลบุตรอีกต่อไป กระนั้นก็ตามยังมีฐานะอย่างหนึ่งที่พระสงฆ์จะพึงรักษาไว้ได้โดยง่าย ฐานะนี้ก็คือการที่วัดอารามเป็นศูนย์กลางความสำคัญของวัฒนธรรมของชาติ เพราะเป็นที่เกิดของศิลปกรรมทั้งหลาย ซึ่งเป็นสมบัติส่วนกลางของชาติและศาสนา ฐานะนี้จะสูงส่งมากควรแก่การเคารพนับถืออย่างหนึ่ง เพราะเป็นการช่วยให้สมบัติของชาติดำรงอยู่ และมีเครื่องแสดงความเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชาติ และหากว่าพระสงฆ์ละเลยหน้าที่นี้แล้วไซ้ พระธรรมก็จะกลับไปอยู่ตามธรรมชาติตามเดิม ส่วนพระสงฆ์ก็คงเหลือฐานะอยู่อย่างเดียว คือ ความเป็นเจ้าหน้าที่ประกอบพิธีกรรม ไม่มีอะไรดีกว่าศาสนาของมนุษย์โบราณยุคดั้งเดิม^{๕๘}

อภิชัย พันธเสน ได้กล่าวถึงปัจจัยการเปลี่ยนแปลงบทบาทของพระสงฆ์ไว้ว่าพระสงฆ์ถูกลดบทบาทลงจากการเป็นผู้นำในด้านต่างๆ มาเป็นผู้ประสานเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชน วัดและพระสงฆ์ถูกลดบทบาทที่มีต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาของชาวชนบทลงจนกระทั่งเหลือเพียงบทบาทที่สำคัญเพียงเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นคลังพัสดุเท่านั้น นอกจากนั้นปัจจัยภายนอกจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีเหตุจากปัจจัยภายใน สองประการคือ ประการแรก พระสงฆ์ไม่พยายามปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่พยายามประยุกต์ความเจริญต่างๆ เหล่านั้นมาสร้างเสริมบทบาทของตนเองขึ้นใหม่ และมีการสูญเสียภาวะผู้นำทางปัญญาของพระสงฆ์ เนื่องจากพระสงฆ์ไม่สามารถเข้าใจถึงสภาพปัญหาและโครงสร้างของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้^{๕๙}

ประทีป สยามชัย ได้แสดงความเห็นว่า วัดควรจะต้องมีการปรับปรุงบทบาทของวัดและพระสงฆ์เสียใหม่ ถ้ามีฉะนั้นแล้ว ทั้งสังคมและศาสนาคงจะไปไม่รอด แนวทางในการดำเนินงานคือ

^{๕๗} สุรพล พยอมแย้ม, จิตวิทยาชุมชน, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑), หน้า ๕๙.

^{๕๘} เฉลิม จันปฐมพงศ์, ประวัติศาสตร์สังคมไทย, (นนทบุรี : เสถียรไทย, ๒๕๒๐), หน้า ๒๒๖.

^{๕๙} อภิชัย พันธเสน, ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๗.

๑. ปรับปรุงบทบาทของวัดเสียใหม่ โดยให้วัดมีส่วนในการพัฒนาสังคมมากขึ้น ควรให้พระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนโดยรวมกลุ่มชาวบ้าน และทำประโยชน์ในการแก้ปัญหาท้องถิ่น การพัฒนาสังคมที่สำคัญคือ การพัฒนาทางด้านจิตใจ เพราะจิตใจเป็นที่ตั้งของสิ่งทั้งหลาย คนเราทุกข์สุขก็อยู่ที่ใจ ดีชั่วก็อยู่ที่ใจ ดังนั้นคนเราจะต้องทำใจให้สะอาดบริสุทธิ์ เมื่อพัฒนาจิตใจดีแล้ว การพัฒนาวัตถุภายนอกก็ย่อมดีตามไปด้วย

๒. การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมทางศาสนาให้เหลือเท่าที่จำเป็น เพราะพิธีกรรมเหล่านี้ไม่ใช่แก่นแท้ ต้องมุ่งจัดพิธีกรรมต่างๆ ที่อยู่นอก ศาสนธรรม เช่น การแก้เคราะห์ การสะเดาะเคราะห์ปลุกเสกเครื่องรางของขลัง หมอดู การเข้าพระ เป็นต้น วัดและพระสงฆ์จะต้องแสดงบทบาทอันแท้จริง คือ การเผยแผ่พุทธธรรมอันมีประโยชน์ของพระพุทธศาสนา

๓. การปฏิรูปบทบาทของวัด ในฐานะเป็นสถาบันทางศาสนา คือ การนำเอาศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองทั้งหมด แทนที่จะให้ศาสนาแยกออกจากสังคม โดยที่ประยุกต์ศาสนาให้เข้ากับการปฏิบัติจริงในสังคมมากที่สุด

นอกจากนั้น วัดและพระสงฆ์จะต้องปรับปรุงบทบาทของตนให้ก้าวหน้าและสามารถแสดงบทบาทในการเป็นผู้นำในการสอนพระพุทธศาสนาได้ นอกจากนี้สถาบันทางศาสนาควรมีบทบาทเกี่ยวกับการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมอีกด้วยไม่ควรแยกตัวออกจากสิ่งเหล่านี้ ส่วนหนึ่งที่เราควรได้รับการเอาใจใส่ นั่นก็คือ การสอนศาสนาในโรงเรียน ซึ่งขณะนี้นั้นในเรื่องฝึกเพี้ยนทางจริยธรรมมีมากเกินไป ควรพิจารณากันเสียใหม่ให้ลึกซึ้ง จริยธรรมที่แท้จริงนั้นควรเกิดมาจากการสนใจหลักธรรมทางศาสนาหรือหลักของชีวิตที่แท้จริงของชีวิตนั่นเอง ไม่ได้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางสังคม ศาสนาควรมีบทบาทที่สำคัญคือในการสอนจริยธรรมในโรงเรียนอีกครั้งหนึ่ง^{๖๐}

สุลักษณ์ ศิวลักษณ์ มองบทบาทของพระสงฆ์ในทางตรงกันข้าม คือ มองว่าศาสนาควรมีบทบาทหน้าที่ ๒ ประการคือ ผดุงไว้ซึ่งสังคมอันดีงามและ ต้องเป็นผู้นำในการเรียกร้องเพื่อแสวงสังคมที่ดีกว่า ด้านพระสงฆ์ต้องเข้าไปรับรู้กับสภาพตามความเป็นจริงของสังคมเพื่อจะได้เข้าไปแก้ไขปัญหาและพัฒนา เพราะพระสงฆ์ไม่สนใจหรือมุ่งโลกุตระธรรมอย่างเดียว เท่ากับพระสงฆ์ขาดความเมตตาธรรม กรุณาธรรม และไม่เอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมทุกข์ พระสงฆ์ละทิ้งปัญหาของสังคมออกไปเท่าใด สังคมก็จะมองไม่เห็นความสำคัญของศาสนาและพระสงฆ์มากเท่านั้น ประการสำคัญที่สุด ควรมีการอบรมพระสงฆ์ให้มีความรู้ ความเข้าใจในสภาพของสังคมโดยเน้นหนักในทางด้านความเป็นผู้นำ และมีความรู้ในการพัฒนาสังคม^{๖๑}

สมบุรณ์ สุขสำราญ ได้กล่าวไว้ว่า ในปัจจุบันพระสงฆ์ไทยควรได้รับการพัฒนาระดับความคิดทางสังคมไปในทางที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนมากขึ้น ซึ่งแตกต่างจากอดีตอันไกล เมื่อพระสงฆ์ถูกข้าราชการแบ่งเบาภารกิจทางโลกไปจำนวนมาก เป็นต้นว่างานด้านการศึกษา ด้านการพยาบาล ด้านการสุขอนามัย แต่พระสงฆ์ยังมีบทบาทในการสร้างและการอบรม พระธรรมวินัย

^{๖๐} ประทีป สนามชัย, สารัตถทางสังคมวิทยาการศึกษา, ม.ป.ท., (ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๑๔๐-๑๔๕.

^{๖๑} สุลักษณ์ ศิวลักษณ์, ศาสนากับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗.

เพื่อฝึกหัดวินัยของพลเมืองดีและด้านศาสนพิธี ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์อันยิ่งใหญ่ของสังคมเพราะจะขาดพระสงฆ์ในการประกอบศาสนพิธีต่างๆ ไม่ได้^{๖๒}

แสง จันทรงาม ได้ให้ความเห็นไว้ว่า พระสงฆ์จะต้องปรับปรุงบทบาทตนเองเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีงาม ทำตนให้มีความหมายและความสำคัญสำหรับสังคมปัจจุบันในด้านต่างๆ ดังนี้

๑. สอนธรรม หมายถึง การเทศนาสั่งสอนทุกคนชั้นทุกเพศทุกวัย ให้เกิดศรัทธาและสัมมาทิฐิในพระพุทธศาสนา ในชีวิตและในหลักการดำเนินชีวิตอันถูกต้อง

๒. นำปฏิบัติ หมายถึง การรักษาพระธรรมวินัย คือ ศีลทั้ง ๒๒๗ ข้อ อย่างเคร่งครัด ปฏิบัติอภิสมาจาร สำนวณอินทรี และสร้างคุณธรรมต่างๆ ให้เกิดขึ้นในตน รวมทั้งการปฏิบัติสมาธิวิปัสสนาด้วย

๓. การพัฒนา หมายถึง การพัฒนาวัดเป็นอันดับแรก และการช่วยพัฒนาหมู่บ้านหรือชุมชนเป็นอันดับรอง

๓.๑ การพัฒนาวัด เป็นการพัฒนาพื้นที่ของวัดอาจอทำได้โดย

๓.๑.๑ การควบคุมอาคารและสิ่งก่อสร้างให้เป็นระเบียบ

๓.๑.๒ ปลุกหญ้าตามลานวัด

๓.๑.๓ ปลุกต้นไม้มาๆ

๓.๑.๔ ตามต้นไม้ควรมีแผ่นกระดาดป้ายเขียนพุทธภาษิต

๓.๑.๕ สร้างอาคารที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชน

๓.๒ การพัฒนาหมู่บ้านนั้น หมายถึง การที่พระสงฆ์นำชาวบ้านสร้างสรรค์ที่จำเป็นสำหรับชาวบ้านเอง

๔. ปรีกษา หมายถึง การให้คำปรึกษาหารือแก่ชาวบ้าน พระสงฆ์ควรพยายามทำตนเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ และรับให้คำปรึกษาแนะนำแก่ชาวบ้าน เช่น ในด้านการเกษตรการสหกรณ์ การค้าขาย การปฏิบัติหน้าที่ของพลเมือง การสุขภาพอนามัย การศึกษาหาความรู้ การปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เป็นต้น^{๖๓}

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ กล่าวว่า ก่อนหน้านั้นวัดเคยเป็นศูนย์รวมของหมู่บ้าน เป็นแหล่งให้การศึกษาแก่ชุมชน ตลอดจนเป็นสถานที่จัดงานบันเทิงเริงรมย์ของชาวบ้าน แต่บัดนี้ทุกอย่างเปลี่ยนไปแล้ว การศึกษาถูกดึงออกจากวัด ศาลาที่เคยเป็นศูนย์กลางของการจัดงานชุมชนถูกแยกออกเป็นศาลาประชาคม เป็นต้น เรียกว่าประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมเหล่านี้ไม่เหลือให้เป็นบทบาทของพระสงฆ์อีกต่อไป

เนื่องจากพระสงฆ์ได้สูญเสียฐานะแห่งความเป็นผู้นำทางความคิดไปแล้ว จึงต้องคล้อยตามชาวบ้าน เช่น ต้องเป็นพระนักก่อสร้างเก่ง เป็นพระหาเงินเข้าวัดเก่ง ฯลฯ บทบาทพระสงฆ์ในปัจจุบันจึงเหลืออยู่แต่การเฝ้าวัด เฝ้ากุฏิ ถ้าพัฒนาก็พัฒนาโบสถ์ กุฏิและวิหารกันเป็นพื้นที่อย่างที่ว่า “พระนักพัฒนา” นั่นเอง

^{๖๒} สมบูรณ์ สุขสำราญ, *พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๑๒๐.

^{๖๓} แสง จันทรงาม, *พระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน*, วารสารเสียงธรรม, สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒.

พระสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านตาต่ำๆ มาจากชนชั้นผู้ทุกข์ไม่มีโอกาสในสังคมเหมือนคนอื่นเขา บางทีการบวชเป็นพระสงฆ์คือทางเลือกเดียวที่มีอยู่ ถ้าไม่เลือกทางนี้ก็คงต้องเป็นโจรไป เพราะความคับแค้นแสนเข็ญ นับได้ว่าสถาบันสงฆ์ก็ยังได้ทำหน้าที่รับภาระที่สำคัญของสังคมส่วนหนึ่ง^{๖๔}

สรุปได้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทที่สำคัญต่อสังคมไทย ตั้งแต่เกิดจนถึงเสียชีวิต เป็นต้นว่า ตอนเกิดนิยมให้พระตั้งชื่อ เข้าสู่วัยเล่าเรียนมีพระคอยสั่งสอนศิลปะความรู้แขนงต่างๆ เข้าสู่วัยหนุ่มเข้ามาบวชได้พระคอยอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี วัยทำงานพระคอยแนะนำอาชีพ คอยตักเตือนในการทำงานที่ไม่สมควร แก่เฒ่าวัยชราเข้าวัดฟังธรรมฝึกปฏิบัติสมาธิมีพระคอยอบรมสั่งสอน ยามเสียชีวิตก็เข้าวัดเพื่อทำพิธีกรรมต่างๆ จากบทบาทนี้ทำให้พระสงฆ์ยังคงเป็นที่ยอมรับในสังคม แต่ก็ยังมีบทบาทบางบทบาทเกือบสูญหายไปแล้ว ที่ยังเหลืออยู่ก็เป็นเพราะความสามารถส่วนตัวของเจ้าอาวาสบางรูปที่เป็นที่เคารพนับถือจริงๆ แต่ก็ยังมีบทบาทพระสงฆ์เป็นอันมากอีกเหมือนกันที่ไม่ถูกกล่าวไว้ในที่นี้

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการสาธารณสงเคราะห์

๒.๒.๑ ความหมายเกี่ยวกับสาธารณสงเคราะห์

งานสาธารณสงเคราะห์เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคมโดยมีวัดและพระภิกษุเป็นแกนนำ ได้แก่โครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ เพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน โครงการบรรพชาอุปสมบทสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน วัด เจ้าอาวาส พระภิกษุเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุม อบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วย ผู้ยากไร้ เป็นต้น

วัดกับบ้าน หรือพระสงฆ์กับชาวบ้านนั้น ไม่ว่าครั้งสมัยพุทธกาล หรือสมัยปัจจุบันย่อมต้องมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันไม่ทางใดก็ทางหนึ่งเสมอ เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นสถาบันหลักเป็นสถาบันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่มีความผูกพันเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และกับชุมชนชาวบ้านมาเป็นระยะเวลายาวนานนับตั้งแต่เริ่มแรกของการมีวัดเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีผู้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องสาธารณสงเคราะห์ ไว้ดังนี้

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมาย ไว้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระสงฆ์ สามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระสงฆ์ สามเณรที่วัดประสบภัยขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การช่วยเหลือผู้ป่วย ผู้ยากไร้ เป็นต้น^{๖๕}

^{๖๔} เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, **ที่นี้ชัดช่องหนอ**, (กรุงเทพมหานคร : ประพันธ์สาส์น, ๒๕๒๐), หน้า ๑๘๑-๑๘๕.

^{๖๕} กรมการศาสนา, **คู่มือการบริหารจัดการวัดฉบับย่อ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๗.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับ หลักการบริหารวัด ด้านสาธารณสงเคราะห์สมัยใหม่ ดังนี้

๑) การสร้างค่านิยม ได้แก่ การสร้างฉันทะให้เกิด ทั้งแก่ผู้บริหารเองด้วย และผู้ที่อยู่ในโครงสร้างการบริหารนั้นด้วย เพื่อให้เกิดแนวคิดและการประพฤติปฏิบัติเป็นไปในแนวทางระบบแบบแผนที่ได้วางไว้ เพื่อการบริหารวัด จะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุด

๒) จัดโครงสร้าง ได้แก่ การสร้างรูปแบบระบบการบริหารให้เหมาะสม เป็นไปตามเป้าหมาย หรือจุดประสงค์ที่ได้วางไว้ โครงสร้างจึงถือว่าเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่ง ในการสร้างความสำเร็จให้แก่การบริหารวัดของท่าน

๓) จัดระบบงาน ได้แก่ การรักษการบริหารต่างๆ ที่อยู่ภายในวัด ให้เป็นไปอย่างมีระบบและเป็นระเบียบเพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการดำเนินงานและเป็นการง่ายแก่การตรวจสอบ

๔) จัดกิจกรรม ได้แก่ การสร้างรูปแบบในเชิงปฏิบัติ ให้สอดคล้องกับการบริหารงาน เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปในด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ

๕) บุคลากร ได้แก่ บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารงานไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารหรือผู้อยู่อาศัยในวัดนั้นๆ การเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ เป็นสิ่งที่ควรตระหนักอย่างยิ่ง เพราะการบริหารงานของท่านจะสำเร็จหรือไม่ ส่วนนี้นับว่าเป็นส่วนสำคัญ ดังนั้นจึงควรเลือกใช้บุคคลให้เหมาะสม

๖) เสริมทักษะ ได้แก่ การสร้างความรู้เพิ่มเติมแก่บุคลากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเช่นกัน

๗) กลยุทธ์ ได้แก่ วิธีการหรือกลวิธีที่ท่านเลือกใช้ในการบริหารนั้น ระบบ รูปแบบต้องเหมาะสมกับปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว^{๖๖}

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรบุญโณ) ได้กล่าวถึงแนวคิดการบริหารวัดด้านงานสาธารณสงเคราะห์ ว่า ต้องปฏิบัติให้ได้ตามหลัก สะอาด สว่าง และสงบ ดังนี้

๑) สะอาด หมายถึง การดูแลและการจัดการวัดที่ดี ไม่สกปรกรกรุงรัง จัดเสนาสนะเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นที่เกิดศรัทธาอุปสาทะแก่ผู้มาพบเห็น ไม่สร้างความขุ่นข้องใจแก่ผู้มาเยือน

๒) สว่าง หมายถึง การจัดวัดที่ดูโปร่ง สบายตา ไม่รกทึบ หรือมีความสลับซับซ้อน เน้นความเรียบง่ายและประโยชน์ให้สูงสุด

๓) สงบ หมายถึง วัดเป็นสถานที่ที่สงบจากอบายมุข ไม่มีเสียงอึกทึกครึกโครม ร่มเย็นเป็นสุข ด้วยสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ^{๖๗}

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงลักษณะของงานสังคมสงเคราะห์ว่า “งานสงเคราะห์ควรจะมีหลักใหญ่ๆ สองประการเพื่อให้เขาช่วยตัวเองได้ คือทำให้เขารู้และสามารถที่จะช่วยตัวเองได้ จะเป็น การสงเคราะห์ที่มีผลยืนยาวและมีผลจริง ถ้าจะสงเคราะห์แต่จะพื้แต่จะทำให้คนอ่อนแอ สงเคราะห์

^{๖๖} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา ๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนา, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖-๔๘.

^{๖๗} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา ๕๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๖-๒๗.

ด้วยวัตถุมากเกินไป ก็ทำให้โง่งม จะต้องสงเคราะห์ให้เขาฉลาดขึ้น ให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ชีวิตเป็นอย่างไร เกิดมาทำไม จะต้องทำอะไร จะต้องให้เขาตั้งหน้าช่วยตนเองก่อน เราจะต้องช่วยเขาให้ถูกในการที่จะมีชีวิตอยู่ในโลกให้สมกับที่เป็นมนุษย์ที่ดีในโลก เพราะฉะนั้น การสงเคราะห์ทางวัตถุก็ทำไปตามสมควรแต่ต้องสงเคราะห์ให้เกิดความสว่างไสวทางวิญญาณนี้ ซึ่งไม่ต้องลงทุนมาก ส่วนการสงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของนั้นต้องลงทุนมาก การสงเคราะห์ไม่จำเป็นต้องเป็นการให้การช่วยเหลืออะไรเสมอไป สิ่งใดเป็นการกระทำที่ดีขึ้นก็เป็นการสงเคราะห์ทั้งนั้น แม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่ใช่สิ่งที่พอใจแก่ผู้ถูกสงเคราะห์ก็ตาม มันก็ยังเป็นการสงเคราะห์อยู่นั่นเอง ในทางพระพุทธศาสนา แม้พระพุทธเจ้าเอง พระองค์ก็ทรงสงเคราะห์ภิกษุด้วยการชี้โทษ ตักเตือนในเรื่องต่างๆ ขนาดภิกษุประพฤติไม่ดี ไม่อยู่ในกรอบแห่งพระวินัย ซึ่งทรงตรัสไว้ว่า เราจะไม่ทำแก่พวกเธออย่างทณฺณอม เหมือนช่างหม้อกระทำแก่หม้อที่ยังดิบยังเปียกอยู่ เราจะชนาบแล้วชนาบอีก ชี้โทษแล้วชี้โทษอีก ผู้ใดมีแก่นผู้นั้นจะทนอยู่ได้ นี่คือวิธีการของพระพุทธเจ้าที่สงเคราะห์สัตว์โลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือภิกษุทั้งหลาย ชี้โทษแล้วชี้โทษอีก ชนาบแล้วชนาบอีกอย่างตรงกันกับช่างหม้อที่กระทำแก่หม้อที่ยังดิบยังเปียกอยู่ และถึงขนาดที่ว่าให้มันเหลือแต่คนที่มีแก่น คนที่ไม่มีแก่นก็ต้องออกไปจากศาลานี้ คนที่มีแก่นเหลืออยู่ สำหรับการบรรลุลหฺรรม หรือการบรรลุมรรคผลแม้อย่างนี้ใครๆ ก็ต้องยอมรับว่าเป็นการสงเคราะห์อยู่นั่นเองแถมจะเป็นการสงเคราะห์ที่ยิ่งกว่าการสงเคราะห์อย่างอื่นด้วย มันคล้ายกับว่าหม้อชุดผลเอาเนื้อร้ายออก มันก็เจ็บปวดเหลือทน แต่ก็เป็นการสงเคราะห์แก่คนป่วยนั่นเอง การสังคฺมสงเคราะห์ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่ถูกอกถูกใจผู้ถูกสงเคราะห์เสมอไป และการที่จะมีสงเคราะห์อย่างถูกอกถูกใจเสมอไปมันอาจจะเป็นการทำลายสังคฺมขึ้นมาได้”^{๒๘}

พระพุทธาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า ในการสงเคราะห์ พระพุทธองค์ยังทรงให้หลักการสงเคราะห์แก่ผู้อื่น ดังนี้

๑. พุทธศาสนามีหลักติเตียนการสงเคราะห์ ชนิดที่ยิ่งทำไปผู้รับการสงเคราะห์ยิ่งจมดิ่งในทางจิตวิญญาณลงไป
๒. ต้องระวังการสงเคราะห์ บางทีทำให้ผู้รับการสงเคราะห์อ่อนแอลงไปก็มี ทำให้เขาเกิดนิสัยที่รอการช่วยเหลือจากผู้อื่น
๓. การสงเคราะห์ที่ดี ในที่สุดจะทำให้เกิดนิสัยอยากจะช่วยผู้อื่นขึ้นมา ไม่ทำให้เขาเกิดนิสัยที่รอการช่วยเหลือจากผู้อื่น^{๒๙}

พระราชมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า “สังคฺมสงเคราะห์” ว่า หมายถึง “การยึดเหนี่ยวจิตใจ ประสานหมู่ชนให้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือการให้สังคฺมรวมกลุ่มกัน อยู่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่แตกกระจัดกระจาย” และท่านยังกล่าวต่อไปอีกว่า การสังคฺมสงเคราะห์ไม่ใช่เป็นเพียงการนำสิ่งของไปแจกหรือไปให้เท่านั้น เพราะการทำอย่างนั้นไม่สามารถทำให้เขาช่วยตัวเองได้ ในขณะที่ปรัชญาของงานสังคฺมสงเคราะห์ที่เป็นงานในส่วนที่เกี่ยวข้อง

^{๒๘} พุทธาสภิกขุ, **วิชาขุขุาเล่มที่๑**, (กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๕), หน้า๑๒๖-๑๒๘.

^{๒๙} พุทธาสภิกขุ, **การสังคฺมสงเคราะห์ที่ยังขาดอยู่**, (นนทบุรี : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๑๖-๑๗.

การให้ความช่วยเหลือทั้งผู้ที่เดือดร้อนและไม่เดือดร้อนให้สามารถช่วยตนเองได้เข้ากับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือหลักของสังคหธรรม ๔ ประการ ได้แก่

๑. ทาน การให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปันช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ ทุนหรือทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจในศิลปะวิทยาการต่างๆ

๒. ปิยวาจา การพูดจาไพเราะอ่อนหวาน พูดอย่างรักกันคือกล่าวคำสุภาพ ไพเราะน่าฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐานชักจูงในทางที่ดีงาม หรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจ สมานสามัคคี เกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓. อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ ทำประโยชน์แก่เขา คือช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนช่วยช่วยกิจกรรมต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์รวมทั้งช่วยแก้ปัญหา และช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔. สมานัตตา การวางตนให้เข้ากับผู้ที่มารับการสงเคราะห์ได้คือ ไม่ไว้ตัวจนเกินไปจนใครใคร่เข้าไม่ติด ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุข ทุกข์ คือร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน^{๗๐}

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ได้กล่าวไว้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานในส่วนไม่ว่าจะเป็น การก่อสร้างถนนทำสะพาน ศาลาพักร้อนงานนี้จะมี อบต. เข้ามาทำหน้าที่ ส่วนที่คณะสงฆ์จะช่วยเหลือสังคมได้ เช่น การช่วยเหลือผู้ยากไร้เพราะถูกไฟไหม้บ้าน การจัดหน่วยบรรเทาสาธารณภัยหรือการจัดการให้ฟรีในพิธีงานศพ ไม่เก็บค่าน้ำค่าไฟไม่เก็บค่าเจ้าพนักงาน หากเขามีศรัทธาก็จะทำบุญ ส่วนนี้จะช่วยบรรเทาทุกข์ให้กับชาวบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชนได้ ตลอดทั้งให้การช่วยเหลือสังคมทั้งภายในวัดและนอกวัด ภายในวัด เช่น อำนวยความสะดวกแก่ผู้มาพึ่งมาทำบุญที่วัด ให้เหมาะสมและวัดต้องสะอาด สะดวกสบาย ภายในนอกวัด เช่น สงเคราะห์ช่วยเหลือชาวบ้านที่มีทุกข์เท่าที่จะทำได้อย่างนิจนิตย์^{๗๑}

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปภฺโญ) กล่าวไว้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจกรรมที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณสงเคราะห์ แยกโดยลักษณะมี ๔ ประการ คือ

๑. การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินกิจการเอง ซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น

๒. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้น เป็นไปเพื่อการ

^{๗๐} พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนากับการพัฒนาการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๑), หน้า ๒๖-๒๗

^{๗๑} พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), **สารภาค ๑๕**, (กาญจนบุรี : สำนักพิมพ์ธรรมเมธี, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕.

สาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล ขุดสระน้ำขนาดใหญ่ เพื่อเป็นแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคและเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ การอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมการจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์และอื่นๆ

๓. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนน ขุดลอกคูคลอง การสร้างโรงพยาบาลและจัดซื้อ เครื่องมือแพทย์ การสร้างประปาหมู่บ้าน การสร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า การปลูกต้นไม้ และอื่นๆ ขอนี้มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นของสาธารณประโยชน์

๔. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในการที่ควรช่วยเหลือ เช่น การจัดตั้ง หน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย ช่วยเหลือประชาชน ทั้งด้านไฟไหม้และน้ำท่วม พร้อมทั้งมอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัย หรือในยามปกติ ก็ตั้งกองทุนทำอาหารเลี้ยงเด็กกำพร้าและเด็กด้อยโอกาส^{๗๒}

พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ) กล่าวถึงความสำคัญของภารกิจด้านนี้ว่า การสาธารณะสงเคราะห์เป็นการจัดให้การสงเคราะห์ในด้านต่างๆ แก่ประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายกทายิกาของวัดหรือประชาชนทั่วไป วัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้านและบ้านอยู่ได้ก็ต้องพึ่งวัด วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็เป็นหน้าที่ของวัดจะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือ การสาธารณะสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินการบริหารงานทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะทำได้^{๗๓}

พระมหาบัว ปิยวณฺโณ ได้กล่าวถึงการสาธารณะสงเคราะห์ไว้ว่า เป็นการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการบรรพชาและอุปสมบทพระภิกษุและสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์สามเณรและวัดที่ประสบภัยขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาสภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ให้สถานที่ที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้านการสนับสนุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยยากไร้ เป็นต้น^{๗๔}

ไพบูลย์ เสียงก้อง อธิบดีกรมการศาสนา ได้กล่าวว่า งานสาธารณะสงเคราะห์เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุสามเณรเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบท และบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร และวัดที่ประสบภัยขาดแคลน วัดเจ้าอาวาส พระภิกษุ เป็นผู้ดำเนินการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุม อบรมเยาวชน และประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ให้

^{๗๒} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปฺปโณ), เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๗-๕๘.

^{๗๓} พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ), การจัดสาธารณูปการและสาธารณะสงเคราะห์ของวัด, หน้า ๑๔.

^{๗๔} พระมหาบัว ปิยวณฺโณ, การจัดระเบียบสังคมวัด, (นนทบุรี : รุ่งโรจน์การพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓.

สถานที่ที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนการช่วยเหลือผู้ป่วยยากไร้^{๗๕}

สาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของหน่วยงาน บุคคลหรือคณะบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการสงเคราะห์หรือ การช่วยเหลือ เกื้อกูลอุดหนุนจนเจือกิจการของรัฐหรือของเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่ซึ่งจะเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไปและการเกื้อกูลทำประโยชน์ร่วมกันทั้งให้คำแนะนำ คำสอน ความคิดและวัตถุสิ่งของ ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาถือว่าการให้ธรรมเป็นทานย่อมชนะการให้ทานทั้งปวง ฉะนั้นการสอนหนังสือก็ถือว่าการแนะนำที่เกี่ยวกับความรู้ที่ดีจัดเป็นสาธารณประโยชน์ทั้งนั้น การสาธารณสงเคราะห์ แยกโดยลักษณะคือ

๑) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล เช่น หน่วยอบรม อปต. ห้องสมุดเพื่อประชาชน มูลนิธิเพื่อคนยากจน

๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาวัด เป็นต้น

๓) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง การขุดคลอง การพัฒนาก่อสร้างวัดพัฒนาโรงเรียน เป็นต้น

๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป เช่น การช่วยเหลือผู้คนที่ตกทุกข์ได้ยาก เพราะภัยทางธรรมชาติ เช่น วาตภัย อุทกภัย อัคคีภัย เหล่านี้ถือว่าการสงเคราะห์ช่วยเหลือคนอื่นทั้งนั้นรวมเป็นถึงการสงเคราะห์คนวัยชรา สถานเด็กกำพร้า เป็นต้น

การสาธารณสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของภิกษุสงฆ์ ในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคล และสาธารณสงเคราะห์ โดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ เพราะภิกษุสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนจนกับคนรวย ปัจจัยที่ได้รับบริจาคมา ภิกษุสงฆ์ก็ใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศลและช่วยเหลือบุคคล ผู้ขาดแคลนและด้อยโอกาสดังกล่าวแล้ว การสาธารณสงเคราะห์เป็นการจัดให้การสงเคราะห์ ในด้านต่างๆ แก่ประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายก ทายิกาของวัด หรือประชาชนทั่วไปวัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้าน และบ้านอยู่ได้ ก็ต้องพึ่งวัด วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อน ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ก็เป็นหน้าที่ทางวัด จะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือ การสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินการบริหารงานทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะสามารถจัดได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติที่ว่าวัดเป็นของประชาชนเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศล ตามประเพณีของชาวบ้านของวัดภิกษุสงฆ์ สามเณร ในวัดอันมีเจ้าอาวาสเป็นหัวหน้าปกครอง ดูแล รักษา วัด มีหน้าที่ให้ความสะดวกแก่ประชาชน ในการทำบุญบำเพ็ญกุศลทั้งที่บ้านและวัด หรือที่อื่นใดใน

^{๗๕} ใพบูลย์ เสี่ยงก้อง, “หลักการบริหารวัด” วัดพัฒนา ๔๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖.

หมู่บ้าน ตำบลที่ตั้งวัดนั้นและหน้าที่จัดการสาธารณสงเคราะห์อื่นๆ แก่ประชาชน ในส่วนที่อยู่ในสมณวิสัยที่น่าจะจัดได้^{๗๖}

คะนิงนิตย จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร ได้สรุปหลักการบริหารและการจัดการวัดด้านสาธารณสงเคราะห์ในยุคโลกาภิวัตน์ ไว้ดังนี้

๑) ควรมีการคัดสรรอบรมบุคคล ผู้จะมาบวชในพระพุทธศาสนา ให้เป็นที่ยึดมั่นที่จะเข้ามาศึกษาธรรม

๒) ต้องมีการศึกษาอบรมธรรมแก่ผู้เข้ามาบวชทั้งก่อน ระหว่างและหลังการบวชด้วย

๓) ต้องมีการปฏิบัติธรรมในระหว่างบวชเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างแท้จริงเพื่อการเผยแผ่ต่อไปแก่ประชาชน

๔) แต่ละวัดจักต้องให้พระสงฆ์ที่ศึกษาธรรมดีแล้วให้ได้มีโอกาสเผยแผ่แก่ประชาชน เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน และความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และต้องพยายามวิเคราะห์หาทางเผยแผ่ธรรมต่อประชาชนด้วยความเมตตาอย่างต่อเนื่องด้วย มิใช่รอให้ผู้มานิมนต์เท่านั้น

๕) กิจกรรมการศึกษาธรรมของประชาชน ควรมุ่งให้การศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง ให้พัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ทั้งในการงานและการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้วยหลักการแห่งความไม่ประมาทและหลักการแห่งการพึ่งตนเอง

๖) ศาสนาเป็นที่พึงทางใจ ดังนั้น การปกครองสงฆ์ให้มีพฤติกรรม และการกระทำที่เหมาะสม นับเป็นเรื่องสำคัญเบื้องต้นที่พระทุกรูปพึงปฏิบัติ เจ้าอาวาสควรดำเนินการให้พระทุกรูปในสังกัดมีภาพลักษณ์ที่ดี เมื่อประชาชนพบเห็นจักเกิดความศรัทธา ถือเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเบื้องต้นแล้ว

๗) พระควรยึดหลักการเผยแผ่ธรรมด้วยหลัก ๖ ประการ ดังนี้

(๑) ห้ามปรามการทำความชั่วทั้งมวล

(๒) ส่งเสริมให้กระทำความดีทั้งมวล

(๓) ให้ได้ฟังและได้รู้ธรรมที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง

(๔) ช่วยเสริมในสิ่งที่ประชาชนได้ยินได้รู้แต่ไม่เข้าใจให้เข้าใจ

(๕) ให้คิดอนุเคราะห์ผู้อื่นด้วยเมตตา ปรารถนาดี

(๖) บอกทางสวรรค์ คือ ทางดำเนินชีวิตที่ดี ถูกต้อง ให้ประชาชน

๘) การเผยแผ่ธรรมควรศึกษากลุ่มคน หรือบุคคลเป้าหมาย วิเคราะห์การนำเสนอธรรม ให้เหมาะสมต่อสภาพ เหตุ ผล ตน ประมาณ กาลเวลา ชุมชน และบุคคล เป็นสำคัญ

๙) เจ้าอาวาสทุกแห่งควรปกครองดูแลพระสงฆ์ สามเณร ไวยาวัจกร ศิษย์วัด ผู้อาศัยในวัดหรือเกี่ยวข้องกับวัด ให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสม เป็นการสร้างศรัทธาแก่ประชาชนผู้พบเห็น และมาติดต่อกับวัด

^{๗๖} พระครูปลัดอาทิตย อดุลเวที (ทองดี), “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

๑๐) จักต้องพยายามบริหารวัดให้มีอาคารสถานที่อาณาบริเวณ เหมาะสมต่อการศึกษาและปฏิบัติธรรมทั้งในส่วนของพระภิกษุ สามเณร และประชาชน ให้สอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนา มีความสงบร่มเย็น ทำให้อยากเข้ามาหาความสงบและศึกษาธรรม รวมทั้งสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต จักต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน รำคาญแก่ประชาชนที่มาวัดหรือที่อยู่ใกล้เคียงด้วย

๑๑) วัดกับประชาชนจักต้องเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน พระพุทธศาสนาจึงจะอยู่ได้อย่างมั่นคง ดังนั้น นอกจากพระจะให้ธรรมแก่ประชาชนแล้ว ก็ควรจัดวัดและเครื่องใช้ของวัดอย่างมีระบบให้เหมาะต่อการให้บริการประชาชนเพื่อกิจการของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นการดึงประชาชนเข้ามาใกล้ชิดกับวัด และพระก็ควรหาทางช่วยเหลือในด้านธรรมแก่ประชาชนต่อไปตามความเหมาะสมด้วย

๑๒) ประชาชนเป็นจำนวนมากที่ยังเชื่อโชคลาง ของขวัญ วัตถุมงคล และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยหวังว่าสิ่งเหล่านี้จะบันดาลความโชคดี ความร่ำรวย ความสำเร็จแก่เขาได้ ทำให้ประชาชนขาดการพึ่งตนเอง ไม่พัฒนา พระพุทธศาสนาควรทำหน้าที่เป็นยารักษาโรคเหล่านี้ โดยการไม่ไปตู่ถูก ตาหนิการกระทำเหล่านั้น แต่ควรใช้หลักธรรมในเรื่องเหตุและผล เรื่องการพึ่งตนเอง เรื่องการศึกษา ฝึกฝน พัฒนา และการครองชีวิตอย่างไม่ประมาทมาใช้ในการเผยแผ่ โดยให้เครื่องราง ของขวัญ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ วัตถุมงคล เป็นเครื่องปิดช่องความประหวั่นใจ จักทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ผลดียิ่งขึ้น

๑๓) ศาสนาพุทธเป็นของคู่กับชุมชน วัดก็ครบทุกตำบล และจะเป็นศูนย์รวมของประชาชนในแต่ละตำบล หากจะจัดการบริหารวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน ที่พัฒนาทั้งจิตใจ และคุณภาพชีวิตในด้านอื่นๆ จะทำให้ความสัมพันธ์ของประชาชนกับพระพุทธศาสนาเจริญอย่างยั่งยืน โดยที่พระสงฆ์จะให้ธรรมทานแก่ประชาชน ส่วนประชาชนจะให้อามิสทานแก่พระสงฆ์ นับเป็นการเกื้อกูลกันอย่างถูกต้องเพื่อการมีพลังอยู่ในสังคมต่อไป

๑๔) การจัดการบริหารวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน จำเป็นต้องจัดให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของกิจการของวัด ร่วมบริหารวัดตามหลักการของพระพุทธศาสนาด้วย จึงสมควรปรับปรุงการบริหารวัดให้เป็นองค์การบริหารวัด ถึงแม้วัดแต่ละวัดจะเป็นนิติบุคคลอยู่แล้วก็ตาม แต่การมีองค์กรร่วมบริหารวัด เสนอความคิดและให้เจ้าอาวาสตัดสินใจดำเนินการ ประชาชนก็จะร่วมดำเนินการอย่างเต็มที่ เต็มใจ พุทธศาสนาย่อมเจริญยิ่งขึ้น

๑๕) กรมการศาสนา และกระทรวงศึกษาธิการ ย่อมมีเจตนาที่ดีในการรักษาและพัฒนาพระพุทธศาสนา ดังนั้น เจ้าอาวาสและพระภิกษุควรศึกษางานโครงการของทางราชการ เพื่อประสานการดำเนินงาน ให้เกิดการพัฒนาพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

๑๖) วัดทุกวัดควรได้ดำเนินการรักษาและฟื้นฟูธรรมชาติ เช่น ร่วมจัดโครงการป่าชุมชน โครงการอุทยานการศึกษา เป็นต้น จะได้ทั้งการส่งเสริมการปลูกต้นไม้ และการใช้ต้นไม้เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรมต่อไปด้วย

๑๗) มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุด ซึ่งเจ้าอาวาสและพระสงฆ์จะต้องศึกษา ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงานเพื่อการเผยแผ่ธรรม และพัฒนาพระพุทธศาสนาจะได้ตรงตามนโยบาย ถูกทิศทาง แก่ไขสถานการณ์และเหมาะสมกับโอกาส ย่อมเป็นพลังส่งเสริมการพัฒนายิ่งขึ้น

๑๘) หลักการบริการ การดำเนินงานต่างๆ ควรมีการวางแผนระยะสั้น ระยะยาว เพื่อการปฏิบัติพัฒนาวัด และควรให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอ หลักการเหล่านี้ พระสงฆ์สามารถค้นคว้าให้เกิดความรู้ได้ซึ่งจักต้องยึดหลักการ การฝึกฝน การพัฒนา การไม่ประมาท และหลักการพึ่งตัวเองเป็นสำคัญ จึงจะบังเกิดผลดี

๑๙) สงฆ์ควรมีความสมณะ มีความเป็นอยู่อย่างๆ ไม่หวังลาภสักการะ มุ่งศึกษา ปฏิบัติธรรม และเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน ดังนั้น กิจกรรมที่วัดต่างๆ ดำเนินอยู่ขณะนี้จึงจำเป็นต้องมีการทบทวน สังคายนา เพื่อการพัฒนาที่มั่นคงยั่งยืนของพระพุทธศาสนาต่อไป

๒๐) ปัจจุบันจำนวนพระสงฆ์มีมาก ยิ่งในฤดูพรรษายังมีจำนวนมากขึ้นกว่าปกติ หลายเท่า ดังนั้น จำเป็นต้องมีการปกครองพระบวชใหม่โดยให้พระที่ประพฤติดีแล้วดูแลปกครองอบรมพระบวชใหม่เป็นกลุ่มๆ จะช่วยส่งเสริมพระวินัย และการศึกษาของสงฆ์ได้ดีขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนาสงฆ์ พัฒนาวัด พัฒนabatบาทหน้าที่ของสงฆ์ จนเกิดประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศชาติ อย่างแท้จริง^{๗๗}

ข้าเรื่อ วุฒิจันทร์ และคณะ ได้กล่าวถึง การสาธารณะสงเคราะห์ว่าเป็นงานสำคัญของ คณะสงฆ์ ซึ่งมหาเถรสมาคมได้กำหนดหน้าที่ให้ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้า-คณะตำบล มีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความสงบเรียบร้อย การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ในเขตการ ปกครองของตน ให้ดำเนินไปด้วยดี^{๗๘}

บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ กล่าวถึงความสำคัญของภารกิจด้านนี้ว่า การ สาธารณสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ ในด้านสังคมสงเคราะห์ทั้งการสงเคราะห์บุคคล และสาธารณสงเคราะห์ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ เพราะพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนจนกับคนรวย ปัจจัยที่ได้รับบริจาคมาพระสงฆ์ ก็ใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศลและช่วยเหลือบุคคลผู้ขาดแคลนและด้อยโอกาส และลักษณะการ สาธารณสงเคราะห์มี ๔ ลักษณะดังนี้

๑. การดำเนินกิจกรรมเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัด หรือคณะสงฆ์ ดำเนินการเองซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มิวัดอุปสรรคให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วย อบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนใน ท้องถิ่น เป็นต้น

๒. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือ สนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐ หรือของเอกชน หรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อการ สาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล ขุดสระน้ำขนาดใหญ่ เพื่อเป็นแหล่งน้ำ อุปโภค และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ อนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจัดหาทุนเพื่อการ สงเคราะห์ และอื่นๆ

^{๗๗} คณะนิสิต จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร, หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒-๒๖.

^{๗๘} ข้าเรื่อ วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๘.

๓. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อื่นเป็นสาธารณสมบัติได้แก่ การสร้างถนน ขุดลอกคูคลอง สร้างโรงพยาบาล และจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ สร้างการประปา สร้างเครื่องมือกำเนิดไฟฟ้า ปลุกต้นไม้ และอื่น ๆ ข้อนี้ มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อื่นเป็นส่วนของสาธารณประโยชน์

๔. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในการที่ควรช่วยเหลือ เช่น จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย ช่วยเหลือประชาชนทั้งด้านไฟไหม้ และน้ำท่วม พร้อมมอบเครื่องอุปโภคแก่ผู้ประสบภัย หรือในยามปกติก็ตั้งกองทุนเลี้ยงเด็กกำพร้า และเด็กด้อยโอกาส^{๗๙}

อาร์เทอร์ (Arthur E. Fink) ได้กล่าวว่า การสังคมสงเคราะห์ เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ในการจัดบริการเพื่อช่วยส่งเสริมพัฒนาขีดความสามารถภายในของแต่ละบุคคล ทำให้เขาทั้งหลายสามารถทำหน้าที่ของตนเองในสังคม (Social Functioning) ได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งยังรู้จักใช้ศิลป์ที่จะนำศาสตร์ต่างๆ มาใช้อย่างผสมผสานกลมกลืนในการช่วยเหลือผู้รับบริการทั้งระดับบุคคล กลุ่ม และชุมชน^{๘๐}

เฮอเบิร์ต (Herbert H. Stroup) ได้ให้คำจำกัดความว่า การสังคมสงเคราะห์ คือ ความมีศิลป์ในการใช้ทรัพยากร ตลอดจนความคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล เพื่อให้เกิดผลดีแก่การให้บริการ ช่วยบรรเทาปัญหาความเดือดร้อน และทำให้เกิดการตอบสนองความต้องการของบุคคล กลุ่ม ชุมชน และนักสังคมสงเคราะห์สามารถใช้วิธีการตามหลักการทางวิทยาศาสตร์เพื่อที่จะให้ผู้รับบริการหรือกลุ่มเป้าหมายสามารถช่วยตนเองได้^{๘๑}

ในการประชุม ณ สำนักงานสหประชาชาติ นครนิวยอร์ก เมื่อปี ๑๙๖๙^{๘๒} ซึ่งเป็นการประชุมระหว่างประเทศระดับรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับการรับผิดชอบงานด้านสังคมสงเคราะห์ ได้มีการบัญญัติคำว่า “การสังคมสงเคราะห์” (Social Welfare) ว่าคือการสังคมสงเคราะห์ที่มีหน้าที่และบทบาทอยู่ในกระบวนการวางแผนพัฒนาประเทศ โดยที่ประชุมมีความเห็นว่า จุดประสงค์ของการพัฒนาประเทศในทุกประเทศ ได้แก่ การมุ่งให้เกิดโอกาสที่แต่ละบุคคลจะได้ใช้ความสามารถของตนเองได้อย่างเต็มที่ ในฐานะเป็นพลเมืองผู้ที่มีคุณภาพ และการศึกษาดี และมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศในทุกประเทศ ไม่ว่าหน้าที่และโครงการของสังคมสงเคราะห์จะถูกตีความอย่างใดก็ตาม งานสังคมสงเคราะห์ก็ถูกจัดว่าเป็นส่วนประกอบที่จำเป็นสำหรับจุดประสงค์ของการพัฒนา

สรุปได้ ว่า งานสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานเกี่ยวกับการที่พระสงฆ์ให้ความสงเคราะห์ประชาชนในชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุสามเณรเป็นผู้นำที่สำคัญ และเป็นการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ ด้านการพัฒนาจิตใจ ด้านการพัฒนาชุมชน

^{๗๙}บุญศรี พานะจิตต์, “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี”, หน้า ๒๕.

^{๘๐}Arthur E. Fink, *The Field of Social Work* (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1974), p. 3.

^{๘๑}Herbert H. Stroup, *Social Work : An introduction to the Field*, 2nd col (New York : American Book, 1960), pp. 1-2

^{๘๒}United Nation, *Proceeding of the International Conference of Ministers Responsible for Social Welfare* (1969), p. 6.

และท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น ดังนั้นงานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์ นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือชาวบ้าน ในสิ่งที่พวกเขาต้องการและมีความจำเป็นแล้ว ยังเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างวัดกับบ้านอีกทางหนึ่งด้วย ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและกฎหมาย กฎระเบียบของบ้านเมือง เพื่อมุ่งพัฒนาทั้งทางคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งทางวัตถุและจิตใจให้มีความสมดุลทั้งกาย วาจา และใจอันจะนำความสุข ความเจริญพัฒนามาสู่วัดและชุมชนสังคมประเทศชาติต่อไป

๒.๒.๒ ความสำคัญของงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์

จากการศึกษาค้นคว้าทบทวนวรรณกรรมเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวกับความสำคัญของงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์พบว่า มีพระมหาเถระ และนักวิชาการ หลายท่าน ได้ให้หลักและอธิบายไว้ดังนี้

เมื่อกล่าวโดยสรุปว่า การบริหารวัดด้านงานสาธารณสุขสงเคราะห์ว่าควรจัดวัดให้เป็น ๗ โรง คือ

๑) วัดเป็นโรงธรรม ได้แก่ ต้องพัฒนาวัดให้เป็นที่สอนธรรมะ ให้เป็นสถานที่เทศน์ วัดใดไม่มีการสอนธรรมะประชาชน ไม่มีการเทศน์ตลอดจนการไหว้พระสวดมนต์ร่วมกับประชาชน วัดนั้นจะค่อยๆ เสื่อมไป

๒) วัดเป็นโรงทิม คือ เป็นที่สวดศพ เป็นที่เก็บศพ เป็นที่ฝังศพ นี่เป็นผลประโยชน์ที่วัดจะต้องมีอยู่ และอย่าไปรังเกียจศพ เพราะคนบ้านไหนก็อยากตายอยู่บ้านนั้น อยากจะเผออยู่วัดนั้น

๓) วัดเป็นโรงละคร คือ เป็นโรงหนังโรงละคร ต้องจัดที่ส่วนหนึ่งไว้ประจำอย่าไปรังเกียจหนังละคร เพราะนั่นเป็นการแสดงพื้นบ้าน เท่ากับว่าเจ้าอาวาสวัดนั้นๆ ได้ศิลปไว้ใช้งานในงานต่างๆ

๔) วัดเป็นโรงพยาบาล วัดจะต้องให้การดูแลเอาใจใส่ประชาชนในเรื่องสุขภาพพลานามัย แต่ก่อนแต่ไรมาพระสงฆ์นอกจากมีความรู้ในทางธรรมะแล้ว ท่านมักจะเรียนเรื่องสมุนไพรต่างๆ ให้การสงเคราะห์ประชาชนด้วยการบำบัดรักษา

๕) วัดเป็นโรงเรียน ปัจจุบันแม้ไม่ได้สอนในศาลาวัด แต่เจ้าอาวาสจะต้องมีบทบาทในโรงเรียนด้วยการให้เห็นว่าโรงเรียนเป็นโรงเรียนวัด

๖) วัดเป็นโรงแรม หมายถึง การทำวัดให้เป็นที่พักต้อนรับประชาชน เป็นที่ปฏิสนธิการเป็นที่พักพิงสำหรับพระอาคันตุกะ หรือเป็นที่พึ่งพิงอาศัยของประชาชนเมื่อเกิดภัยพิบัติ

๗) วัดเป็นโรงงาน คือ วัดต้องมีการก่อสร้างพระสังฆาธิการแห่งวัดนั้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือพระในวัดต้องมีฝีมือ และเนื่องจากวัดมีการก่อสร้างนั่นเอง การพัฒนาฝีมือของพระเถระในการส่งไปคุมงาน ไปดูงาน ไปศึกษางานกับช่างหรือการผลิตช่างมีความสำคัญ^{๘๓}

^{๘๓} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, วัดพัฒนา ๔๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๒-๑๓๘.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้กล่าวถึง การบริหารวัดบวรนิเวศวิหารดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ที่สำคัญๆ ดังนี้

๑) ตั้งกรรมการสงฆ์ไว้เพื่อปรึกษาการวัด เลือกเอาพระผู้ใหญ่ในวัดโดยอนุมัติแห่งสงฆ์

๒) จัดให้พระผู้เป็นกรรมการสงฆ์เป็นเจ้าหน้าที่ทำการจัด แยกเป็นแผนก ดังจัดไว้แล้วครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงครองวัด เต็มเจ้าหน้าที่รักษาปูชนียวัตถุ เจ้าหน้าที่รักษาพระอาม เจ้าหน้าที่ดูการนวรรรม เจ้าหน้าที่ดูการศึกษา

๓) จัดหน้าที่อุปฐากวัด ให้ทำบัญชีคนเช่า และจำนวนคนเช่า ให้เป็นหลักฐาน ค่าเช่าที่ เก็บได้ให้ลงในบัญชีรายได้ และให้เก็บรักษาไว้ที่วัด รายจ่ายก็ให้จดลงในบัญชีมีไวยาวัจกรทำการตามแผนก

๔) พระผู้ทำการสงฆ์ให้ได้รับบำรุงโดยชื่อว่า นิตยภัตต์ คลุหส์ผู้ทำการวัดให้ได้รับเกลือ

๕) ให้จัดทะเบียนภิกษุสามเณร เด็กวัดอุปฐาก ภิกษุสามเณร ผู้อยู่ประจำและคนอาศัยชั่วคราว

๖) สรรวจบัญชีเลขวัดให้ได้จริง ไม่มีตัวโดยประการไร ให้จำหน่ายโดยจะแจ้ง

๗) มีการจัดทุกการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรโดยการตั้งมหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย ดังคำตรัสที่ว่า^{๘๔}

...ในสมัยที่ข้าพเจ้าครองวัด การบำรุงรักษาของกลางร่วงโรยลงพระภิกษุมือดีเรกลาถน้อยลงจะพันฟูการถวายเป็นกลางขึ้นไม่สะดวก เมื่อจัดตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้น คณะกรรมการฝ่ายคลุหส์ได้บอกบุญชักชวนทายาททายาทบริจาคทรัพย์เพื่อบำรุงจัดรวบรวมเป็นสมบัติของวิทยาลัยขึ้นได้ และจัดเป็นทุนนอนจำนวนหนึ่งด้วย สมบัติของวิทยาลัยที่มีใช้ทุนนอนมีคดีย่างของกลางจ่ายเป็นสาธารณแก่วัดทั้งหลายได้ มีทุนมากขึ้นโดยลำดับ ในเวลาการที่วิทยาลัยร่วงโรยลง มีผู้บริจาคเกลือเล็กน้อย นอกจากของหลวงบริจาคประจำปี แม้เช่นนี้ ยังบำรุงการเรียนพระศาสนาอยู่ได้ตลอดมาจนทุกวันนี้ ที่ได้ขยายกว้างขวางออกไปอีกเพราะเหตุแห่งทุนน้อย

พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปณณาสิริ) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการกิจด้านนี้ว่า การสาธารณสงเคราะห์เป็นการจัดให้การสงเคราะห์ในด้านต่างๆ แก่ประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายาททายาทของวัดหรือประชาชนทั่วไป วัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้านและบ้านอยู่ได้ก็ต้องพึ่งวัด วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็เป็นหน้าที่ของวัดจะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือ การสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินการบริหารงานทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะจัดได้^{๘๕}

^{๘๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๔.

^{๘๕} พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปณณาสิริ), การจัดสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ของวัด, หน้า ๑๔.

และการสาธารณสงเคราะห์ ยังเป็นกิจกรรมการทำงานช่วยเหลือชาวบ้านหรือคนส่วนมากหรือคนทั่วไป หน้าที่ของเจ้าอาวาสตามมาตรา ๓๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ข้อ ๔ บัญญัติไว้ว่า “ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล” ความหมายของข้อนี้ คือให้วัดกับบ้านต่างถ้อยที่ถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน ชาวบ้านช่วยกันทำนุบำรุงวัด บางคนถึงจะยากจนหาเข้ากินค่า อาศัยกระท่อมที่ชำรุดทรุดโทรมเป็นที่พำนักอาศัย แต่ด้วยแรงศรัทธามีเงินเพียงเล็กน้อยก็บริจาคสมทบสร้างกุฏิ วิหาร ถาวรวัตถุ ในวัดเพื่อความผาสุกของพระ ทางวัดจึงมีหน้าที่ต้องอำนวยความสะดวกแก่ชาวบ้านบ้าง ในทางที่ขอบันว่าเป็นงานด้านการสาธารณสงเคราะห์โดยตรง^{๘๖}

ชำระเรื่อง วุฒิจันทร์ และคณะ ได้กล่าวถึง การสาธารณะสงเคราะห์ว่าเป็นงานสำคัญของคณะสงฆ์ ซึ่งมหาเถรสมาคมได้กำหนดหน้าที่ให้ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล มีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความสงบเรียบร้อย การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ในเขตการปกครองของตน ให้ดำเนินไปด้วยดี^{๘๗}

บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ กล่าวถึงความสำคัญของภารกิจด้านนี้ว่า การสาธารณสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ ในด้านสังคมสงเคราะห์ทั้งการสงเคราะห์บุคคล และสาธารณสงเคราะห์ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ เพราะพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนจนกับคนรวย ปัจจัยที่ได้รับบริจาคมาพระสงฆ์ก็ใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศลและช่วยเหลือบุคคลผู้ขาดแคลนและด้อยโอกาส และลักษณะการสาธารณสงเคราะห์มี ๔ ลักษณะดังนี้

๑. การดำเนินกิจกรรมเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัด หรือคณะสงฆ์ ดำเนินการเองซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มิวัดอุปถัมภ์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น

๒. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐ หรือของเอกชน หรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล ขุดสระน้ำขนาดใหญ่ เพื่อเป็นแหล่งน้ำอุปโภค และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ อนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์ และอื่นๆ

๓. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติได้แก่ การสร้างถนน ขุดลอกคูคลอง สร้างโรงพยาบาล และจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ สร้างการประปา สร้างเครื่องมือกำเนิดไฟฟ้า ปลุกต้นไม้ และอื่นๆ ข้อนี้ มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นส่วนหนึ่งของสาธารณประโยชน์

^{๘๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๕.

^{๘๗} ชำเรื่อง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๘.

๔. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในการที่ควรช่วยเหลือ เช่น จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย ช่วยเหลือประชาชนทั้งด้านไฟไหม้ และน้ำท่วม พร้อมมอบเครื่องอุปโภคแก่ผู้ประสบภัย หรือในยามปกติก็ตั้งกองทุนเลี้ยงเด็กกำพร้า และเด็กด้อยโอกาส^{๘๘}

สุทธิพงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ ได้กล่าวถึง การสาธารณสงเคราะห์ ว่า เป็นงานสำคัญของคณะสงฆ์ เป็นกิจการอันหนึ่งของคณะสงฆ์ เช่นเดียวกับการสงเคราะห์ด้านอื่นๆ ซึ่งวิธีการดำเนินงานนั้น จะต้องเป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม และในอำนาจหน้าที่ของบทบาทพระสงฆ์ จึงกล่าวได้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์โดยแท้^{๘๙}

สรุปได้ว่า จากบทบาทความสำคัญของพระสงฆ์ในงานด้านสาธารณสงเคราะห์นั้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า วัดและพระสงฆ์มีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญ ด้านสาธารณสงเคราะห์แก่ประชาชนและชุมชนเป็นอย่างมาก เป็นการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและพัฒนาจิตใจควบคู่กันไปในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย และงานสาธารณสงเคราะห์นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือผู้คนที่ต้องการ และมีความจำเป็นแล้ว ยังเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างพระสงฆ์ วัด และชาวบ้านชุมชน และหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานเอกชน อย่างดีที่สุดอีกทางหนึ่งและที่สำคัญเป็นการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางและยั่งยืนด้วยการนำกิจการคณะสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์เป็นตัวชี้นำ

๒.๒.๓ หลักธรรมที่สนับสนุนงานสาธารณสงเคราะห์

จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรม เอกสารเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่เป็นเครื่องช่วยสนับสนุนงานด้านสาธารณสงเคราะห์ พบว่า คำสอนในพระพุทธศาสนามีหลายข้อที่กล่าวถึงเรื่องนี้ การสาธารณสงเคราะห์อันเป็นคุณธรรมสำคัญของการให้บริการ เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการช่วยเหลือผู้อื่น และหลักการอยู่ร่วมกันโดยทั่วไปต้องมีความเคารพ ความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งในเรื่องนี้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้หลักการและอธิบายไว้ ดังนี้

พรหมวิหาร ๔ ประการเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่จะต้องให้มียู่ประจำในจิตใจ และเป็นท่าทีของจิตใจที่จะทำให้แสดงออกหรือปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างถูกต้องโดยสอดคล้องกับสถานการณ์ทั้ง ๔ ที่ประสบ กล่าวคือ

๑. ในสถานการณ์ที่เขาอยู่เป็นปกติ เราก็มี เมตตา คือ ความเป็นมิตรไมตรี ความมีน้ำใจปรารถนาดี ต้องการให้เขามีความสุข ซึ่งหมายถึงความปรารถนาดีต่อผู้อื่นรวมทั้งแต่ละคนๆ ที่เราเกี่ยวข้อง ขยายออกไปจนถึงความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์หรือต่อสังคมทั้งหมดทั่วทั้งโลก เมตตา

^{๘๘}บุญศรี พานะจิตต์, “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี”, หน้า ๒๕.

^{๘๙}สุทธิพงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการศาสนา, (กรุงเทพฯ มหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๘-๙.

เป็นคุณธรรมพื้นฐานในประการแรกที่ต้องมี ซึ่งใช้ในยามปกติ คือ เมื่อคนอื่นเขาอยู่กันเป็นปกติ เราก็มีเมตตาปรารถนาดี คิดหาทางสร้างสรรค์ความสุขความเจริญให้เขาเรื่อยไป

๒. ในสถานการณ์ที่เขาตกต่ำเดือดร้อน เราก็มี กรุณา คือ ความพลอยรู้สึกไหวตามความทุกข์ ความเดือดร้อน หรือปัญหาของเขา และต้องการช่วยเหลือปลดปล่อยให้เขาพ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อนนั้น กรุณานี้ต่างไปจากเมตตา คือเมตตาใช้ในยามปกติ แต่เมื่อเขาตกต่ำลงไปกลายเป็นเดือดร้อนเป็นทุกข์ เราก็มีกรุณา ฝึใจช่วยบำบัดทุกข์ให้

๓. ในสถานการณ์ที่เขาขยับสูงขึ้นไปในความดีงาม สุขความสำเร็จ เราก็มี มุทิตา หมายความว่า เมื่อเขาเปลี่ยนไปในทางขึ้นสูง ได้ดีมีสุข ทำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ประสบความสำเร็จ เราก็ย้ายไปเป็นมุทิตา คือพลอยยินดีด้วย ช่วยส่งเสริมสนับสนุนในวงการทำงานตลอดจนการเป็นผู้นำทั่วไปนั้น เรื่องที่สำคัญมากก็คือ เมื่อคนมีปัญหา มีทุกข์เดือดร้อน เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย หรือยากไร้ขาดแคลน ก็ต้องมีกรุณาที่จะเอาใจใส่แก้ปัญหา เมื่อมีคนประสบผลสำเร็จในการทำสิ่งดีงาม ทำให้อะไรต่ออะไรพัฒนาก้าวหน้าไป ก็ต้องมีมุทิตาช่วยส่งเสริมสนับสนุนแต่ในยามปกติก็ต้องไม่ปล่อยปละละเลย ต้องเอาใจใส่ต่อการที่จะให้เขาอยู่ดีมีสุข เช่น มีสุขภาพดี อยู่ในวิถีทางของความสุขความเจริญ และการพัฒนาสืบต่อไป คือ ต้องมีเมตตาปรารถนาดี

ถ้าปฏิบัติได้อย่างนี้จะทำให้กิจการงาน และประโยชน์สุขที่มุ่งหมายพร้อมที่จะสำเร็จผลหนึ่งก็จะเกิดขึ้นในตัวผู้นำ คือ “ปิโย” แปลว่า “ผู้เป็นที่รัก” กล่าวคือผู้ร่วมงานหรือผู้ร่วมไปด้วยกัน หรือจะเรียกผู้ตามก็แล้วแต่ ก็จะมีความรัก มีความรู้สึกสนิทสนม สบายใจต่อผู้นำนั้น เสริมความรู้สึกอยากร่วมไปด้วยให้หนักแน่นมากขึ้น ทั้งร่วมใจและร่วมมืออย่างไรรก็ตาม ปิโยเท่านั้นไม่พอ ปิโย นั้นได้มาจาก เมตตา กรุณา มุทิตา แต่ยังต้องมีอีกข้อหนึ่ง คือ อุเบกขา

๔. ในสถานการณ์ที่เขาทำผิดหลักหรือละเมิดธรรม เราก็มี อุเบกขา หมายความว่า เมื่อใดเขาทำอะไรไม่ถูกต้อง โดยละเมิดธรรม คือ ละเมิดต่อหลักการ หรือละเมิดต่อความถูกต้อง ทำให้เสียหลัก เสียกฎเกณฑ์ เสียความเป็นธรรม เสียความชอบธรรม ทำลายกติกา เป็นต้น ผู้นำจะต้องอยู่ในหลักที่เรียกว่า อุเบกขา อุเบกขาก็คือรักษาความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง ไม่เข้าข้างหยุดการขวนขวายไม่ให้เกินขอบเขตไปจนกลายเป็นเสียธรรม คือการปฏิบัติต่อคน หรือช่วยเหลือคน จะต้องไม่ให้เสียความเป็นธรรม ไม่ให้เป็นการทำลายหลักการ ไม่ให้เป็นการละเมิดต่อกฎเกณฑ์กติกาที่ชอบธรรม^{๙๐}

หลักพุทธธรรมของผู้ทำงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์อีกส่วน คือ สัปปริสธรรม ในสัปปริสสูตร อภิปรินิพพานสูตร มัชฌิมนิกาย ปรากรกพุทธโอวาทเรื่องธรรมของคณติ (สัตบุรุษ) คนที่สมบูรณ์แบบ หรือมนุษย์โดยสมบูรณ์ ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกที่ดี มีคุณค่าที่แท้จริงของมนุษยชาติ มีธรรมะหรือคุณสมบัติที่เรียกว่า สัปปริสธรรม ๗ ประการ คือ

๑. อัมมัญญตา รู้หลักการ เมื่อดำรงตำแหน่ง มีฐานะ หรือจะทำอะไรก็ตาม ต้องรู้หลักการ รู้งาน รู้หน้าที่ รู้กฎเกณฑ์กติกาที่เกี่ยวข้อง เช่น อย่างผู้ปกครองประเทศชาติก็ต้องรู้หลัก รัฐศาสตร์ และรัฐภักติของชาติ คือกฎหมาย ตั้งแต่รัฐธรรมนูญลงมา แล้วก็ยืนอยู่ในหลักการตั้งตนอยู่ใน

^{๙๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๔.

หลักการให้ได้ชุมชน สังคม องค์กร หรือกิจการอะไรก็ตาม ก็ต้องมีหลักการ มีกฎ มีกติกา ที่ผู้นำจะต้องรู้ชัด แล้วก็ตั้งมั่นอยู่ในหลักการนั้น

๒. อัตถัญญตา รู้จุดหมาย ผู้นำถ้าไม่รู้จุดหมายก็ไม่รู้ว่าจะนำคนและกิจการไปไหน นอกจากรู้จุดหมาย มีความชัดเจนในจุดหมายแล้ว จะต้องมีความแน่วแน่มุ่งมั่นที่จะไปให้ถึงจุดหมายด้วย ข้อนี้เป็นคุณสมบัติที่สำคัญมาก เมื่อใจมุ่งจุดหมาย แม้มีอะไรมากระทบกระทั่ง ก็จะไม่หวั่นไหว อะไรไม่เกี่ยวข้อง ไม่เข้าเป้า ไม่เข้าแนวทางก็ไม่มัววุ่นวาย ใครจะพูดว่าด่าเหินบแนม เมื่อไม่ตรงเรื่อง ก็ไม่มัวถือสา ไม่เก็บเป็นอารมณ์ ไม่ยุ่งกับเรื่องจุกจิกไม่เป็นเรื่อง เอาแต่เรื่องที่เข้าแนวทางสู่จุดหมาย ใจมุ่งสู่เป้าหมาย อย่างชัดเจน และมุ่งมั่นแน่วแน่

๓. อัตตัญญตา รู้ตน คือ ต้องรู้ว่าตนเองคือใครมีภาวะเป็นอะไร อยู่ในสถานะใด มีคุณสมบัติ มีความพร้อม มีความถนัด สติปัญญา ความสามารถอย่างไร มีกำลังแค่ไหน มีข้อยังข้อหย่อน จุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร ซึ่งจะต้องสำรวจตนเอง และเตือนตนเองอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาปรับปรุงตัวเอง ให้มีคุณสมบัติความสามารถยิ่งๆ ขึ้นไป ไม่ใช่ว่าเป็นผู้นำแล้วจะเป็นคนสมบูรณ์ไม่ต้องพัฒนาตนเอง ยิ่งเป็นผู้นำก็ยิ่งต้องพัฒนาตนเองตลอดเวลาให้นำได้ดียิ่งขึ้นไป

๔. มัตถัญญตา รู้ประมาณ คือ รู้จักความพอดี หมายความว่าต้องรู้จักขอบเขตขีดชั้น ความพอเหมาะที่จะจัดทำในเรื่องต่างๆ ท่านยกตัวอย่าง เช่น ผู้ปกครองบ้านเมืองรู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาญา และการเก็บภาษี เป็นต้น ไม่ใช่เอาแต่จะให้ได้อย่างใจ และต้องรู้จักว่าในการกระทำนั้นๆ หรือในเรื่องรายนั้นๆ มีองค์ประกอบหรือมีปัจจัยอะไรเกี่ยวข้องบ้าง ทำแค่ไหนองค์ประกอบของมันจะพอดี ได้สัดส่วนพอเหมาะ การทำการต่างๆ ทุกอย่างต้องพอดี ถ้าไม่พอดีก็พลาดความดีจึงจะทำให้เกิดความสำเร็จที่แท้จริง ฉะนั้นจะต้องรู้จักประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และจัดให้ลงตัวพอเหมาะพอดี

๕. กาลัญญตา รู้กาล คือ รู้จักเวลา เช่น รู้ลำดับ ระยะเวลา จังหวะ ปริมาณ ความเหมาะสมของเวลาว่า เรื่องนี้จะลงมือตอนไหน เวลาไหนจะทำอะไรอย่างไร จึงจะเหมาะสม ดังจะเห็นว่าแม้แต่การพูดจาก็ต้องรู้จักกาลเวลา ตลอดจนรู้จักวางแผนงานในการใช้เวลา ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ เช่น วางแผนว่า สังคมมีแนวโน้มจะเป็นอย่างไรในเวลาข้างหน้าเท่านั้น และเหตุการณ์ทำนองนี้จะเกิดขึ้น เราจะวางแผนรับมือกับสถานการณ์นั้นอย่างไร

๖. ปริสัญญุตตา รู้ชุมชน คือ รู้สังคมตั้งแต่ในขอบเขตที่กว้างขวาง คือ รู้สังคมโลก รู้สังคมของประเทศชาติว่าอยู่ในสถานการณ์อย่างไร มีปัญหาอะไร มีความต้องการอย่างไร โดยเฉพาะถ้าจะช่วยเหลือเขา ก็ต้องรู้ปัญหาความต้องการของเขา แม้แต่ชุมชนย่อยๆ ถ้าเราจะช่วยเหลือเขา เราต้องรู้ความต้องการของเขา เพื่อสนองความต้องการได้ถูกต้อง หรือแก้ไขปัญหามาได้ตรงจุด

๗. บุคคลัญญตา รู้บุคคล คือ รู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคนที่มาร่วมงานร่วมการร่วมไปด้วยกัน และคนที่เราไปให้บริการตามความแตกต่างเฉพาะตัว เพื่อปฏิบัติต่อเขาได้ถูกต้องเหมาะสม และได้ผล ตลอดจนสามารถให้บริการให้ความช่วยเหลือได้ตรงตามความต้องการ รู้ว่าจะใช้วิธีสัมพันธ์พูดจาแนะนำติชมหรือจะให้เขายอมรับได้อย่างไร โดยเฉพาะในการใช้คน ซึ่งต้องรู้ว่าคนไหนเป็นอย่างไร มีความถนัดอัธยาศัยความสามารถอย่างไรเพื่อใช้คนให้เหมาะกับงาน นอกจากนั้นก็รู้ประโยชน์ที่เขาพึงได้ เพราะในการทำงานนั้นไม่ใช่จะเอาเขามาเป็นเพียงเครื่องมือทำงานได้ แต่จะต้องให้คนที่ทำงานทุกคนได้ประโยชน์ ได้พัฒนาตัวเอง ผู้นำควรรู้ว่า เขาควรจะได้ประโยชน์อะไรเพื่อความเจริญงอกงามแห่งชีวิตที่

แท้จริงของเขาด้วย ที่กล่าวมานี้ คือหลักธรรมที่เรียกว่า สปัริสธรรม ๗ ประการ^{๙๑} ถ้ามีคุณธรรม ๗ ประการนี้ แม้จะไม่มีคุณสมบัติข้ออื่นก็เป็นผู้นำได้เพราะรู้จักประกอบและปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างเพียงพอที่จะจัดการให้ได้ผล สามารถจัดวางวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมให้บรรลุผลสำเร็จได้ ส่วนคุณสมบัติอย่างอื่นก็มาเสริม^{๙๒}

ราชสังคหัตถุ คือ การทำนุบำรุงทวยราษฎร์ให้ประชาชาติดำรงอยู่ในเอกภาพและสามัคคีด้วยหลักธรรมที่เรียกว่า ราชสังคหัตถุ มี ๔ ประการ คือ

๑) สัสสมะระ คือ ฉลาดบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร รู้จักส่งเสริมการเกษตรกรรมให้อุดมสมบูรณ์ โดยเข้าไปศึกษาถึงสภาพปัญหาและความต้องการของราษฎร เพื่อแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมและดำเนินการสงเคราะห์หรือช่วยเหลือให้ผลต่อไป

๒) ปุริสเมระ คือ ฉลาดบำรุงข้าราชการ ให้กำลังใจเจ้าหน้าที่ ข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ส่งเสริมคนดีมีความสามารถและจัดสวัสดิการที่ดี

๓) สัมมาปาสะ คือ ผูกประสานปวงประชา คือ ฉลาดในการแก้ปัญหาสังคม รู้จักผูกน้ำใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น การจัดกองทุนให้กู้ยืม โดยคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำ เป็นต้น เพื่อนำไปประกอบอาชีพต่างๆ ทั้งในด้านอุตสาหกรรม และพาณิชย์กรรม เป็นต้น

๔) วาชเปยยะ คือ ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ รู้จักพูดจาปราศรัยยกย่องเชิดชู ชี้แจงแนะนำ รู้จักถามทุกข์สุขของราษฎรทุกชั้น แม้ปราศรัยก็ไพเราะน่าฟัง ทั้งประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐาน มีประโยชน์ เป็นทางแห่งความสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน^{๙๓}

สังคหัตถุ ๔ ถือได้ว่าเป็นคุณธรรมของการให้บริการ เพราะเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการช่วยเหลือผู้อื่น การช่วยเหลือผู้อื่นก็คือการบริการอย่างหนึ่ง เช่น ลูกช่วยแม่ทำงานบ้าน ก็เป็นการช่วยเหลือ / บริการแม่ทางหนึ่ง เป็นต้น อันประกอบด้วย

๑. ทาน คือ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจ เสียสละ หรือการช่วยเหลือ อาจจะเป็นการให้ข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ หรือการให้ทุนทรัพย์ก็ได้ นอกจากนั้น การให้วิชาความรู้ก็ถือว่าเป็นการให้ทานอย่างหนึ่งด้วย

๒. ปิยวาจา คือการพูดด้วยวาจาอันไพเราะ สุภาพ อ่อนโยน น่าฟัง และเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ไม่เบียดเบียนกันด้วยคำพูด เป็นคำพูดที่นำไปสู่ความดีงาม เป็นการช่วยเหลือด้วยคำพูด เช่น คำแนะนำตักเตือน เป็นต้น

๓. อตถจริยา คือการทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เป็นการช่วยเหลือด้วยแรงกาย เช่น การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม การช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่างๆ เป็นต้น

๔. สมานัตตตา คือ การมีมนุษยสัมพันธ์ดี สามารถเข้าหากันได้ง่าย คบหากันได้อย่างสบายใจ ไม่เย่อหยิ่ง ไม่ทะนงตัว ไม่เอาเปรียบคนอื่น อันก่อให้เกิดความสามัคคี และประโยชน์สุขร่วมกัน^{๙๔}

^{๙๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๕.

^{๙๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐.

^{๙๓}ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๕/๑๑๐.

^{๙๔}อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๔๔.

สาราณียธรรม คือธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกันเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์กัน ไม่ว่าจะเป็นในครอบครัว หรือในสังคมก็ตาม หลักการอยู่ร่วมกันโดยทั่วไปแล้ว การอยู่ร่วมกันต้องมีความเคารพ ความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันสาราณียธรรม ๖ ประกอบด้วย

๑) เมตตาทายกรรม คือ การกระทำต่อกันด้วยเมตตา การแสดงกิริยาอาการที่สุภาพต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งต่อหน้าและลับหลังให้ความช่วยเหลือกันไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามกัน

๒) เมตตาวจีกรรม คือ การแสดงออกถึงความเมตตาปราณีต่อกันทางวาจา การช่วยบอกแจ้งในสิ่งที่เป็นประโยชน์ แนะนำสั่งสอนตักเตือนในทางที่ถูกที่ควรด้วยความปรารถนาดี มีวาจาสุภาพให้ความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓) เมตตา मनกรรม คือ การตั้งจิตปรารถนาดีต่อกันกับเพื่อนร่วมสังคม หมู่คณะเดียวกัน มีจิตคิดทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันและกัน มองกันแต่ในแง่ดี ไม่มีความระแวงสงสัย ในกันและกัน

๔) สาธารณโภคี คือ การเอื้อเฟื้อแบ่งปันต่อกันและกัน การแสดงความเอื้อเฟื้อโอบอ้อมอารีด้วยการแบ่งปัน แจกจ่าย ลาภผล สิ่งของตนได้มาโดยชอบธรรมให้ทุกคนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ได้ประโยชน์ร่วมกัน

๕) สีสสามัญญตา คือ ความเป็นผู้มีศีล ความประพฤติเสมอเหมือนกันกับบุคคลอื่น การประพฤติปฏิบัติดำรงตนอยู่ในสังคมด้วยความถูกต้อง เรียบร้อยดีงาม เคารพกติกา ระเบียบของสังคม ไม่ทำตนให้เป็นที่ยกย่องหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖) ทิฐีสามัญญตา คือ ความเป็นผู้มีทิวฐิหรือความเห็นเสมอกัน การปรับความคิดเห็นเข้าหากัน การให้ความเคารพยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น กล่าวคือ ยอมรับความคิดเห็นของคนหมู่มาก แม้จะไม่ถูกใจก็ตาม ยึดถือหลักอุดมคติแห่งความดีงามหรือมีจุดมุ่งหมายสูงสุด อันเดียวกัน^{๙๕}

อปรีหานิยธรรม คือ หลักธรรมที่ป้องกันความเสื่อม ไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวมี ๗ ประการ คือ

๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ การประชุมพบปะปรึกษาหารือมีความจำเป็นที่จะช่วยระดมความคิดเห็น หาข้อยุติร่วมกัน การวางระเบียบกติกาทางสังคมหรือแม้กระทั่งการปรับความเข้าใจระหว่างกัน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อระบบการปกครองและงานสาธารณสงเคราะห์

๒) พร้อมเพรียงกันในการเข้าประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิกประชุมตลอดถึงความพร้อมเพรียงในการทำกิจการงานทุกอย่างที่ทำร่วมกัน อันจะเป็นผลให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีในหมู่คณะ ไม่แบ่งแยกเป็นฝักฝ่าย

๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ การให้ความเคารพยึดถือปฏิบัติในกฎระเบียบกติกาที่ตกลงกันไว้อย่างเคร่งครัด ที่สมาชิกในสังคมได้ร่วมกันบัญญัติหรือตกลงกันไว้ เป็นการชี้ให้เห็นถึงการให้ความเคารพในกฎเกณฑ์ที่ได้บัญญัติเอาไว้ หากเพิกถอนสิ่งที่ตั้งมาเหล่านั้น ก็จะเป็นการ

^{๙๕} ฐ.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑.

สะท้อนให้เห็นถึงการขาดความเคารพ ยำเกรงในสิ่งที่ตั้งมานั้น อันอาจจะส่งผลไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมในภายหลังได้

๔) การให้ความเคารพ ยำเกรง นับถือ ให้เกียรติผู้ใหญ่ของบ้านเมืองและยอมรับ ฟัง ข้อคิดเห็นไม่ละเลยต่อคำแนะนำตักเตือนของท่าน ในฐานะที่ท่านเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์อันยาวนาน ข้อนี้จึงมีลักษณะคล้ายกับข้อ ๓ ต่างกันแต่ ข้อนี้เน้นที่ตัวบุคคล ส่วนข้อที่ ๓ เน้นที่หลักการ

๕) การให้เกียรติ ค้ำครอง ป้องกันสตรีมิให้ถูกข่มเหงรังแก หลักการข้อนี้มุ่งถึงการป้องกันละเมิดสิทธิสตรีซึ่งสังคมดั้งเดิมถือว่า สตรีนั้นไม่ค่อยมีปากมีเสียงหรือมีบทบาทในสังคมแต่อย่างไรก็ตาม สตรีก็มีบทบาทในครอบครัว หากสตรีได้รับการค้ำครองก็อาจจะกระทบ กระเทือนถึงความดีงามภายในสังคมได้

๖) การให้ความเคารพบูชาสักการะเจดีย์ ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความทรงจำ เร้าใจให้ทำความดีเป็นศูนย์รวมจิตใจทำให้เกิดความสามัคคีของคนในชาติ ไม่ปล่อยให้เกิดประเพณีหรือการบูชาต่างๆ ที่เคยกระทำต่อปูชนียสถานเหล่านั้นสูญหายไป

๗) การให้การอารักขา บำรุง ค้ำครอง ป้องกัน อันชอบธรรมแก่สมณพราหมณ์ นักบวช ผู้ทรงศีลธรรมอันบริสุทธิ์ ผู้เป็นตัวอย่างที่ดีทางศีลธรรม และขอให้ตั้งใจไว้ว่าท่านที่ทรงคุณธรรมเหล่านั้นที่ยังไม่มา พึงมาสู่แว่นแคว้น ที่มาแล้วขอให้อยู่เป็นสุข ข้อนี้เป็นการชี้ให้เห็น ถึงการให้ความสำคัญของสถาบันศาสนา อันเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน หากผู้ปกครอง หรือผู้บริหารบ้านเมืองไม่ให้ความสำคัญ ถือว่าขาดสรรพกำลังในการช่วยบริหารบ้านเมืองให้เกิดสันติสุขร่มเย็น^{๖๖}

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ส่งเสริมและสนับสนุนการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นอย่างมาก สามารถสังเกตได้จากคำสอนในเรื่องการให้ หรือ ทาน ซึ่งมีหลักธรรมหลายข้อที่ได้กล่าวถึงเรื่องการให้ หรือ ทาน เช่น มงคลชีวิต ๓๘ ประการ (ข้อที่ ๑๕ เรื่อง การบำเพ็ญทาน) บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ (ทานมัยและไวยยวัจจมัย) หรือ สังคหวัตถุ ๔ กับ สาราณียธรรม ๖ ฯลฯ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น

การนำเอาพระพุทธศาสนามาช่วยในการปฏิบัติงานด้านสาธารณสงเคราะห์เท่ากับเป็นการพัฒนาจิตใจของอาสาสมัครให้สูงขึ้น นับว่าเป็นการทำทานอีกทางหนึ่งด้วย เพราะงานด้านสาธารณสงเคราะห์เป็นงานที่แสดงถึงความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่โลภในตัวบุคคลนั้นๆ อาสาสมัครหมายถึงผู้ที่พร้อมที่จะสละเวลา หรือทรัพย์สินส่วนตัวเพื่อประโยชน์ต่อสังคมต่อไป ดังนั้น งานด้านสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นงานที่ต้องไม่ขัดกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาเลยสักประการ จึงสามารถสรุปได้ว่าคำสอนของพระพุทธศาสนามีส่วนสำคัญในการสนับสนุน ส่งเสริม งานสาธารณสงเคราะห์นี้เป็นอย่างมากโดยเฉพาะในภาวะการณ์ในปัจจุบันนี้

^{๖๖}ที่.ม. (ไทย) ๑๑/๓๔/๗๘-๘๐.

๒.๓ บทบาทของวัดในงานการสาธารณสงเคราะห์

๒.๓.๑ การสาธารณสงเคราะห์ด้านการดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล

การดำเนินกิจกรรมเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัด หรือคณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น

กรมการศาสนา ได้เสนอรายงาน สภาพสังคมไทยด้านบทบาทของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ประชาชน ไว้ดังนี้^{๙๗}

๑) ให้ที่พักอาศัย ตลอดจนอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และทุนการศึกษาแก่เด็ก จากครอบครัวที่ยากจน

๒) ให้สถานศึกษาของรัฐและท้องถิ่นใช้ที่ดินของวัดเป็นที่ตั้งและใช้เป็นอาคารเรียน

๓) ให้วัดตั้งและดำเนินการโรงเรียนราษฎร์เองตามกฎหมาย โรงเรียนราษฎร์เป็นโรงเรียนสำหรับนักเรียนยากจน ให้ศึกษาเล่าเรียนโดยไม่เสียค่าเล่าเรียน บางแห่งจัดเก็บค่าเล่าเรียนแต่ในอัตราต่ำ บางวัดจัดให้มีการศึกษาผู้ใหญ่สำหรับพระภิกษุสามเณร ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษา

๔) จัดการสอนศีลธรรม จริยธรรมในโรงเรียน โดยคณะสงฆ์เป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายในการส่งพระภิกษุไปช่วยสอนศีลธรรม จริยธรรม ไปตามโรงเรียนต่างๆ มีการสอนรายชั่วโมงตามหลักสูตร หรือไปสอนในรูปแบบการประชุม สัมมนา ให้สถานศึกษาเป็นครั้งคราว ทั้งในระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษา ทว่าราชอาณาจักร ตลอดจนจัดสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนตามสำนักของสงฆ์

๕) จัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์ เป็นการสงเคราะห์ด้านการศึกษาที่กรมการศาสนา ร่วมกับเจ้าอาวาสวัดต่างๆ จัดขึ้น เพื่อวางรากฐานการศึกษาแก่เด็กก่อนวัยเรียนในท้องถิ่น เป็นการปลูกฝังให้เด็กใกล้ชิดพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ ให้พระภิกษุ สามเณร ผู้มีความรู้ความสามารถได้ทำคุณประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่นและชุมชนที่อาศัย

๖) การสงเคราะห์ด้านอื่นๆ ได้แก่

๖.๑) บริการด้านให้ความรู้ทางศีลธรรมและบำเพ็ญประโยชน์แก่นักเรียนและประชาชน

๖.๒) จัดตั้งทุนสงเคราะห์ และให้ความช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การเรียนแก่นักเรียนยากจน

๖.๓) การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน

๖.๔) จัดตั้งศูนย์อบรมสัมมนาอาชีพแก่ประชาชน

๗) การสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่

๗.๑) สงเคราะห์ปกติ

^{๙๗} กรมการศาสนา, ข้อมูลพื้นฐานด้านการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔.

๗.๒) ให้สถานที่ในวัด หรือของวัด จัดตั้งกุศลสาธารณสถานเช่น โรงเรียน
สุขศาลา ศาลาประชาชน เป็นต้น

๗.๓) อนุญาตให้ทางราชการหรือคณะบุคคลใช้อาคารของวัด ลานวัด จัดงานการ
กุศล งานรื่นเริงตามเทศกาลในประเพณีนิยม

๘) สงเคราะห์ตามเหตุการณ์

๘.๑) อนุญาตให้ประชาชนที่ประสบสาธารณภัยเข้าพักพิงในอาหาร หรือสถานที่
ของวัด

๘.๒) รวบรวมปัจจัยเครื่องอุปโภคบริโภคส่งไปให้แก่ผู้ประสบสาธารณภัย

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้เสนอแนวคิด เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมที่
เกิดจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์เป็นพื้นฐาน สมาชิกของสังคมทุกคนต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้
ถูกต้อง เพื่อส่วนรวมโดยอาศัยพุทธธรรมเป็นแนวทางเพื่อขจัดความเห็นแก่ตัว เช่น พ่อค้าก็ปฏิบัติ
หน้าที่ของตนในการค้าขายอย่างสุจริต ไม่เอาเปรียบลูกค้า และไม่หลอกลวงลูกค้า ผู้ปกครองก็
ปกครองตามหน้าที่ของตนโดยให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนและไม่เอาเปรียบประชาชน เป็นต้น^{๔๘}

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า พระสงฆ์และวัดควรสงเคราะห์ประชาชน ดังนี้

- ๑) ควรสงเคราะห์ฝ่ายจิตใจให้มีสติปัญญา รู้จักแก้ปัญหาด้วยตัวเอง
- ๒) ควรสงเคราะห์ทางด้านศีลธรรม
- ๓) ควรสงเคราะห์ให้มนุษย์มีความสว่างทางวิญญาณ
- ๔) ควรสงเคราะห์ให้กินอยู่แต่พอดี
- ๕) ควรสงเคราะห์ในการให้ธรรมมากกว่าให้วัตถุ
- ๖) ควรสงเคราะห์ให้เขามีความเข้มแข็ง^{๔๙}

สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันจารีตประเพณีที่มีความสำคัญยิ่ง พระสงฆ์จากอดีตจนถึง
ปัจจุบัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด และมีบทบาทที่สำคัญในการชี้นำสังคม ซึ่งแม้บทบาทในด้านการเป็น
ผู้นำจะลดน้อยลงไปในปัจจุบัน แต่บทบาทด้านการเป็นผู้นำทางศีลธรรมจรรยา พระสงฆ์ยังได้รับความ
เคารพนับถืออย่างสูง และเป็นสถาบันสังคมที่ขาดเสียไม่ได้ในชีวิตประจำวันของชาวชนบทส่วนใหญ่
ซึ่งนอกจากเป็นที่พึ่งทางใจแล้วยังเป็นสถานที่เอื้ออำนวยในด้านบริการสังคมอื่นที่กลไกของรัฐบาลเข้า
ไปช่วยให้บริการไม่ทั่วถึงเพื่อเป็นการสร้างบูรณาการภายในชุมชนดังที่**พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต**ได้
กล่าวถึงบทบาทของวัดและพระสงฆ์ไว้ว่า

๑. เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระสงฆ์ รับการฝึกอบรม
ทางศีลธรรม และเล่าเรียนวิชาการต่างๆ ตามที่มีสอนในแต่ละยุคสมัย

๒. เป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิต และ
ศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ

๓. เป็นสถานพยาบาล ที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิปัญญาความรู้ของพระสงฆ์

^{๔๘}พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **รากฐานที่มั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร :
ธรรมสภา, ๒๕๒๑), หน้า ๑๑๐.

^{๔๙}พุทธทาสภิกขุ, **การสังคมสงเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่**, (นนทบุรี : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๗),
หน้า ๕.

๔. เป็นที่พักของคนเดินทาง
 ๕. เป็นสโมสร ที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจหาความรู้เพิ่มเติม
 ๖. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและงานมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้าน
 ๗. เป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิต ครอบครัว และความทุกข์
 ต่างๆ

๘. เป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติเป็นเหมือนพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวมศิลปวัตถุที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น

๙. เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่างๆ ซึ่งชาวบ้านได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัดหรือ
 ยืมไปใช้เมื่อตนจัดงานขึ้น

๑๐. เป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน จะเรียกลูกบ้าน
 มาประชุมกัน เพื่อแจ้งข่าวทางราชการต่างๆ

๑๑. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือบริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของ
 คนในระยะเวลาต่างๆ^{๑๐๐}

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ) ได้กล่าวไว้ว่า เจ้าอาวาสจึงต้องมีหน้าที่จัดการ
 สังคมสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์ อันเป็นการช่วยเหลือสังคม เช่น

(๑) อำนวยความสะดวกแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่ขอใช้วัดเป็นที่บำเพ็ญกุศล ทั้งที่
 เป็นส่วนตัวและส่วนรวม

(๒) อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลของวัดทั้งที่เป็นประจำและเป็นการจร

(๓) อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้ที่มาบำเพ็ญกุศลนอกวัด แต่ขอรับคำปรึกษา
 และความอุปถัมภ์จากเจ้าอาวาสหรือจากวัด

(๔) สร้างสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล เช่น การสร้าง
 ฌาปนสถาน มีเมรุเผาศพ ศาลาพักผ่อน หรือศาลาบำเพ็ญกุศลและที่เก็บศพ เป็นต้น^{๑๐๑}

หน่วย อ.ป.ต. เป็นชื่อย่อมาจากหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเป็นความคิดริเริ่ม
 ของคณะสงฆ์ ซึ่งมีเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธมฺหาเถร ป.ธ.๙) วัดสามพระยา
 กรุงเทพมหานคร เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงได้ก่อตั้งขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์หลัก ๕ ประการคือ

๑. เพื่อสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัย
 อยู่ในตำบลที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลตั้งอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้ช่วยเหลือตนเองได้
 และพัฒนาตนเองให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นๆ

๒. เพื่อเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างวัด บ้านและหน่วยราชการในการที่จะ
 ร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าในทุกๆ ด้าน เช่น

ช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านให้มีความเจริญก้าวหน้าตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นๆ
 ซึ่งจะทำให้ประชาชนไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่นหรือไปขายแรงงานที่อื่น

^{๑๐๐}พระมหาประยุทธ์ ปยุตฺโต, บันทึกการสัมมนาเรื่องพุทธศาสนากับสังคมไทย,
 (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนศิวิล, ๒๕๓๓), หน้า ๑๖.

^{๑๐๑}พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และ
 การพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘-๒๐.

ช่วยกันพัฒนาท้องถิ่นให้มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับภูมิปัญญาของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วยกันปลูกจิตสำนึกให้ทุกคนเห็นคุณค่าของความเป็นคนดีมีศีลธรรม ซึ่งจะเป็นรากฐานในการพัฒนาด้านอื่นๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

ช่วยกันพัฒนาอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพที่ถูกต้องตามกฎหมายที่เราเรียกว่าสัมมาอาชีพ ทั้งนี้เพื่อที่จะหารายได้มาพัฒนาครอบครัว หมู่บ้านและสังคมที่ตนอาศัยอยู่โดยไม่เลื่องงาน หนักเอาเบาสู้อยึดคติที่ว่า คนขยันย่อมหาทรัพย์ได้

๓. เพื่อเป็นศูนย์รวมความคิดของประชาชนทุกหมู่เหล่า กล่าวคือ ใครมีความคิดอะไรที่เป็นประโยชน์สร้างสรรค์ที่จะนำมาพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญรุ่งเรืองให้มาแสดงออกที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เข้าทำนองที่ว่า ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ จะนำชาติให้เจริญ

๔. เพื่อเป็นศูนย์รวมพลังในการป้องกันหมู่บ้านให้เกิดสันติสุข ช่วยกันปกป้องพิทักษ์รักษาชีวิตและทรัพย์สินของทุกคนในหมู่บ้านให้เกิดความปลอดภัย ไม่ว่าจะเป็นโจรภัย อัคคีภัย อุทกภัย วาตภัยหรือภัยอื่นๆ ให้ทุกคนนอนตาหลับ เข้าทำนองที่ว่า ถึงคราวนี้ทุกข์ ช่วยกันแก้ไข ถึงคราวสุขสบาย ก็ไม่ตกอยู่ในความประมาท

๕. เพื่อเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารของทางราชการจำเป็นจะต้องรับทราบอย่างทันทั่วถึงตรงไปตรงมา ยุคนี้เป็นยุคข้อมูลข่าวสาร เรื่องราวต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ถ้าหากได้รับข้อมูลข่าวสารที่ไม่ถูกต้อง จะทำให้เราเข้าใจสถานการณ์ของบ้านเมืองไม่ถูกต้องและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาไม่ถูกต้อง^{๑๐๒}

เพื่อให้วัตถุประสงค์หลักทั้ง ๕ ประการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล บังเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนอย่างแท้จริง หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลจำเป็นต้องปรับบทบาทของหน่วยให้มีความคล่องตัวโดยการจัดตั้งองค์กรในรูปของคณะกรรมการตามระเบียบว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พุทธศักราช ๒๕๔๖

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลซึ่งปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๔๖) มีจำนวน ๕,๔๐๑ ทั่วประเทศ บางหน่วยไม่สามารถจะดำเนินการตามวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ได้เนื่องจากขาดปัจจัยหลายประการ เช่น บุคลากรและอุปกรณ์ที่จะมาสนับสนุนในการดำเนินงาน จึงเห็นควรประสานกับองค์กรและหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ของกระทรวงมหาดไทยซึ่งมีเครือข่ายโยงใยทั่วประเทศช่วยวางแผนในการทำงานให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาด้านการศาสนาดังนี้^{๑๐๓}

๑. ประชาชนต้องได้รับการพัฒนาจิตใจให้เป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรม เข้าใจและปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและสามารถดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุข โดยมีการเผยแพร่หลักธรรมไปสู่ประชาชนในรูปแบบที่หลากหลายกว้างขวางและต่อเนื่อง

๒. การศึกษาของคณะสงฆ์ต้องยกระดับให้มีคุณภาพสูงขึ้นรวมทั้งขยายผลออกไปให้กว้างขวางทั่วถึงทุกวัด

^{๑๐๒} ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ.๒๕๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๖), หน้า ๘๖.

^{๑๐๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๑.

๓. ศาสนสถานสำหรับพระพุทธศาสนาคือวัดต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นแกนนำในการเผยแผ่หลักธรรมและให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน สามารถสงเคราะห์แก้อุปการะชุมชนในทุกๆ ด้าน ที่ไม่ขัดต่อกฎหมายและพระธรรมวินัย

๔. ระดมสรรพกำลังจากศาสนิกชนและองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ให้มีส่วนร่วมทำนุบำรุงอุปถัมภ์ในกิจการพระศาสนาซึ่งถือเป็นภาระหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนทุกคนรวมทั้งการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างองค์กรทางพุทธศาสนาด้วยกันและองค์กรอื่นๆ เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งสันติภาพที่ยั่งยืน

๕. เร่งรัดพัฒนาการด้านบริหารงานพระศาสนาเพื่อนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของพระศาสนาและเพื่อให้บุคลากรทางพระพุทธศาสนาสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

พรประภา กิจโกศล ได้กล่าวถึง การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์ควรดำเนินการพัฒนาประชาชน โดยเน้นการพัฒนาจิตใจเป็นหลัก โดยการจัดตั้งโครงการรณรงค์ลดละเลิกอบายมุข และโครงการเสริมเพื่อพัฒนาสภาพเป็นอยู่ของประชาชน เช่นโครงการศูนย์เด็กเล็ก ฯลฯ พระสงฆ์ต้องมีบทบาทภาวะผู้นำสำคัญในการชักชวนให้ประชาชนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมและโครงการ โดยลักษณะการมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงานและได้รับแบ่งปันผลประโยชน์เท่าเทียมกัน และมีการพัฒนาจิตใจของประชาชนควบคู่กันไป^{๑๐๔}

๒.๓.๒ การสาธารณสงเคราะห์ด้านการช่วยเหลือแก้อุปการะกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์

การช่วยเหลือแก้อุปการะกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐ หรือของเอกชน หรือผู้ใดหนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล ขุดสระน้ำขนาดใหญ่ เพื่อเป็นแหล่งน้ำอุปโภค และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ อนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์ และอื่นๆ

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ ได้กล่าวว่า พัฒนาชุมชน หมายถึง

๑. การปรับปรุงส่งเสริมให้ชุมชนหนึ่งดีขึ้นหรือมีวิวัฒนาการดีขึ้น
๒. การส่งเสริมให้ชุมชนนั้นๆ มีวิวัฒนาการดีขึ้น คือเจริญทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
๓. การพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องพัฒนาทางด้านวัตถุและพัฒนาด้านจิตใจ
๔. การพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นทั้งนี้ โดยให้ประชาชนเข้าร่วมมือและริเริ่มดำเนินงานเอง^{๑๐๕}

^{๑๐๔}พรประภา กิจโกศล, “บทบาทและผลได้ต่อการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านโนนเมือง จังหวัดนครราชสีมา”, รายงานการวิจัย, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔).

^{๑๐๕}วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การพัฒนาชุมชนประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๓.

การพัฒนาชุมชน คือ การรวมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินการในแนวทางที่ต้องการ โดยอาศัยความร่วมมือกำลังของประชาชนในชุมชนนั้นในการช่วยเหลือตัวเองและร่วมมือกันดำเนินงาน แต่มักจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยราชการหรือองค์การอาสาสมัครอื่นๆ

วิช วิรัชนิภาวรรณ ได้กล่าวถึงเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชนคือ การพัฒนาคนในชุมชนให้มีทั้งคุณภาพและคุณธรรมในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ^{๑๐๖}

ไพฑูรย์ เครือแก้ว ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า “มุ่งหวังจะพัฒนาบุคคล กลุ่มบุคคล ปรากฏการณ์และสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและสังคมของหมู่บ้าน” ^{๑๐๗}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ กล่าวถึงการพัฒนาคนว่า สิ่งสำคัญอย่างที่สุดของการพัฒนาชุมชนก็คือ การพัฒนาคนหรือการพัฒนาตัวตน การพัฒนาที่ตัวตน หมายถึง การกระทำใดๆ ที่ทำให้คนเป็นคนฉลาดเฉลียวขึ้น หรือทำให้คนเป็นคนที่มีคุณภาพ นอกจากนี้ การพัฒนาคนยังรวมการพัฒนาความรู้สึกรักใคร่ คำนึงถึงกัน การยอมรับ ยอมรับกัน บุคลิกลักษณะ นิสัยใจคอ ความซื่อสัตย์สุจริต รสนิยมของคนด้วย ^{๑๐๘}

๒.๓.๓ การสาธารณสงเคราะห์ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ

การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติได้แก่ การสร้างถนน ขุดลอกคูคลอง สร้างโรงพยาบาล และจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ สร้างการประปา สร้างเครื่องมือกำเนิดไฟฟ้า ปลุกต้นไม้ และอื่นๆ ข้อนี้ มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นส่วนหนึ่งของสาธารณประโยชน์

ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ ได้กล่าวถึงการสงเคราะห์ของพระสงฆ์ว่าควรมีลักษณะ ดังนี้

๑) เมื่อวัดมีที่ดินเหลือ ควรจัดตั้งโรงเรียน หรือสถานการศึกษาระดับต่างๆ ให้เป็นส่วนหนึ่งของวัด ไม่ควรกันเขตตัดขาดจากบ้าน วัด โรงเรียน ควรให้มีความใกล้ชิดกับวัด อุบาสก อุบาสิกา ที่ศรัทธาวัด ควรทำบุญบำเพ็ญกุศล สมาทานศีล ฟังเทศน์ที่วัดเป็นประจำ และทำหน้าที่บำรุงวัดร่วมกับประชาชนในชุมชนอื่นๆ ด้วย

๒) พระสงฆ์ควรตั้งสุขาเสนา สถานิอนามัย หรือโรงพยาบาล ภายในวัด ในเขตวัด

๓) ควรสร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ ห้องสมุดประจำหมู่บ้าน พิพิธภัณฑ์ในวัด อาจเกิดจากความร่วมมือจากทางวัดเอง หรือจากประชาชน ชาวบ้าน แม้แต่ทางราชการ จัดสร้างขึ้นให้วัดดูแลได้ อาจให้ใช้สถานที่แล้วมีพระภิกษุ สามเณร เป็นผู้ดูแลรักษา ให้บริการแก่ประชาชน

๔) ควรตั้งสภาตำบล ใช้เป็นที่ประชุมราษฎรของหน่วยราชการ ในกิจการด้านการพัฒนาหมู่บ้าน ตำบล ท้องถิ่น วัดอาจให้ใช้สถานที่ เช่น ศาลาการเปรียญ หรือบริเวณวัดได้

^{๑๐๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๑๐๗} ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิพิธการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๓๙.

^{๑๐๘} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕), หน้า ๒๙.

๕) ควรสร้างบ่อน้ำดื่ม น้ำใช้ น้ำประปาหมู่บ้าน น้ำใช้ในการเกษตร ทางวัดอาจเป็นผู้ดำเนินงาน นอกจากนั้นให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลรักษา โดยอาจแต่งตั้งคณะกรรมการและมีทางวัดเข้าไปช่วยดูแล

๖) กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ หรือกิจการอื่นๆ ของหมู่บ้าน ควรให้ใช้สถานที่วัด โดยเจ้าอาวาสหรือพระภิกษุสามเณรช่วยดูแลให้ความสะดวกภายในขอบเขตความสามารถ ซึ่งต้องไม่ผิดพระธรรมวินัย ไม่ทำให้เสียสมณสาธูป เช่น การจัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารพืชพันธุ์ ธนาคารโคกระบือ กองทุน มูลนิธิ สหกรณ์ต่างๆ ศูนย์บริการสาธารณะ ศูนย์ฝึกอาชีพ ศูนย์ประสานงานของประชาชนในกิจการต่างๆ

๗) กิจกรรมแก้ปัญหาเฉพาะหน้า พระสงฆ์ควรจัดการชวนช่วยให้ โดยพระเป็นผู้นำให้ชาวบ้านได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีวัดเป็นศูนย์กลาง ได้แก่ การเกิดภัยธรรมชาติต่างๆ^{๑๐๙}

๒.๓.๔ การสงเคราะห์ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป

การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในการที่ควรช่วยเหลือ เช่น จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย ช่วยเหลือประชาชนทั้งด้านไฟไหม้ และน้ำท่วม พร้อมมอบเครื่องอุปโภคแก่ผู้ประสบภัย หรือในยามปกติก็ตั้งกองทุนเลี้ยงเด็กกำพร้า และเด็กด้อยโอกาส

บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทย เป็นงานที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรงก็คือการสงเคราะห์ทางจิตใจ ส่วนสงเคราะห์ทางวัตถุจะทำได้โดยทางอ้อมด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำหรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่นมาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป โดยการสงเคราะห์นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมตามกาลเทศะ บทบาทของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ชุมชนตามแนวความคิดของพระราชาคณะ ประกอบด้วยการให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่างๆ

๑. การเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจและด้วยความประพฤติเป็นตัวอย่างตลอดจนสถานที่วัดที่สงบ่มเย็นเป็นองค์ประกอบสำหรับการหล่อเลี้ยงจิตใจของสังคมอย่างหนึ่ง

๒. การให้คำแนะนำปรึกษาด้านอื่นๆ เท่าที่ทำได้ เช่น ในทางวิชาการ เป็นต้น ที่ผู้ปรึกษาสะดวกใจและสนใจ

๓. ในสังคมที่จะพัฒนา เมื่อชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตนเอง ถ้าได้พระผู้นำท้องถิ่นที่มีโอกาสเตรียมตัวพร้อม เป็นศูนย์กลางจะเป็นผู้นำชี้ช่องในการนำท้องถิ่นให้ได้รับความเจริญใหม่ๆ ได้ บทบาทนี้อาจจะประกอบด้วยการเสนอแนะให้คิดริเริ่มว่า ในท้องถิ่นนั้นมีอะไรที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น แล้วเป็นศูนย์รวมชักชวนประชาชนมาทำงานนั้น หรืออาจเป็นที่ปรึกษาที่ชาวบ้านมาขอความเห็นว่าจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ขึ้นในท้องถิ่นจะควรหรือไม่ควร

๔. การสงเคราะห์ทางจิตใจเป็นสิ่งสำคัญในทางศาสนาและยังเป็นสิ่งจำเป็นอยู่สำหรับประชาชนทั่วไปแม้ที่เป็นพระพุทธศาสนิกชนในฐานะเป็นเครื่องปลอบประโลมใจ

^{๑๐๙} จำเลื่อง วุฒิจันทร์, การพระศาสนาเพื่อความมั่นคงของชาติ, หน้า ๙-๑๓.

สืบเนื่องมาจากความร้นลับของชีวิต อย่างที่บางท่านเรียกว่า การบำรุงขวัญ ได้แก่ บทบาทประเภท พิธีกรรมต่างๆ^{๑๑๐}

บทบาทของพระสงฆ์ในการช่วยเหลือสังคมว่ามีอยู่ ๒ เรื่องแนะนำให้ทำ ได้แก่ การแนะนำสั่งสอนให้ประชาชนได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การทำให้ดู เป็นการแสดงแบบอย่างการครองชีวิตอย่างสันโดษ มีเมตตา สัจจะ หิริ โอตตัปปะ

ส่วนบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนควรปฏิบัติ ดังนี้

๑. เป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธาและปัญญา เนื่องจากความเจริญทางวัตถุและความรวดเร็วของข้อมูล ข่าวสาร พุทธศาสนิกชนขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ไม่มีหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่มีศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง พระสงฆ์จึงควรเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนและชุมชน เพื่อยกระดับจิตใจของประชาชนด้วยหลักธรรมคำสอนทางศาสนาให้สามารถมีชีวิตอย่างเป็นสุขมีศรัทธา และปัญญาที่ถูกต้อง

๒. พัฒนาจิตใจของประชาชน ด้วยกระบวนการให้การศึกษาอบรมและส่งเสริมประชาชนให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี มีสมรรถภาพจิตใจที่เข้มแข็ง มีความเอื้ออาทรต่อบุคคล ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

๓. ส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่างๆ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในวัด ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด รวมทั้งการจัดให้วัดเป็นอุทยานการศึกษา เป็นแหล่งความรู้แก่เยาวชนและประชาชน

๔. ส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยต่อเนื่องยาวนานแต่โบราณกาล แต่ในปัจจุบันการไหลบ่าทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศ ทำให้เกิดผลเสียต่อวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ พระสงฆ์จึงควรปลูกจิตสำนึกแก่ประชาชนทางด้านการสร้างจิตสำนึกในการเป็นศาสนาประจำชาติของพุทธศาสนิกชนในหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน และจิตสำนึกในการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมให้เป็นผู้ดี ผู้รู้และผู้เบิกบานอยู่เสมอ

๕. ให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากและเดือดร้อน ในฐานะที่วัดเป็นส่วนหนึ่งในโครงการของสังคมชุมชน เมื่อประชาชนประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนพระสงฆ์จึงควรให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากเท่าที่จะสามารถทำได้โดยการให้ธรรมะ คำปรึกษา แนะนำ และการให้กำลังใจ

๖. ช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของชุมชนตามความสามารถ โดยทำเป็นขั้นตอน มีการวางแผนตามหลักอริยสัจสี่ของพระพุทธเจ้า คือ ต้องรู้ทุกข์ รู้สภาพของทุกข์ก่อนว่ามีอะไรบ้าง รู้สมุทัย รู้สาเหตุแห่งทุกข์ รู้นิโรธ ทางแห่งการดับทุกข์ และรู้มรรค วิธีที่จะดับทุกข์

^{๑๑๐} อนันท์ วิริยะพินิจ, บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๕-๔๖.

๗. ช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยเป็นแกนนำร่วมกับผู้นำชุมชนและชาวบ้าน พัฒนาชุมชนตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง คือ การพัฒนาด้านจิตใจ การพัฒนาด้านสังคม และการพัฒนาเศรษฐกิจของประชาชน

ดังนั้นจึงถือว่า พระสงฆ์จะต้องพยายามสร้างเครือข่ายประสานงานและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ให้เป็นชุมชนหรือกลุ่มเพื่อที่จะทำให้สังคมหรือชุมชนรอบข้างยอมรับ จึงจะทำให้การสร้างชุมชนนั้นมีการเรียนรู้ องค์ความรู้ ซึ่งเป็นบทบาทที่จะต้อง ชี้นำทางในการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นด้านแนวความคิด แนะนำ สั่งสอน เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ อันเป็นการชักนำแนวทางไปสู่การพัฒนาสังคม ชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ ทางด้านเศรษฐกิจ เพราะคณะสงฆ์มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์สามัคคีกันดีเป็นรูปแบบแล้ว ระบบการจัดการ การบริหารชุมชน การปกครองก็เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาสังคมกลุ่มย่อยๆ ไปสู่การพัฒนาสังคมขนาดใหญ่ขึ้น^{๑๑๑}

สรุปได้ว่า การสาธารณสงเคราะห์เป็นงานในบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ต่อประชาชนและสังคม โดยจะต้องดำเนินงานให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่งของมหาเถรสมาคม และต้องเป็นไปตามกฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองด้วย ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่า งานด้านการสาธารณสงเคราะห์ นี้สามารถแยกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ สงเคราะห์ทางวัตถุ หมายถึง การอนุเคราะห์หรืออุปถัมภ์ด้วยวัตถุสิ่งของ และสงเคราะห์ทางจิตใจ หมายถึง การอนุเคราะห์ด้วยการให้ธรรมะเป็นทาน นั่นเอง

๒.๔ งานสาธารณสงเคราะห์ของวัดชลประทานรังสฤษฎ์

๒.๔.๑ ประวัติวัดชลประทานรังสฤษฎ์

วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ในปัจจุบัน ตั้งอยู่เลขที่ ๗๘/๘ หมู่ที่ ๑ ถนนติวานนท์ ตำบลบางตลาด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ ๔๙ ไร่ ๒ งาน ๓๙ ตารางวา^{๑๑๒}

ความเป็นมาก่อนจะเป็นวัดชลประทานรังสฤษฎ์ **วัดเชิงท่า** และ **วัดท้ายอ่าว** เป็นวัดที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก วัดท้ายอ่าว ชาวบ้านมักนิยมเรียกกันว่า วัดหน้าโบสถ์บ้าง วัดหลวงพ่อเสือบ้าง มีถาวรวัตถุโดยเฉพาะอุโบสถเก่า ซึ่งมีร่องรอยจิตรกรรมฝาผนังด้วย ภายในอุโบสถมีพระประธานที่ชาวบ้านเรียกว่า “ หลวงพ่อโต ” ที่คงสภาพสมบูรณ์ ส่วนวัดเชิงท่า มีที่ธรณีสงฆ์ วัดริมท่า และ วัดคาโมค เป็นที่ตั้ง มีเจดีย์และอุโบสถเก่า ที่คงสภาพสมบูรณ์เช่นกัน กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนประกาศเป็นโบราณสถาน วัดเชิงท่า กับ วัดหน้าโบสถ์ ไม่ปรากฏหลักฐานในการสร้างที่ชัดเจน สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนกลางพร้อมกับวัดเชิงเลน (โดยในประวัติของวัดเชิงเลนได้ระบุว่า วัดเชิงเลน ได้สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนกลาง พร้อมกับวัดเชิงท่า) สันนิษฐานว่า พญาแจ้ง เจ้าพระยามหาโยธา เป็นผู้สร้างขึ้น เจ้าพระยามหาโยธา นามเดิมว่า แจ้ง

^{๑๑๑} อภิชาติ พันธเสน, พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๖.

^{๑๑๒} เอกสารรายงานขอยกวัดราชวรวิหารขึ้นเป็นพระอารามหลวง, (นนทบุรี : สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๗, ๒๕๕๔), (อดีตสำเนา).

แปลว่าช้าง เป็นมอญนอก เดิมทำราชการอยู่กับพม่า ได้เป็นเจ้าเมืองเชียงแสนอยู่คราวหนึ่ง มีเชื้อสายสืบกันมาอยู่ในเมืองนครลำปาง แล้วจึงย้ายไปอยู่เมืองเตริน (อังกฤษเรียกว่า อัตรัน) อันเป็นเมืองข้างตอนใต้ ครั้งเมื่อสมัยกรุงธนบุรี พวกมอญนอกถูกพม่ากดขี่เหลือทนเกิดเป็นกบฏขึ้น พญาแจ้ง เป็นหัวหน้าของพวกมอญกบฏคนหนึ่ง รวมกำลังยกขึ้นไปตีเมืองร่างกุ้ง สู้พม่าไม่ได้ก็พากันอพยพครอบครัวเข้ามาพึ่งไทย ในครั้งกรุงธนบุรีจะมีบรรดาศักดิ์อย่างใดไม่ทราบ เมื่อถึงรัชการที่ ๑ ทรงตั้งให้เป็น เจ้าพระยามหาโยธา จางวางกองมอญ ต่อมาได้รับพุ่มพม่ามีความชอบมาก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้เลื่อนเป็น เจ้าพระยามหาโยธานราธิบดีศรีพิชัยณรงค์ เป็นผู้สร้างวัดเกาะพญาแจ้ง ซึ่งในประวัติวัดเกาะพญาแจ้ง พญาแจ้ง เจ้าพระยามหาโยธานราธิบดีศรีพิชัยณรงค์ ได้นิพนธ์เป็นคำกลอนไว้ว่า

“ เสร็จศึก สร้างวัด สลัดบาป แสงบุญ คือวัดเชิงท่า บางตลาด วัดเกาะบางพุดนุสรณ์บุญ ” “ นำพล ๓,๐๐๐ จากระฐมอญมาพึ่งพระบารมี เมื่อปี ๒๓๑๘ โปรดให้อยู่ที่ปากเกร็ด สามโคก เป็นนายทัพรบศึก ชราสร้างวัดเชิงท่าก่อนวัดเกาะ มตะปี ๒๓๖๕ อายุ๘๓ปี ”^{๑๓๓}

จึงสันนิษฐานได้ว่า พญาแจ้ง เจ้าพระยามหาโยธานราธิบดีศรีพิชัยณรงค์ เป็นผู้สร้างวัดเชิงท่า ส่วนวัดหน้าโบสถ์ ไม่ปรากฏหลักฐานว่าใครเป็นผู้สร้าง สันนิษฐานว่า สร้างในเวลาที่ใกล้เคียงกันกับวัดเชิงท่า

ต่อมา พ.ศ.๒๔๙๖ กรมชลประทานได้ดำเนินการก่อสร้างเขื่อนเจ้าพระยาขึ้น เพื่อประโยชน์ในการกสิกรรมและการคมนาคมทางน้ำ การก่อสร้างเขื่อนใหญ่แห่งนี้ ใช้ที่บริเวณอำเภอเมือง และอำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท เป็นสถานที่ก่อสร้าง และจำเป็นต้องมีการเตรียมงานต่างๆ เช่น โรงงานที่จะผลิตซ่อมบำรุงเครื่องมือ เครื่องจักร อุเรือ ที่พักช่าง พนักงาน และคนงาน ตลอดจนคลังพัสดุเพื่อเก็บเครื่องมือเครื่องใช้ในการก่อสร้างอีกแห่งหนึ่งด้วย รัฐบาลจึงได้ตราพระราชบัญญัติเวนคืนที่ดินบริเวณตำบลบางตลาด อำเภอปากเกร็ด ตำบลท่าทราย อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี พ.ศ.๒๔๙๖ เพื่อเวนคืนที่ดินให้แก่กรมชลประทาน การเวนคืนที่ดินบริเวณดังกล่าว ได้ถูกที่ธรณีสงฆ์ของ วัดเชิงท่าและวัดหน้าโบสถ์ หม่อมหลวงชูชาติ กำภู อธิบดีกรมชลประทาน ในขณะนั้น จึงได้นำความกราบเรียนส่งสมณตรี เพื่อพิจารณาถึงความจำเป็นและขอความเห็นชอบคณะสงฆ์สมณตรี เห็นความจำเป็นของกรมชลประทานที่จะขยายงานให้ได้ประโยชน์แก่ประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม จึงเห็นชอบให้ออนที่ วัดเชิงท่าและวัดหน้าโบสถ์ ให้แก่กรมชลประทาน โดยให้กรมชลประทานจัดสร้างวัดขึ้นใหม่วัดหนึ่ง เพื่อให้พระภิกษุสามเณรทั้งสองวัดไปจำพรรษารวมกัน ซึ่งการดำเนินการให้เป็นหน้าที่ของกรมชลประทานทั้งหมด สาเหตุก็โดยที่กรมชลประทานมีที่ดินด้านทิศตะวันตกติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา มีวัดเชิงท่ากับวัดหน้าโบสถ์ ขวางอยู่ ทำให้ขยายสถานที่สร้างท่าเรือไม่สะดวก จึงได้แลกเปลี่ยนและย้ายวัดทั้งสองมาสร้างขึ้นใหม่ทางทิศตะวันออก ถนนติวานนท์ที่ตั้งอยู่ในปัจจุบัน การย้ายวัดเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๙ – ๒๕๐๒ จึงเสร็จเรียบร้อย พระภิกษุสงฆ์เข้าจำพรรษาได้ กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศรวมวัดทั้งสองเป็นวัดเดียวกัน เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๐๓ โดยวัดที่สร้างขึ้นใหม่นี้ แม้กาลต่อไปภายหน้าก็ต้องอยู่ในความอุปการะ

ของกรมชลประทาน หม่อมหลวงชูชาติ กำภู อธิบดีกรมชลประทาน ในขณะนั้น จึงได้กราบทูล สมเด็จพระสังฆราช (อยู่ ญาณมุนีมหาเถร) วัดสระเกศ ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เพื่อพิจารณาตั้งชื่อวัดขึ้นใหม่ จึงได้นำวัดใหม่ว่า “ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ” แปลว่าวัดที่กรมชลประทานสร้าง ดังนั้นวัดชลประทานรังสฤษฎ์ จึงเป็นการสร้างขึ้นโดยการรวมเอา วัดเชิงท่ากับวัดหน้าโบสถ์ เข้าเป็นวัดเดียวกัน ต่อมาวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๐๓ ได้ทำพิธีเปิดวัดมอบถวายสังฆิกเสนาสนะ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้อ่านพระราชกฤษฎีกาเกี่ยวกับการย้ายวัดประกาศแก่คณะสงฆ์และประชาชนทั้งปวงทราบโดยทั่วกัน สมเด็จพระสังฆราช (อยู่ ญาณมุนีมหาเถร) วัดสระเกศ ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ประธานฝ่ายสงฆ์ ได้วางแผ่นศิลาฤกษ์ลงบนฐานชุกชีในอุโบสถ จอมพล ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี ประธานฝ่ายฆราวาส ได้อัญเชิญพระประธานขึ้นประดิษฐานเหนือฐานชุกชี จากนั้น พระธรรมวิสุทธิธาราจารย์ เจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี ได้อ่านประกาศแต่งตั้ง พระปัญญานันทมุนี (ปัญญานันทภิกขุ) เป็นเจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ครั้นต่อมา เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๐๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ พระราชทานวิสุงคามสีมาให้แก่ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ เขตวิสุงคามสีมา กว้าง ๓๖ เมตร ยาว ๕๑ เมตร และได้ประกอบพิธีผูกพัทธสีมา เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๐๔

อนึ่ง ในส่วนของวัดเชิงท่าและวัดหน้าโบสถ์เดิม แม้จะมีการรวมวัดและย้ายมาสร้างใหม่แล้วก็ตาม แต่เนื่องจากกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ทางเทศบาลนครนนทบุรี จึงได้ร่วมกับกรมศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี จัดทำโครงการอนุรักษ์พัฒนา วัดเชิงท่าและวัดหน้าโบสถ์ เพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแหล่งความรู้ด้านศิลปะโบราณสถาน และได้ย้ายอุโบสถ วัดหน้าโบสถ์ ในเขตพระราชฐานมายังบริเวณวัดเชิงท่าและให้ชื่อใหม่ว่า “พุทธสถานเชิงท่า – หน้าโบสถ์”^{๑๑๔}

หลักการของวัดชลประทานรังสฤษฎ์

- ๑) สร้างวัดให้เป็นสถานที่พักผ่อนกายและจิตหวนนโพรยความสงบเย็นแก่ทุกชีวิต
- ๒) แก้ไขประเพณีที่ไม่เกิดความรู้ความฉลาดชำระล้างความเชื่ออันไร้เหตุผลให้หมดสิ้น

ไป

- ๓) ชักจูงประชาชนให้ใช้ธรรมะเป็นประทีปส่องทางดำเนินชีวิต
- ๔) ไม่สนับสนุนการศึกษาและปฏิบัตินอกแนวพุทธธรรม ไม่ส่งเสริมไสยศาสตร์
- ๕) ไม่แสวงหาเงินบำรุงวัดจากความโง่หลงของชาวบ้าน^{๑๑๕}

วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ได้ดำเนินนโยบายในด้านงานสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารกิจคณะสงฆ์ โดยได้ทำการสงเคราะห์ประชาชนด้วยการสร้างวัดให้เป็นศูนย์รวมการเรียนรู้ธรรมะ และ การปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ประชาชนได้รู้ธรรมะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทั้งยังได้มีการให้ความช่วยเหลือสังคมโดยอาศัยความมีชื่อเสียงของพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) เจ้าอาวาสรูปแรกของ

^{๑๑๔} เอกสารรายงานขอยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง, (นนทบุรี : สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๓, ๒๕๕๔), (อัคราณา).

^{๑๑๕} หนังสือธรรมานุสรณ์ ๙๘ ปี ชาตกาล พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), (นนทบุรี : ม.ป.พ., ๒๕๕๒), หน้า ๓.

วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ด้วยการเป็นผู้นำในการระดมทุนสร้าง สาธารณวัตถุให้กับหน่วยงานของทางรัฐและหน่วยงานการกุศลต่างๆ มากมาย เช่น ระดมทุนช่วยในการสร้างตึกผู้ป่วย ของโรงพยาบาลชลประทาน สร้างอาคารเรียนให้กับโรงเรียนชลประทานสงเคราะห์ เป็นต้น ต่อมาในสมัยพระธรรม-วิมลโมลี (รุ่น ชีรปัญญา ป.ธ.๙) เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันก็ได้ดำเนินการตามนโยบายของเจ้าอาวาสรูปเก่าตลอดมา และได้สงเคราะห์ประชาชนทั้งในด้านจิตใจและในด้านวัตถุมากมายเช่นกัน เช่น การระดมทุนสร้างโรงพยาบาลศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง เพื่อเป็นอนุสรณ์ให้กับพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ) เป็นต้น งานสาธารณสงเคราะห์ของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ถูกแบ่งไว้ทั้งหมด ๔ ด้านดังนี้

- ๑) ด้านการดำเนินการเอง
- ๒) ด้านการเกื้อกูลกิจการของผู้อื่น
- ๓) ด้านการเกื้อกูลสาธารณสมบัติ
- ๔) ด้านการเกื้อกูลประชาชนทั่วไป^{๑๑๖}

๒.๔.๒ การสาธารณสงเคราะห์ด้านการดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล

พ.ศ.๒๕๑๘ ได้ดำเนินการก่อสร้างโรงเรียนพุทธธรรม (สำหรับอุบาสกอุบาสิกา) เพื่อใช้ในการสงเคราะห์ด้านจิตใจของประชาชนโดยใช้เป็นสถานที่แสดงปาฐกถาธรรมประจำวันอาทิตย์ ใช้เป็นสถานที่ฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมและเจริญสมาธิปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับพระภิกษุในทุกๆ เดือนของการอุปสมบทนาคนหมู่ และประชาชนผู้สนใจการปฏิบัติธรรม ซึ่งทางวัดได้จัดให้มีการปฏิบัติธรรมทุกวันอาทิตย์ในภาคบ่าย

โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (สำหรับเด็กเยาวชน) วัดชลประทานรังสฤษฎ์ เป็นการสงเคราะห์ด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลให้เด็กเยาวชนได้มีโอกาส เข้ามาศึกษาธรรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เพื่อการเจริญเติบโตอย่างมีความรู้คู่คุณธรรมสำหรับอนาคตของชาติ

ลานหินโค้งที่ทางวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ได้จัดสร้างขึ้นเพื่อเป็นการรองรับกิจกรรมในทางพระพุทธศาสนาและกิจกรรมอื่นที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล เช่น เป็นสถานที่ทำบุญตักบาตรในทุกๆ วันและกิจกรรมตักบาตรสาธิต ในทุกๆ วันอาทิตย์ เป็นสถานที่อบรมเยาวชนและอบรมประชาชนทั่วไป โดยยึดหลักในเรื่องของความร่มรื่น สบาย ผ่อนคลาย เรียบง่าย เหมาะแก่การศึกษาธรรมะสำหรับคนทุกยุคทุกสมัย

วัดชลประทานรังสฤษฎ์ได้จัดสร้างห้องสมุดจำปรัตน์ขึ้นเพื่อการเกื้อกูลแก่ประชาชนให้มีโอกาสอ่านหนังสือธรรมะและสามารถยืมหรือทำการซื้อหนังสือธรรมะจากการประพันธ์ของพระสงฆ์และนักวิชาการที่มีความรู้ในทางธรรมมากมาย อาทิเช่น งานเขียนของ หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ หลวงพ่อปัญญานันทะภิกขุ ป.อ.ประยุทธ์ ปยุตโต และนายแพทย์ประเวศ วสี เป็นต้น

พ.ศ.๒๕๕๒ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ได้ดำเนินการตั้ง สถานีวิทยุพระพุทธศาสนาแห่งชาติและสังคม คลื่นปัญญานันทะเรดิโอ FM 104.75 Mz ขึ้นภายในวัด สิ้นงบประมาณ ๓ ล้านบาทเศษ ทั้งนี้เพื่อการเกื้อกูลด้วยการใช้สถานีวิทยุ ในการแสดงธรรมให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องธรรมะ

^{๑๑๖} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๗-๕๘.

เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันแก่ประชาชนทั่วไป ตลอดถึงเป็นการเปิดโอกาสให้องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ เช่น โรงเรียน สถานีดารวจ โรงพยาบาล ในเขตอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ได้ใช้สถานีวิทย์ของทางวัดในการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ความรู้ในแต่ละด้านของแต่ละสาขาวิชาชีพ

๒.๔.๓ การสาธารณสงเคราะห์ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์

พ.ศ. ๒๕๕๔ คลินิก แพทย์ ชลประทาน ตั้งขึ้นที่วัดชลประทานรังสฤษฎ์ เปิดบริการทุกวันพุธและวันศุกร์ เวลา ๐๘.๓๐-๑๒.๐๐ น. โดยนายแพทย์อุทัย และ คณะ จากโรงพยาบาลชลประทานโดยอาศัยความผูกพันระหว่างวัดชลประทานรังสฤษฎ์และโรงพยาบาลชลประทานที่มีมาช้านาน จึงได้เปิดคลินิก ภายในวัดเพื่อถวายเป็นการรักษายาบาลเบื้องต้นแก่ พระสงฆ์สามเณรภายในวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ตลอดถึงอุบาสกอุบาสิกา ที่เข้ามาถือศีลปฏิบัติธรรมและทำบุญทั่วไปในวัดชลประทานรังสฤษฎ์

วัดชลประทานรังสฤษฎ์ เป็นที่ตั้งศูนย์ประสานงานของกรมควบคุมความประพฤติเพื่อให้ผู้กระทำความผิดกฎหมายที่ถูกควบคุมความประพฤติโดยการทำกิจกรรมเพื่อบำเพ็ญประโยชน์

วัดชลประทานรังสฤษฎ์ได้ส่งเสริมให้มีการเรียนและฝึกฝนวิชาชีพในด้านต่างๆ เช่น อาจารย์มงคล ดีวิลม เปิดทำการสอนการทำของชำร่วยจากวัสดุต่างๆ เช่นการทำดอกไม้ การทำพวงหรีด การทำดอกไม้จัน เป็นต้น และการสอนพิเศษสำหรับเยาวชน เช่น วิชาการมวยไทย วิชานาฏศิลป์ เป็นต้น

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้จัดโครงการกฐินปลอดเหล้า โดยจัดให้วัดต่างๆเป็นวัดนาร่อง วัดชลประทานรังสฤษฎ์ เป็นหนึ่งในวัดนาร่องของโครงการกฐินปลอดเหล้า และ โครงการวัดปลอดบุหรี่ ถือว่าเป็นการให้การเกื้อกูลต่อกิจการของภาครัฐและภาคเอกชนเพื่อประโยชน์ของสังคมและประเทศชาติ

๒.๓.๔ การสาธารณสงเคราะห์ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ

พ.ศ. ๒๕๓๓ จัดหาทุนสร้างตึกผู้ป่วยนอกและอุบัติเหตุ (ตึก ๘๐ ปี ปัญญานันทะ) โรงพยาบาลชลประทาน ต.บางตลาด อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี สิ้นทุนทรัพย์ ๒๒๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สองร้อยยี่สิบล้านบาท)

จัดหาทุนสร้างศูนย์ฝึกอบรมมูลนิธิแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ที่ อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา สิ้นทุนทรัพย์ ๓๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สามสิบล้านบาท) ซึ่งไม่รวมหาทุนจัดซื้อที่ดิน เพิ่มอีก ๕๐๐ ไร่

พ.ศ. ๒๕๓๔ สร้างพระอุโบสถให้วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) จ.เชียงใหม่ ประมาณ ๓,๕๐๐,๐๐๐ บาท (สามล้านห้าแสนบาท)

พ.ศ. ๒๕๓๗ สร้างโรงอาหารให้โรงเรียนประภัสสรรังสิต ต.นาท่อม อ.เมือง จ.พัทลุง ประมาณ ๓๐๐,๐๐๐ บาท (สามแสนบาท)

สร้างวัดปัญญานันทาราม ต.คลองหก อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี สิ้นทุนทรัพย์ ๗๗,๐๐๐,๐๐๐ บาท (เจ็ดสิบล้านบาท)

พ.ศ. ๒๕๓๙ สร้างวัดพุทธปัญญา ต.บางเขน อ.เมือง จ.นนทบุรี

พ.ศ.๒๕๔๒ ทอดผ้าป่าหาทุนซื้อเครื่องมืออุปกรณ์การแพทย์ให้โรงพยาบาลวชิระ ภูเก็ต ต.ตลาดใหญ่ อ.เมือง จ.ภูเก็ต ประมาณ ๓,๓๐๐,๐๐๐ บาท (สามล้านสามแสนบาท)

ทอดผ้าป่าหาทุนซื้ออุปกรณ์การแพทย์ให้โรงพยาบาลพัทลุง ต.คูหาสวรรค์ อ.เมือง จ.พัทลุง ประมาณ ๔๐๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนบาท) เป็นประจำทุกปี

พ.ศ.๒๕๔๔ จัดหาทุนสร้างอาคารเรียน ๔ ชั้น อาคาร ๙๐ ปี พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทะ) ให้โรงเรียนชลประทานสงเคราะห์ จ.นนทบุรี สิ้นทุนทรัพย์ ๑๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สิบสองล้านบาท)

พ.ศ.๒๕๔๕ จัดหาทุนสร้างอาคารที่พักสงฆ์อาคันตุกะ อาคาร ๙๒ ปี ปัญญานันทะ ให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) วิทยาเขตวังน้อย ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา สิ้นทุนทรัพย์ ๕๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท (ห้าสิบล้านบาท)

สร้างถนนให้โรงเรียนนนทบุรีพิทยาคม ต.บางกระสอ อ.เมือง จ.นนทบุรี ประมาณ ๔๐๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนบาท)

พ.ศ.๒๕๔๗ หาทุนซื้อที่ดิน ๑๒๕ ไร่ ให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) วิทยาเขตวังน้อย ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา สิ้นทุนทรัพย์ ๑๒๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งร้อยยี่สิบล้านบาท)

พ.ศ.๒๕๔๘ หาทุนสร้างศูนย์เด็กเล็กบ้านโตนด ต.โตนด อ.โตนด จ.พัทลุง สิ้นทุนทรัพย์ ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านบาท)

สนับสนุนเงินสบทบทุนในจัดสร้างอาคารเรียน ๑๐๐ ปี โรงเรียนพัทลุง จังหวัดพัทลุง
สนับสนุนเงินเพื่อสมทบในจัดซื้ออุปกรณ์ทางการแพทย์แก่โรงพยาบาลพัทลุง จังหวัดพัทลุง

สนับสนุนทุนเพื่อปรับปรุงและยกฐานะโรงพยาบาลชลประทานเป็นศูนย์การแพทย์ปัญญานันทภิกขุชลประทาน

หาทุนสร้างอุโบสถกลางน้ำ ให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) วิทยาเขตวังน้อย ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา สิ้นทุนทรัพย์ ๑๘๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งร้อยแปดสิบล้านบาท)

จัดหาทุนสร้างโรงพยาบาลศรีนครินทร์ (ปัญญานันทภิกขุ) อำเภอสรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง สิ้นงบประมาณ ๑๓๙ ล้านบาท

บริจาคสมทบสร้างพระอุโบสถ วัดกะพังสุรินทร์ จังหวัดตรัง จำนวน ๒๐๐,๐๐๐ บาท

บริจาคสมทบสร้างอุโบสถไม้ วัดบึงพระราม จังหวัดสระแก้ว จำนวน ๑๐๐,๐๐๐ บาท

๒.๔.๕ การสาธารณสงเคราะห์ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป

วัดชลประทานรังสฤษฎ์ได้ทำการเกื้อกูลประชาชนทั่วไปด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ช่วยเหลือผู้ประสบภัยทางธรรมชาติด้วยการบริจาคเงินและการบริจาคข้าวสารอาหารแห้งแก่ผู้ได้รับความเดือดร้อนจากเหตุการณ์ต่างๆ เช่น ผู้ประสบภัยสึนามิ ในจังหวัดพังงา ภูเก็ต ระนอง ตรังและกระบี่

การนำเครื่องอุปโภคบริโภคและระดมเงินนำไปมอบให้กับ (ศปภ.) ศูนย์ปฏิบัติการช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย เพื่อมอบให้กับผู้ประสบภัยน้ำท่วมในปี พ.ศ.๒๕๕๔

บริจาคเงินเป็นทุนอาหารกลางวันเด็กนักเรียนในโรงเรียนท้องถิ่นที่ขาดแคลนต่างๆ หลายจังหวัด

พ.ศ.๒๕๓๘ ทอดผ้าป่าหาทุนให้โรงเรียนชลประทานสงเคราะห์ ต.บางตลาด อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี ประมาณ ๔๐๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนบาท)

ทอดผ้าป่าหาทุนให้โรงเรียนเบญจมราชานุสรณ์ ต.ท่าทราย อ.เมือง จ.นนทบุรี ประมาณ ๔๐๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนบาท) เป็นประจำทุกปี

ทอดผ้าป่าให้โรงเรียนเบญจมราชานุสรณ์ จ.นนทบุรี ประมาณ ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านห้าแสนบาท)

พ.ศ.๒๕๕๐ ทอดผ้าป่าให้โรงเรียนนนทบุรีพิทยาคม จ.นนทบุรี ประมาณ ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สองล้านบาท) เมื่อวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๐

บริจาค ศูนย์การแพทย์ปัญญานันทภิกขุ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๔,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สี่ล้านบาท)

บริจาคช่วยเหลือวัดโพธาราม อำเภอปานาเระ จังหวัดปัตตานี จำนวน ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาท)

วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ได้เกื้อกูลเด็กนักเรียน,นักศึกษาที่ความประพฤติดีเรียนดีให้ได้เข้ามาอาศัยพึ่งพิงทางวัดด้วยการสนับสนุนทุนการศึกษาและการจัดที่พักอาศัยให้ในแต่ละปีมีจำนวนประมาณปีละ ๕๐ คน

ได้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือโดยการสนับสนุนเครื่องอุปโภคบริโภค เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง แกนีสต นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่จัดโครงการออกค่ายอาสาพัฒนาชนบทเป็นประจำทุกๆปีๆละ หลายคณะ

สรุปได้ว่าวัดชลประทานรังสฤษฎ์เป็นวัดที่มีบทบาทอย่างมากในด้านการสาธารณ-สงเคราะห์ด้วยอาศัยความเป็นวัดที่มีชื่อเสียง จากการผลงานและชื่อเสียงของ พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ) เจ้าอาวาสรูปแรกจนมาถึงการเป็นผู้นำของเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน (พระธรรมวิมลโมลี รุ่น ธีปญโญ ป.ธ.๙) ได้ดำเนินการสาธารณสงเคราะห์ ในด้านต่างๆ ทั้ง ๔ ด้าน ดังที่กล่าวมาแล้ว และได้ผลเป็นอย่างดีเป็นที่ยอมรับของประชาชนโดยทั่วไปและยังได้นำไปเป็นต้นแบบของการ จัดกิจกรรมในการเผยแผ่หลักธรรม และได้ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนที่สนใจต่อการจัดกิจกรรมในด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมอันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์

ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในแต่ละวัดได้ดำเนินการเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่คนในสังคมและความเจริญของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทและหน้าที่ในการเป็นผู้นำสังคม และเป็นแบบอย่างที่ดีของบุคคลในสังคมด้วยการบริการกิจการคณะสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม พระสงฆ์จึงเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณและผู้นำทางด้านการพัฒนาสังคมให้เป็นไปในทิศทางที่ดี ได้มีนักวิชาการกล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์ไว้ ดังนี้

พระมหาสุชนา โรจนภาณ ได้ศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะการให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา การสนทนา การตอบปัญหาข้อข้องใจ การแสดงฤทธิ์โดยรับสนองพุทธบัญชาให้ไปปราบผู้เป็นมิฉาภิภูติ การเป็นสมณทูตในทิวโลกและยมโลก แล้วนำเรื่องราวเหล่านั้นมาบอกแก่ชาวโลก และการแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายความ การเปรียบเทียบ การตอบคำถาม^{๑๑๗}

พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน) ผลการวิจัยพบว่า พระธรรมวิสุทธิมงคลเป็นพระสงฆ์ที่เกิดในครอบครัว มีอาชีพเกษตรกรรม แต่ฐานะการเงินของสกุลท่านอยู่ในสภาพค่อนข้างดี ขณะเข้าสู่ความเป็นสมณะเพศ สังกัดพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต ยึดถือธุดงค์วัตร เป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจเป็นพระสงฆ์ นักปฏิบัติสมณกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนาของท่านมีอยู่ ๒ ด้าน คือ ด้านจิตใจ ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้ประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรม ความดีงาม ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยเน้นการนำไปปฏิบัติมากกว่าสอนให้รู้เท่านั้น ด้านวัตถุ ได้แก่ การพัฒนาการศึกษาสาธารณสุขและสาธารณประโยชน์อื่นๆ ตลอดจนการเป็นผู้นำในการตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ^{๑๑๘}

พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม ได้ศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ท่านมีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำ คำปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรม โดยที่ท่านรับฟังจากพระพุทธเจ้า แล้วนำไปถ่ายทอดหรือเผยแผ่แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการ ต่างๆ เช่นการบรรยาย การอธิบาย ข้อความ เปรียบเทียบและถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสและยอมรับนับถือพระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีบางส่วนที่ไม่ได้หันมา นับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดอยู่กับลัทธิดั้งเดิมถึงกระนั้นก็ยังมีความเคารพนับถือในตัวท่านเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งเท่ากับว่า ท่านได้สร้างความเข้าใจอันดี

^{๑๑๗}พระมหาสุชนา โรจนภาณ, การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, **ปริญญาพุทธศาสนดรรชนีฉบับที่๑๑**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๑๑๘}พระมหาบุญมี อธิปญฺโญ, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษากรณีพระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน)”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ระหว่างกลุ่มความเชื่อต่างๆ นับว่าเป็นตัวแทนแห่งการประกอบศาสนกิจดำเนินชีวิต และเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี^{๑๑๙}

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ อธิปัตถ์ ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : กรณีศึกษา พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”, จากผลการวิจัยพบว่า การจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมด้านวัตรปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ถึงจะมีการปฏิบัติมากก็จริง แต่บางวัดโดยเฉพาะเจ้าอาวาสยังไม่ค่อยเคร่งครัดเท่าที่ควร ทั้งนี้ควรที่จะกำหนดเป็นตารางการทำวัตรไว้อย่างชัดเจน และถ้าหากพระรูปใดไม่ได้ลงมาทำวัตรก็ควรจะมีบทกำหนดลงโทษไว้อย่างชัดเจน นอกจากพระรูปนั้นติดภารกิจจำเป็น เช่น สอนหนังสือในโรงเรียน^{๑๒๐}

พระณัฐพล จิตธมโม (ปราบพินาศ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยตามค่าเฉลี่ย คือ ด้านการศาสนศึกษา ด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการศึกษาสงเคราะห์และด้านการปกครอง ผลการเปรียบเทียบระดับการบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นแตกต่างกันตามพรรษาและวุฒิการศึกษาบาลีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนพระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีที่มีอายุ วุฒิกการศึกษา วุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวัดตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของพระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีไม่แตกต่างกัน^{๑๒๑}

พระกฤตพจน์ สุทธิจิตโต (หวานดี) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของเจ้าอาวาสที่มีต่อการพัฒนาสังคม : ศึกษากรณีจังหวัดสมุทรปราการ”, ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีบทบาทด้านการเผยแผ่ธรรมะอยู่ในระดับน้อย เจ้าอาวาสในจังหวัดสมุทรปราการนั้น มีบทบาทในการพัฒนาสังคม ด้านการปกครองมากกว่าด้านอื่นตามลำดับ การเป็นผู้นำที่ดีต้องมีธรรมะ ความอดทน เสียสละ และยุติธรรม ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความรู้ ฟังเหตุและผล ความคิดเห็นของผู้อื่น เพื่อนำความคิดเห็นเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับการพัฒนาสังคมแต่ละด้านให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ควรเน้นในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ให้

^{๑๑๙} พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม, การศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗).

^{๑๒๐} พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ อธิปัตถ์, “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณีพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๑๒๑} พระณัฐพล จิตธมโม (ปราบพินาศ), “การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

ประชาชนได้ทราบและเข้าใจ สามารถนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดความสุขสงบแก่ตนเองและสังคมช่วยแก้ปัญหาในด้านต่างๆ ได้^{๑๒๒}

มาณี ไชยธีรานุวัตรศิริ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของคณะสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ : กรณีศึกษาในภาคกลางและภาคตะวันออก” โดยศึกษาจากกลุ่มเป้าหมายจากพระเถระที่เป็นที่เคารพศรัทธา ๗ รูป จากวัด ๗ แห่งของ ๖ จังหวัดในภาคกลางและ ๒ รูป จากวัด ๒ แห่งของ ๒ จังหวัดในภาคตะวันออก และพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมพิธีทำบุญ รวมทั้งผู้ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกับวัด จำนวน ๘๘ คน พบว่า บทบาทที่สำคัญที่สุดของพระสงฆ์ในยุค โลกาภิวัตน์ คือ การอบรมสั่งสอนจริยธรรม และแนวทางการดำรงชีวิตที่ดีงามถูกต้องให้แก่ประชาชน การอบรมสั่งสอนและให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร การอบรมตน การทำวิปัสสนากรรมฐาน การสงเคราะห์ประชาชน บทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมวัฒนธรรมไทย การสอนประชาชนในการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การพัฒนาสถานเลี้ยงดูเด็ก ประชาชนในการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การพัฒนาสถานเลี้ยงดูเด็ก โรงเรียน โรงพยาบาล ถนนหนทาง การแต่งหนังสือพุทธศาสนา การพัฒนาวัดและพระภิกษุสามเณรให้ทันสมัย การส่งเสริมวิชาชีพให้ชาวบ้าน^{๑๒๓}

ทินพันธ์ นาคะตะ มีความเห็นว่าพระสงฆ์นอกจากจะมีบทบาทในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือที่เป็นกิจของสงฆ์แล้ว ยังมีบทบาทในด้านอื่นอีก เช่น เป็นผู้นำในด้านการสงเคราะห์ การช่วยเหลือ การดูแลทุกข์สุขของคนในชุมชน เป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำในการดำรงชีวิตกับผู้คนในชุมชน เป็นผู้กระจายข่าวสารต่างๆ ให้คนในชุมชน^{๑๒๔}

พินิจ ลาภธนานนท์ ได้รายงานผลการวิจัยเรื่อง กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการปรับเปลี่ยนบทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์นักพัฒนาในภาคอีสาน ว่าการแสดงบทบาทในการพัฒนาของพระสงฆ์ถือว่าเป็นอีกก้าวหนึ่งของการสร้างเสริมความศรัทธาของสถาบันสงฆ์ ในกระแสสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง^{๑๒๕}

สรุปได้ว่า พระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนและประเทศโดยอาศัยหลักธรรมวินัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อประชาชน เพื่อความสุขของประชาชน เพื่อเจริญโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนทางวัตถุ หวังได้ซึ่งประโยชน์ต่อด้านจิตใจ โดยบทบาทของพระสงฆ์ที่ทำอยู่นั้น แบ่งออกเป็น ๒ ด้านหลักๆ คือ ๑.ด้านจิตใจ ได้แก่การอบรมสั่งสอนให้ประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรมความดีงามตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และ๒.ด้านวัตถุได้แก่ การพัฒนา

^{๑๒๒} พระกฤตพจน์ สุทธิจิตโต, “บทบาทของเจ้าอาวาสที่มีต่อการพัฒนาสังคม : ศึกษากรณีจังหวัดสมุทรปราการ”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^{๑๒๓} มาณี ไชยธีรานุวัตรศิริ และคณะ, “**รายงานการวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจในการทำงานของบุคลากรในอุตสาหกรรมก่อสร้างไทย**”, นครปฐม : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑).

^{๑๒๔} ร.ท.ทินพันธ์ นาคะตะ, คุณค่าของพระพุทธศาสนาในการบริหารราชการ, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๐๙).

^{๑๒๕} พินิจ ลาภธนานนท์, กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการปรับเปลี่ยนบทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์ในภาคอีสาน, **ในรายงานการวิจัย**, (สถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

การศึกษาสาธารณสุขและสาธารณประโยชน์อื่นๆ เช่นการสร้างถนน สร้างโรงพยาบาล สร้างโรงเรียน ให้เป็นสาธารณสมบัติ เป็นต้น

๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์กับงานสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์สุขโดยการให้ความช่วยเหลือสังคมวัดเป็นสถาบันหนึ่งที่มีบทบาทในการช่วยเหลือสังคม เช่นการเผยแผ่หลักธรรม การจัดการฝึกอบรมแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ตลอดจนการสร้างสิ่งปลูกสร้างอันเป็นสาธารณประโยชน์นักวิชาการได้กล่าวถึงการสาธารณสงเคราะห์ ดังนี้

กองแผนงาน กรมการศาสนา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”, จากการวิจัยพบว่า กระบวนการบริหารของเจ้าอาวาสวัดทุกรูป มีกระบวนการแบบธรรมาธิปไตย กล่าวคือ การบริหารที่ทุกคนมีส่วนร่วมรับฟังข้อคิดเห็นในลักษณะการปรึกษาหารือ โดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน แบ่งเป็น ๒ ปัจจัย คือ

๑. ปัจจัยหลัก หรือปัจจัยโดยตรง ประกอบด้วย ความสามารถพิเศษหรือมี คุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้าอาวาส บุคลิกภาพ ภาวะผู้นำ เช่นความมีมนุษยสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษา และกระบวนการบริหารในการทำงานอย่างเป็นระบบ เป็นต้น

๒. ปัจจัยเสริม หรือปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนได้แก่ สภาพแวดล้อม ท่าเลที่ตั้ง บรรยากาศในวัด และการที่วัดมีลักษณะพิเศษเฉพาะเช่น เป็นโบราณสถาน มีโบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรม และอื่นๆ^{๑๒๖}

พระสมชาย เข็มสะอาด ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทของวัดพัฒนาตัวอย่างในการช่วยเหลือสังคม : ศึกษากรณีของวัดในกรุงเทพมหานครกับวัดในภาคกลาง” กล่าวว่า สาธารณสงเคราะห์ ความมุ่งหมายในเรื่องนี้คือ ให้วัดกับบ้านต่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกันและกัน ชาวบ้านพากันบำรุงวัด ฝ่ายชาววัดก็อำนวยความสะดวกแก่ชาวบ้านในทางที่ชอบที่ควร โดยยึดหลักของสมณะพึงบำรุงกุลบุตร กุลธิดา ในสังคาโลวาหสูตร (ทศ ๖) ยกตัวอย่าง เช่น

๑. วัดจัดตั้งหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ขึ้นตามคำแนะนำของกรมการศาสนา เพื่อสงเคราะห์เด็กผู้เยาว์ในหมู่บ้านที่ตั้งวัด

๒. กันที่ดินบางส่วนให้ทางราชการ ปลูกสร้างโรงเรียน และทางวัดก็ให้ความอุปถัมภ์แก่โรงเรียนนั้น

๓. เอื้อเพื่อให้สถานที่ ตั้งหน่วยงานการกุศลสาธารณประโยชน์ภายในวัด ซึ่งไม่ทำให้วัดได้รับความเสื่อมเสียทั้งในด้านศิลปกรรมและด้านจิตใจของประชาชน เช่นตั้งสุศาลา สถานิอนามัยสุสาน และ ฌาปนสถาน เป็นต้น

๔. กันบริเวณวัดส่วนใดส่วนหนึ่งอันเหมาะสมไว้ ปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่นหรือมีศาลาที่พักให้ประชาชนได้ไปพักผ่อนหาความสงบใจเป็นครั้งคราว

^{๑๒๖}

กองแผนงาน กรมการศาสนา, ปัจจัยส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๒).

๕. จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ทางศาสนา และห้องสมุดบริการเอกสารวิชาการ ให้ประชาชนและเยาวชนแสวงความรู้รอบตัวตามสมควร^{๑๒๗}

พระธนดล นาคพิพัฒน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์” ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุตำแหน่งพระสังฆาธิการ จำนวนพระภิกษุสามเณร การศึกษาทางสามัญ การศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการที่แตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่าง^{๑๒๘}

พระมหาศักดิ์พิชิต จานสิทธิ์ (ชัยดี) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิปัตย์ (วีระ ภูทิจาริ)” ผลการวิจัยพบว่า การเผยแผ่พุทธธรรมของ พระวิสุทธาธิปัตย์ ท่านได้เผยแผ่ผ่านบทบาทภาระงาน กิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ประการ ได้แก่ บทบาทการปกครอง บทบาทศาสนศึกษา บทบาทสาธารณูปการ บทบาทการศึกษาสงเคราะห์ บทบาทสาธารณสงเคราะห์ บทบาทการเผยแผ่พุทธธรรม โดยมีรูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมที่ดำเนินตามพุทธวิธีการสื่อสาร วิธีการเผยแผ่ของพระสาวกและมีการนำหลักการสื่อสาร ตามหลักนิเทศศาสตร์เข้ามาช่วยในการเผยแผ่พุทธธรรม เพื่อเป็นกลยุทธ์ในการโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดศรัทธา กล้าหาญ เลื่อมใส ใฝ่ใจ อยากรู้อยากเห็นประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อความมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และเข้าถึงมหาชน หรือกลุ่มเป้าหมายมากยิ่งขึ้น รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของท่านแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ รูปแบบการใช้สื่อบุคคล รูปแบบการใช้สื่อมวลชน รูปแบบการใช้สื่อเฉพาะกิจ การเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิปัตย์ (วีระ ภูทิจาริ) จึงประสบผลสำเร็จอย่างสูงยิ่งเพราะความโดดเด่นในด้านการประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี โดยการชี้ให้ทำ นำให้ดูอยู่ให้เห็น ยิ่งกว่านั้นรูปแบบและแนวทางในการเผยแผ่พุทธธรรมของท่านก็มีความหลากหลายทันสมัย เข้ากับยุค เข้ากับเหตุการณ์ เป็นปัจจัยส่งเสริม สนับสนุนให้การเผยแผ่ประสบความสำเร็จ ซึ่งสามารถนำไปเป็นแบบอย่าง หรือประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พุทธธรรมของนักเผยแผ่ในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งยวดต่อพระพุทธศาสนาสืบไป^{๑๒๙}

^{๑๒๗} พระมหาสมชาย เข็มมสะอาด, “บทบาทของวัดพัฒนาตัวอย่างในการช่วยเหลือสังคม : ศึกษากรณีเฉพาะของวัดในกรุงเทพมหานครกับวัดในภาคกลาง”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓).

^{๑๒๘} พระธนดล นาคสุณโณ, “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๑๒๙} พระมหาศักดิ์พิชิต จานสิทธิ์ (ชัยดี), “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิปัตย์ (วีระ ภูทิจาริ)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ”, จากการวิจัยพบว่า ในส่วนของวัดผลพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับวัด ในฐานะตัวแทนสถาบันพระพุทธศาสนาในสังคมที่แตกต่างกันจากท้องถิ่นที่มีความผูกพันกันน้อยที่สุดคือ ในชุมชนนครหลวงไปสู่ท้องถิ่นชนบทที่มีพลเมืองหนาแน่นน้อย มีวัดและพระสงฆ์ในท้องถิ่นน้อย แต่ประชาชนมีความต้องการและมีความผูกพันกับวัดมากที่สุด และพบว่าวัดในฐานะตัวแทนสถาบันพระพุทธศาสนาในสังคมไทยมีหน้าที่ส่งเสริมประชาชนทางด้านจิตใจโดยเป็นผู้ดำเนินการรักษาความเรียบร้อยการศาสนศึกษา การศึกษาส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์^{๑๓๐}

อุบลศรี เสนาะรักษ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในงานสังคมสงเคราะห์ในเขตกรุงเทพมหานคร” จากการวิจัยพบว่า บทบาทพระสงฆ์ด้านสวัสดิการให้การสงเคราะห์ต่างๆ คือ การใช้เสนาสนะภายในวัด หรือให้มีการจัดกิจกรรมต่างๆภายในวัด เช่น การตั้งสมาธิศาล ใช้เป็นพื้นที่ประชุมของทางราชการ เป็นที่ประชุมเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน ตำบลของท้องถิ่น ให้ใช้ศาลาการเปรียญหรือบริเวณวัด เพื่ออำนวยความสะดวกต่างๆให้แก่ราชการ ประชาชน ชาวบ้านเจ้าของวัดให้มาร่วมรับบริจาคจากราชการ หรือจัดกิจกรรมให้กลุ่มด้อยโอกาสทางสังคม ให้ได้รับการฝึกฝน พัฒนาตามศักยภาพ เช่น การช่วยเหลือเด็กกำพร้า เด็กเร่ร่อน เด็กที่มาจากครอบครัวยากจน นอกจากนี้เจ้าอาวาสแบ่งที่วัดให้จัดตั้งสถานศึกษา สถานิอนามัย ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์หรือเป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการ ประปาประจำหมู่บ้าน ตลอดจนจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่างๆ เช่น เกิดอุทกภัย พระสงฆ์จัดการรวบรวมเครื่องอุปโภค บริโภคจากผู้มีจิตศรัทธานำไปช่วยเหลือผู้ประสบภัย เป็นต้น^{๑๓๑}

วินัย เก่งสุวรรณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์ทางการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ: ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มโรงเรียนกลุ่มที่ ๑๐” พบว่า บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ที่ทำได้ดีที่สุด คือ

๑) บทบาทด้านการศึกษา วัดให้สถานที่เป็นโรงเรียน และอาคารเรียน พระเป็นผู้สอนและอบรมเยาวชนให้รู้หนังสือ ให้เป็นผู้มีศีลธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมอนุเคราะห์การจัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กก่อนวัยเรียน ชักชวนชาวบ้านให้สนับสนุนด้วยทุนการศึกษา และอุปกรณ์การเรียน

๒) บทบาทด้านการสาธารณสุข พระสงฆ์ทั้งในอดีตและปัจจุบันให้การรักษาพยาบาลแก่ชาวบ้านในทุกระดับความเจ็บป่วย โรคบางชนิดหายด้วยแรงศรัทธาที่ผู้ป่วยมีต่อพระสงฆ์

๓) บทบาทด้านการพัฒนาจิตใจของประชาชน พระสงฆ์ให้ธรรมทานแก่ประชาชนจิตใจที่พัฒนาแล้วจะไม่วนเวียนจะเข้าใจในความหมายของคำว่า ธรรมย่อมคุ้มครองผู้ประพฤติธรรม นอกจากนี้การสอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ก็สามารถช่วยให้เกิดความสุขสงบทางจิตใจได้มาก

^{๑๓๐} ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, “การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๔๒).

^{๑๓๑} อุบลศรี เสนาะรักษ์, “บทบาทของพระสงฆ์ในงานสังคมสงเคราะห์ในเขตกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔).

๔) บทบาทด้านการสงเคราะห์ทางจิต พระสงฆ์มีบทบาทในด้านการช่วยบรรเทาปัญหา และมีส่วนช่วยส่งเสริมสุขภาพจิตของประชาชนได้มาก งานสังคมสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ทำได้โดยตรง คือ งานสังคมสงเคราะห์ทางจิตใจเป็นหลัก

๕) บทบาทด้านการพัฒนาท้องถิ่น ในชนบทพระสงฆ์มีบทบาทมากในฐานะผู้นำด้านการเสนอความคิดริเริ่ม และระดมความร่วมมือของชาวบ้านในการพัฒนาต่างๆ ในชุมชน^{๑๓๒}

สรุปได้ว่า การสาธารณสงเคราะห์เป็นภารกิจที่ก่อประโยชน์โดยกลุ่มบุคคลที่มีจิตใจที่มุ่งหวังความเจริญของประเทศโดยใช้ศักยภาพทางสังคมของตนๆ เพื่อเป็นสะพานเชื่อมโยงจากคนที่มีฐานะดีทางเศรษฐกิจมาสู่คนที่ด้อยโอกาสทางด้านสังคมโดยอาศัยปัจจัยหลักคือ ความสามารถพิเศษ หรือความมีคุณลักษณะพิเศษของเจ้าอาวาส ภาวะผู้นำ เป็นต้น และอาศัยปัจจัยเสริม คือ สภาพแวดล้อม ท่าเลที่ตั้งวัด บรรยากาศภายในวัดที่มีความร่มรื่น ช่วยให้เกิดความน่าเลื่อมใสแก่ผู้ที่เข้ามาสัมผัสและมีความยินยอมพร้อมใจในการที่จะช่วยเหลือสังคมในวงกว้างโดยการให้ความร่วมมือกับทางวัดและเจ้าอาวาสที่ได้ดำเนินกิจการด้านการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งเป็นกิจการหนึ่งของคณะสงฆ์ ที่จะต้องให้ความสำคัญเพื่อการพัฒนาสังคมต่อไป

๒.๕.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของ วัดชลประทานรังสฤษฎ์

วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นวัดที่อยู่ในความสนใจของประชาชนโดยทั่วไปและนักวิชาการผู้ทำการวิจัยงานด้านการศาสนาตลอดถึงผู้สนใจทั่วไปจึงได้มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ดังนี้

พระมหาวัลลก เดชไผ่ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ได้ดำเนินนโยบายพัฒนาวัดให้เป็นเขตปลอดอบายมุขโดยอาศัยบทบาทหลัก ๓ ประการ คือ

- ๑) บทบาทด้านการบริหารการปกครอง
- ๒) บทบาทด้านการเผยแผ่
- ๓) บทบาทด้านการศึกษา

ผลจากการดำเนินนโยบายทั้ง ๓ ด้าน ทำให้วัดชลประทานรังสฤษฎ์ประสบความสำเร็จในการพัฒนาวัดให้เป็นเขตปลอดอบายมุข ๒ ด้าน คือ

- ๑) สามารถป้องกันพฤติกรรมการเข้าไปเกี่ยวข้องกับอบายมุขของพระภิกษุสามเณรภายในวัด
- ๒) สามารถป้องกันมิให้ฆราวาสผู้มาบำเพ็ญบุญที่วัดมีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับอบายมุข^{๑๓๓}

^{๑๓๒}วินัย เก่งสุวรรณ, “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์ทางการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มโรงเรียนกลุ่มที่ ๑๐”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑).

^{๑๓๓}พระมหาวัลลก เดชไผ่, “แนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นเขตปลอดอบายมุขด้วยหลักพุทธธรรม : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙).

พระมหาประนอม เทือกทักษ์ ผลการศึกษาทัศนะประชาชนทั่วไปที่เข้าร่วมกิจกรรมวันอาทิตย์วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอบางเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พบว่าหลวงพ่อบุญญานันทะใช้วิธีแสดงปาฐกถาธรรมให้ผู้ฟังเข้าใจธรรมะได้เป็นอย่างดี และปาฐกถาธรรมมีการสอดแทรกข้อคิดและหลักธรรมที่นำไปประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้จริง^{๑๓๔}

พระมหาอารยนันท์ หนูด้วง การปฏิรูปพิธีกรรมงานศพที่ทางวัดชลประทานรังสฤษฎ์ดำเนินการอยู่ทุกขั้นตอนเป็นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แก่ประชาชนผู้มาร่วมงานเพื่อเป้าหมายสูงสุดคือการเข้าใจเรื่องชีวิตที่ถูกต้อง ตลอดจนทั้งเป็นการประกาศหลักธรรมของพระพุทธองค์ให้แพร่หลายออกไปสู่สังคมและชี้ถึงวิธีการที่ถูกต้องของการจัดงานศพที่พึงประสงค์ในสังคมยุคปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร โดยมีประชาชนที่มาร่วมในงานศพเป็นศูนย์กลางในการประกาศความถูกต้องและอาศัยมวลชนเป็นผู้นำวิธีการที่ถูกต้องไปเผยแพร่ในรูปแบบต่างๆ^{๑๓๕}

พระสมชาย เอี่ยมสะอาด ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทของวัดพัฒนาตัวอย่างในการช่วยเหลือสังคม : ศึกษากรณีของวัดในกรุงเทพมหานครกับวัดในภาคกลาง” บทบาทด้านพัฒนาชุมชนและสงเคราะห์ประชาชน วัดชลประทานรังสฤษฎ์ มีบทบาทและกิจกรรมต่างๆ ในด้านพัฒนาชุมชนและสงเคราะห์ประชาชน ดังนี้

๑. วัดเป็นผู้นำชุมชน จัดตั้งศูนย์ประสานงานในการบำเพ็ญกุศลต่างๆ เช่น งานบวชงานศพ เป็นต้น

๒. ส่งเสริมให้ประชาชนจัดทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ร่วมกัน

๓. มีห้องสมุดและมีที่อ่านหนังสือพิมพ์ สำหรับประชาชนผู้สนใจทั่วไป

๔. จัดหาทุนสร้างโรงพยาบาล ๑๖๐ ล้านบาท เงินที่เหลือก่อตั้งมูลนิธิเพื่อใช้ประโยชน์ในกิจกรรมต่างๆ ของวัด ฯลฯ^{๑๓๖}

พระเฉลิมชาติ อิทธิรงค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “กระบวนการพัฒนาจริยธรรมผ่านการบวช” เพื่อศึกษาเหตุการณ์ตัดสินใจบวช, กระบวนการพัฒนาจริยธรรมผ่านการบวชของพระนวกะวัดชลประทานรังสฤษฎ์พบว่า พระนวกะตัดสินใจบวชโดยมีเหตุผลหลักคือ เพื่อทดแทนบุญคุณของบิดามารดาและผู้มีพระคุณ เพื่อการฝึกฝนอบรมและพัฒนาตนเอง และเพื่อแสวงหาสัจธรรมของชีวิต ส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับการฝึกฝนอบรม ทั้งในด้านวิปัสสนากัมมัฏฐาน ด้านวิชาการ และด้านกิจกรรม พบว่าทำให้พระนวกะมีพัฒนาทางจริยธรรมในด้านกาย วาจา และจิตใจ อยู่ในระดับมาก โดยจริยธรรมด้านกายได้จากกระบวนการฝึกอบรมด้านวิชาการมากที่สุด จริยธรรมด้านวาจาได้จาก

^{๑๓๔} พระมหาประนอม เทือกทักษ์, “ทัศนะของประชาชนต่อกิจกรรมวันอาทิตย์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอบางเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖).

^{๑๓๕} พระมหาอารยนันท์ หนูด้วง, “ทัศนะของประชาชนต่อกระบวนการสร้างระบบการเรียนรู้การปฏิรูปพิธีกรรม เกี่ยวกับงานศพของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอบางเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖).

^{๑๓๖} พระมหาสมชาย เอี่ยมสะอาด, “บทบาทของวัดพัฒนาตัวอย่างในการช่วยเหลือสังคม : ศึกษากรณีเฉพาะของวัดในกรุงเทพมหานครกับวัดในภาคกลาง”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓).

กระบวนการฝึกอบรมด้านกิจกรรมมากที่สุด และจริยธรรมด้านจิตใจจากกระบวนการฝึกอบรมด้าน วิปัสสนากัมมัฏฐานมากที่สุด กระบวนการพัฒนาจริยธรรม ทั้ง ๓ ด้าน มีลำดับขั้นตอนการฝึกอบรม ในแต่ละกระบวนการคล้ายคลึงกัน คือเริ่มต้นจากการปลูกศรัทธาสร้างฉันทะ และสิ้นสุดลงที่การนำไป ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน สำหรับการเปรียบเทียบระดับการพัฒนาจริยธรรมผ่านการบวชในความ คิดเห็นของพระนวกะวัดชลประทานรังสฤษฎ์ตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า อายุ สถานภาพสมรสก่อน บวช อาชีพก่อนบวช และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนก่อนบวช ที่ต่างกันจะมีระดับการพัฒนาจริยธรรมผ่าน การบวชแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕^{๑๓๗}

สุคนธ์ เกาเส้น ได้ทำการศึกษาเรื่องการประเมินโครงการฝึกอบรมพระนวกะ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษาพบว่า วัดได้ดำเนินการกิจใน ๒ ด้าน คือด้านการช่วยเหลือ หรือการสังคมสงเคราะห์และด้านสงเคราะห์การบำเพ็ญกุศลและการ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในวัด มีกิจกรรมที่สำคัญ ดังนี้^{๑๓๘}

การบวชแบบประหยัด

วัดชลประทานรังสฤษฎ์ได้ปรับปรุงประเพณีให้เหมาะสมกับยุคสมัยได้ปฏิรูปการบวช โดยยึดแนวทางเรียบง่าย ได้ประโยชน์ และประหยัด ผู้มุ่งอุปสมบทที่วัดชลประทานรังสฤษฎ์ต้องท่อง คำขานนาคได้คล่องด้วยตนเอง ไม่มีการแนะให้ เพราะผู้มุ่งบวชต้องตั้งใจจริง การท่องคำขานนาคจึง เป็นการวัดความตั้งใจอย่างหนึ่ง

วัดชลประทานรังสฤษฎ์ได้มีวิธีบวชนาคแบบประหยัดขึ้นมา โดยตั้งข้อปฏิบัติว่าผู้มุ่งจะ มาบวชต้องไม่จัดงานใหญ่โตใดๆ สาเหตุแห่งการเสียเงิน เสียเวลา เสียชีวิตให้ตัดออกไป ไม่มีการทำ ขวัญนาค ไม่มีการแห่หน้า ไม่มีการฉลองพระใหม่^{๑๓๙}

พิธีศพแบบประหยัด

การจัดงานศพ เป็นประเพณีอีกประเภทหนึ่งที่สิ้นเปลืองทรัพย์สินเงินทองในการจัดงาน มาก โดยทั่วไปเจ้าภาพนิยมตั้งศพไว้หลายคืนหลายวัน เพื่อรอญาติที่อยู่ต่างถิ่นให้มาทำบุญร่วมกัน ค่าใช้จ่ายที่แพงมากเสียให้กับเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับบุญกุศล เช่นจ่ายค่าพิณพาทย์ ค่าเลี้ยงสุราอาหารแขก ที่มาร่วมงาน ภาพยนตร์หรือมหรสพ เมื่อได้พิจารณาถึงความฟุ่มเฟือยสิ้นเปลือง ไร่สาระ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ได้ริเริ่มให้มีการจัดงานศพให้เหมาะสมกับยุคสมัยโดยเน้นความประหยัด ได้ สาระและประโยชน์ในด้านจิตใจเพิ่มพูนสติปัญญา ผู้มาร่วมงานไม่ต้องเสียเงินและเสียเวลามาก โดยให้ ปฏิบัติในพิธีศพ คือ ไม่อนุญาตให้มีมหรสพทุกชนิด ไม่สวดหลายจบเป็นการเสียเวลา ไม่ปรารภนาให้ ตั้งศพนาน เพราะสิ้นเปลือง เจ้าภาพไม่ต้องเฝ้าทั้งวันทั้งคืน^{๑๔๐}

สรุปได้ว่า วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นวัดที่มี บทบาทต่อสังคมในหลายๆด้านทั้งด้านการเผยแผ่ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์

^{๑๓๗} พระเฉลิมชาติ อีตธรงค์, “กระบวนการพัฒนาจริยธรรมผ่านการบวช”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาส-
ตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๑).

^{๑๓๘} สุคนธ์ เกาเส้น, “การประเมินโครงการฝึกอบรมพระนวกะวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปาก
เกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔).

^{๑๓๙} อ้างแล้ว.

^{๑๔๐} อ้างแล้ว.

เป็นอีกงานด้านหนึ่งที่ทำให้เกิดคุณประโยชน์ต่อสังคมและประชาชนอย่างแพร่หลายโดยการนำของหลวงพ่อบุญญานันท์เทภิกขุ (พระพรหมมิ่งคลาจารย์) เจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ภายหลังเมื่อนานมรณภาพลง เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันคือ พระธรรมวิมลโมลี ก็ยังได้สืบสานปณิธานของหลวงพ่อบุญญา ในหลายๆ ด้าน รวมไปถึงด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ เช่น การสร้างโรงพยาบาลศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง ให้การสนับสนุนเงินเพื่อการดำเนินการของศูนย์การแพทย์ปัญญานันท์เทภิกขุ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ จัดตั้งสถานีวิทย์คลื่นปัญญานันท์เทภิกขุเพื่อการเผยแผ่ธรรมะและประชาสัมพันธ์ข่าวสารในทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

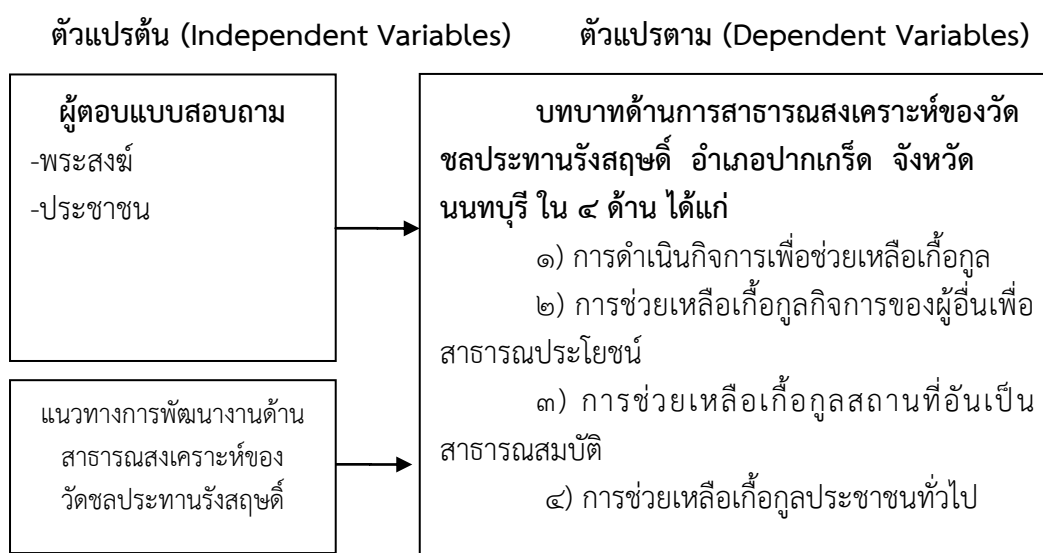
งานวิจัยเรื่อง “บทบาทด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือพระสงฆ์และประชาชนที่ทำการตอบแบบสอบถาม

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือบทบาทด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ใน ๔ ด้าน ได้แก่

- ๑) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล
- ๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์
- ๓) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ
- ๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป

ผังแผนภาพที่ ๒.๑

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา:พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณโณ), เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา